

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MEDYA VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI

**RUSYA’NIN SURİYE İÇ SAVAŞI POLİTİKASININ RUSYA
FEDERASYONU VE ABD ANA AKIM MEDYASINDAKİ
YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BARTU EKEN

İSTANBUL, 2021

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MEDYA VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI

**RUSYA’NIN SURİYE İÇ SAVAŞI POLİTİKASININ RUSYA
FEDERASYONU VE ABD ANA AKIM MEDYASINDAKİ
YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BARTU EKEN

İSTANBUL, 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**RUSYA’NIN SURİYE İÇ SAVAŞI POLİTİKASININ RUSYA FEDERASYONU VE ABD ANAKİM MEDYASINDAKİ YANSIMALARI**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09.02.2021

BARTU EKEN

ÖZET

RUSYA’NIN SURİYE İÇ SAVAŞI POLİTİKASININ RUSYA FEDERASYONU VE ABD ANA AKIM MEDYASINDAKİ YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BARTU EKEN

**İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM
ENSTİTÜSÜ**

MEDYA VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI

(DANIŞMAN: DOÇ. DR. KENAN DUMAN)

İSTANBUL, 2021

15 Mart 2011 tarihinde Suriye’de başlayan iç savaş Suriye İnsan Hakları Gözlemevi raporlarına göre, ortalama yarım milyon insanın hayatını kaybetmesine yol açmıştır. 1946’da Fransa’dan bağımsızlığını kazanan Suriye Arap Cumhuriyeti’nin özellikle enerji, jeopolitik ve jeo stratejik konumundan ötürü süper güçler için ilgi odağı olduğunu söylemek mümkündür. 2011’de başlayan iç savaşın dört yıl içinde rejim muhaliflerinin zaferine doğru ilerliyor olması Rusya’nın ilgisini çekmiş, aynı zamanda da endişesini artırmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dönemine dayanan diplomatik ilişkiler, 2015 yılında Rusya’nın Suriye İç Savaşı’na doğrudan müdahalesi ile daha da ilerleyerek bir askeri ittifaka dönüşmüştür. Rusya’nın bölgesel çıkarları adına Suriye İç Savaşı’na müdahil oluşu ve devamında gelişen, 2020 itibariyle de devam eden süreç dünya medyasının oldukça dikkatini çekmiştir. Günümüzde medyanın güvenilirliği ve gerçekleri yansıtıp yansıtmadığı tartışmaları devam etmektedir. Bu çalışmada, Rusya’nın Suriye İç Savaşı’na müdahil oluşu ve devamında bölgede yürüttüğü politikaların ve askeri faaliyetlerin Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya basınından aktarılan örneklerle, gerçeklik ve propaganda ilişkisi bağlamında, elektronik basın ortamı incelenerek aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriye İç Savaşı, Rusya, ABD, Ana Akım Medya

ABSTRACT

REFLECTIONS OF RUSSIA’S SYRIA CIVIL WAR POLICY ON THE RUSSIAN FEDERATION AND US MAINSTREAM MEDIA

MSC THESIS

BARTU EKEN

**GRADUATE SCHOOL, ISTANBUL AREL UNIVERSITY
MEDIA AND CULTURAL STUDIES**

(SUPERVISOR: DR KENAN DUMAN)

İSTANBUL, 2021

According to Syrian Human Lives Observatory, the Civil War in Syria which started in 15th March 2011 has led half million people to lose their lives. It is possible to say that Syrian Arab Republic has become the center of attraction to the super powers because of its geostrategical and geopolitical position. Leading to the regime opponents’ victory in just 4 years, The Civil War in Syria has both attracted interests and raised concerns of Russia. Diplomatic relationships between Russia and Syria which dates back to the era of CCCP, has turned into a military alliance after Russia’s direct involvement into the Syrian Civil War. Russian’s involvement to the war because of its regional interests and aftermath of the process has aroused the interest of the world media. Today, the discussions about whether the media reflecting the truth or not and its reliability about the subject is still going on. In this research, Russia’s involvement, it’s politics and military activities in the syrian çivil war will be covered with the reflections in both Russian and USA press in the context of between reality and propaganda.

Keywords: Syria Civil War, Russia, USA, Mainstream Media

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ŞEKİL	
LİSTESİ.....	vi
KISALTMA VE SEMBOL LİSTESİ.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ.....	1
1.1. İLETİŞİM TARİHİ.....	3
1.2. İLETİŞİMİN ÖGELERİ.....	4
1.3. İLETİŞİM TÜRLERİ	6
1.3.1 Sözlü İletişim ve Dil Kuramları.....	6
1.3.1.1 Davranışçı Kuram.....	7
1.3.1.2 Doğuşancı Kuram.....	8
1.3.1.3 Bilişsel Dil Kuramı.....	9
1.3.1.4 Pragmatik Dil Kuramı.....	9
1.3.1.5 Etkileşimci/Sosyal Öğrenme Dil Kuramı.....	10
1.3.1.6 Yapısalcı Dil Kuramı.....	11
1.3.1.7 Post Yapısalcı Dil Kuramı.....	12
1.3.2 Sözsüz İletişim.....	14
1.3.3 Yazılı İletişim.....	15
1.3.3.1 Yazının Ortaya Çıkması ve Güncel Kullanımı.....	16
2.1. KAVRAMSAL OLARAK KİTLE.....	19
2.2. KİTLE VE BİREY İLİŞKİSİ.....	20
2.3. KİTLESEL HAREKET VE ETİK.....	21
2.3.1 Etik Nedir?	21
2.3.2 Ahlak Nedir?	22
2.3.3 Etik ile Ahlak Arasındaki Fark Nedir?	23
2.3.4 Etik Felsefesinde Temel Yaklaşımlar.....	23
2.3.4.1 Evrensel Ahlak Yasasını Kabul Eden Görüşler.....	23
2.3.4.1.1 Evrensel Ahlakı Öznelliğe Dayandıran Görüş.....	24
2.3.4.1.2 Evrensel Ahlakı Nesnelliğe Dayandıran Görüş.....	27
2.3.4.1.3 Evrensel Ahlakı Dine Dayandıran Görüş.....	33
2.3.4.2 Evrensel Ahlak Yasasını Reddeden Görüşler.....	37
2.3.4.2.1 Anarşizm.....	37
2.3.4.2.2 Nihilizm.....	37

2.3.4.2.3 Hedonizm.....	38
2.3.4.2.4 Egoizm.....	38
2.4. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI.....	39
2.4.1 Gazete ve Dergi.....	39
2.4.2 Telgraf.....	41
2.4.3 Telefon.....	42
2.4.4 Radyo.....	44
2.4.5 Televizyon.....	45
2.4.6 İnternet.....	46
2.4.7 Sosyal Medya.....	47
2.4.7.1 Facebook.....	47
2.4.7.2 Twitter.....	48
2.4.7.3 Youtube.....	48
2.4.7.4 Instagram.....	49
2.4.7.5 LinkedIn.....	49
3.1. SURİYE ARAP KRALLIĞI.....	50
3.2. FRANSIZ SURİYE VE LÜBNAN MANDASI.....	51
3.3. BAĞIMSIZ SURİYE DEVLETİ.....	52
3.4. BİRLEŞİK ARAP CUMHURİYETİ.....	53
3.5. SURİYE ARAP CUMHURİYETİ.....	54
3.6. SURİYE İÇ SAVAŞI.....	57
3.6.1 Esad Rejimi Karşıtı İlk Gösteriler ve Gelişmeler.....	57
3.6.2 İlk Gösterilerden İsyan Hareketine.....	58
3.6.3 Kofi Annan Barış Planı.....	59
3.6.4 İç Savaş'ta Üçüncü Etap.....	60
3.6.5 IŞİD'in Suriye İç Savaşı'na Dahil Oluşu.....	60
3.6.6 Muhaliflerde İç Savaş Dönemi.....	61
3.6.7 Cihatçıların Suriye İç Savaşı'nda Kazanımları.....	62
3.6.8 ABD'nin Suriye İç Savaşı'na Müdahil Oluşu.....	63
3.6.9 Şah Fırat Operasyonu.....	64
3.6.10 Rusya'nın Suriye İç Savaşı'na Müdahil Oluşu.....	65
3.6.11 Fırat Kalkanı Operasyonu.....	67
3.6.12 Türkiye Rusya ve İran'dan Suriye Barışı İçin Hamleler...69	
3.6.13 Cenevre Barış Görüşmeleri ve Global Çözüm Arayışı.....72	
3.6.14 Soçi Görüşmeleri.....75	
3.6.15 ABD'nin Esad Rejimine Yönelik Operasyonları.....77	
3.6.16 Zeytin Dalı Operasyonu.....78	
3.6.17 Esad Rejiminin Geniş Çaplı İlerleyişi.....83	
3.6.18 Çözüm Bekleyen İdlib'te Askeri ve Siyasi Manevralar.....84	
3.6.19 Trump'ın Suriye Stratejisi.....87	
3.6.20 Hayalet IŞİD Tehdidi.....89	
3.6.21 Barış Pınarı Operasyonu.....90	
3.6.22 Suriye'de Son Durum.....92	
4.1. RUSYA SURİYE İLİŞKİLERİ.....	95
4.1.2 SSCB Döneminde İlişkiler.....95	
4.1.3 Modern Rusya Federasyonu Döneminde İlişkiler.....98	
4.1.4 Rusya Suriye İç Savaşı'nda.....99	
4.1.5 Rusya'nın Suriye İç Savaşı Politikası ve Gelişmeler.....102	
4.1.6 Medyada Gerçeklik İnşası Sorunsalı ve Suriye İç Savaşı--105	

4.1.6.1 The New York Times ve Rusya'nın Suriye İç Savaşı Politikası Hakkında Yayınladığı Bazı Önemli Haber ve Makale Başlıkları-----	106
4.1.6.2 Los Angeles Times ve Rusya'nın Suriye İç Savaşı Politikası Hakkında Yayınladığı Bazı Önemli Haber ve Makale Başlıkları-----	108
4.1.6.3 The Washington Post ve Rusya'nın Suriye İç Savaşı Politikası Hakkında Yayınladığı Bazı Önemli Haber ve Makale Başlıkları-----	110
4.1.6.4 Russia Today ve Rusya'nın Suriye İç Savaşı Politikası Hakkında Yayınladığı Bazı Önemli Haber ve Makale Başlıkları-----	112
4.1.6.5 Interfax ve Rusya'nın Suriye İç Savaşı Politikası Hakkında Yayınladığı Bazı Önemli Haber Başlıkları-----	114
4.1.6.6 The Moscow Times ve Rusya'nın Suriye İç Savaşı Politikası Hakkında Yayınladığı Bazı Önemli Haber ve Makale Başlıkları-----	117
SONUÇ -----	120
KAYNAKÇA-----	122
ÖZGEÇMİŞ-----	131

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 4.1. Rusya'nın Suriye Operasyonu'nun değerlendirildiği NY Times makalesi.....	106
Şekil 4.2. Rusya'nın Suriye konusunda eleştirildiği NY Times makalesi.....	107
Şekil 4.3. Rusya'nın Suriye politikasının Irak'ı korkutması gerektiğini anlatan NY Times makalesi.....	107
Şekil 4.4. Rusya'nın Suriye Operasyonu'nu eleştirdiği LA Times makalesi.....	109
Şekil 4.5. Rusya'nın Suriye Operasyonu'nun aktarıldığı tarihli LA Times haberi...	110
Şekil 4.6. Putin'in Suriye İç Savaşı politikasının aktarıldığı tarihli LA Times haberi.....	110
Şekil 4.7. Rusya'nın Suriye konusunda eleştirildiği The Washington Post haberi...	111
Şekil 4.8. Putin'in Suriye konusunda eleştirildiği The Washington Post makalesi..	112
Şekil 4.9. Rusya'nın Suriye İç Savaşında yalancılıkla suçlandığı 13 Nisan 2018 tarihli The Washington Post makalesi.....	112
Şekil 4.10. ABD'nin Suriye politikasının suçlandığı 29 Nisan 2020 tarihli Russia Today makalesi.....	112
Şekil 4.11. ABD'nin El Kaide ile görüştüğünü iddia eden 24 Ağustos 2018 tarihli Russia Today makalesi.....	113
Şekil 4.12. Rusya'nın Suriye İç Savaşı politikasının aktarıldığı 30 Eylül 2017 tarihli Russia Today makalesi.....	114
Şekil 4.13. Gorbaçov'un Putin'i Suriye'de desteklediğini aktaran 1 Ekim 2015 tarihli İnterfax haberi.....	115
Şekil 4.14. Rusya'nın Suriye'de terörle mücadele ettiğini anlatan 8 Ekim 2015 tarihli İnterfax haberi.....	116
Şekil 4.15. Rusya'nın Suriye İç Savaşı politikasının olumlu aktarıldığı 9 Ekim 2015 tarihli İnterfax haberi.....	116
Şekil 4.16. Rusya'nın Suriye politikasının sertçe eleştirildiği 19 Mayıs 2017 tarihli The Moscow Times makalesi.....	117
Şekil 4.17. Rusya'nın Suriye'yi kullandığını ifaden 15 Eylül 2015 tarihli The Moscow Times makalesi.....	118
Şekil 4.18. Rusya'nın Suriye'de IŞİD'i daha az hedef aldığını aktaran 16 Mayıs 2018 tarihli The Moscow Times haberi.....	118

KISALTMA VE SEMBOL LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Y.Y	: Yüzyıl
TASS	: Sovyetler Birliği Telgraf Ajansı
4G	: 4. Nesil Kablosuz Telefon Teknolojisi
3D	: 3 Boyutlu Uzay
FM	: Frekans Modülasyonu
NBC	: Ulusal Yayıncılık Şirketi
4K	: Yüksek Çözünürlük Formatı
ENIAC	: Elektrikle Çalışan İlk Bilgisayar
ARPA	: Savunma İleri Araştırma Projeleri Ajansı
TCP/IP	: Geçiş Kontrolü Protokolü
NSFNET	: Ulusal Bilim Vakfı Ağı
BBC	: Britanya Yayın Kuruluşu
CNN	: Kablolu Haber Ağı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NY Times	: The New York Times
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
AB	: Avrupa Birliği

ÖNSÖZ

Bu çalışma günümüzde süper güç olarak nitelenen iki devlet Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya ana akım medyasının, Rusya'nın Suriye İç Savaşı politikalarını hangi politik dille yansıttığını incelemek ve bu bağlamda medya, propaganda ve gerçeklik konularını ele almak amacıyla yapılmıştır.

Günümüzde oldukça tartışmalı bir alan olan medya ve gerçeklik ilişkisi kapsamlı bir şekilde irdelenmesi gereken bir konudur. Öte yandan, Türkiye Cumhuriyeti'nin komşu ülkelerinden olan Suriye'de yaşanan gelişmeler de Ortadoğu ve Avrupa coğrafyasını doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, yeni güç dengelerinin kurulduğu Suriye İç Savaşı'nda Rusya'nın müdahalesi bölgenin geleceği açısından oldukça kritik bir durum oluşturmaktadır. Medyada gerçekliğin, propaganda aracı yapılıp yapılmadığı, iki süper gücün ana akım medyası üzerinden tartışılarak, literatüre katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Çalışmam sırasında desteğini asla esirgemeyen danışmanım Dr. Kenan Duman'a, yaptığım tercihler ve araştırmalar konusunda serbest bir şekilde hareket etmemi çocukluğumdan beri teşvik eden aileme, çalışmalarım konusunda motivasyon sağlayan tüm dostlarıma teşekkürlerimi borç bilirim.

09.02.2021

BARTU EKEN

GİRİŞ

Suriye İç Savaşı, 2011'den günümüze dünya gündemini meşgul eden bir sorun olarak kamuoyunda yerini almaktadır. Mülteci problemi, terör eylemleri, kimyasal silah kullanımı, ekonomik problemler gibi birçok meselenin sorumluları dünyanın iki süper gücü olan Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya tarafından farklı şekilde tanımlanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'ne göre bölgede olumsuz gelişmelerin sorumluları Esad rejimi, İran ve Rusya iken Rusya'ya göre Amerika Birleşik Devletleri ve desteklediğini iddia ettiği silahlı muhalif gruplardır. Günümüzde özellikle Avrupa'da ve ABD'de boy gösteren post modern felsefe ile birlikte gerçeklik ve ideal üzerine tartışmalar artıyorken, medya da bu ekolden gerçekliğin sorgulanması hususunda payını almış durumdadır.

Medyanın ideolojik önyargılara sahip olması durumu mevcut hadiseleri aktarırken haberlerin içeriğini etkileyebileceği ihtimalini ortaya çıkartır. Bu durum kuşkusuz etik anlamda ciddi sorunlar doğurur. Potansiyel önyargıların sadece iç siyasetle bağlantılı olmayacağı, daha geniş kapsamlı olabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Nitekim demokratik felsefenin beşiği kabul edilen batıda, günümüzdeki anlamıyla medyanın ortaya çıkmasından itibaren iktidarların, medyanın propaganda işlevinden güç yoluyla faydalanarak kitlelerini harekete geçirmeyi amaçladığını ve bunda başarılı olduklarını da söylemek mümkündür.

Medyada gerçeklik sorunsalının yanı sıra, toplumsal denetim ve gözetimin de çeşitli sebeplerle yetersizliğinden bahsetmek mümkündür. Özellikle ülke dışındaki haberlerin aktarılmasında, kamuoyunun doğruluk denetimi ve teyit hususunda gözetim fırsatının yeterli olmayışı, medya üretimi gerçekleştiren ülkenin rejimine ve politikalarına bağlı olmakla beraber fiziki imkansızlıklarla da alakalıdır.

Çalışmanın amacı, Suriye İç Savaşı'nda gerçekleşen trajik olayların ABD ve Rusya'nın ana akım medyasında yansımalarının ideolojik bir yanının olup olmadığının tespiti ve bu çerçevede rekabet içindeki iki ülkenin ana akım

medya kuruluşlarının tarafsız olması gereken medya yayıncılığı konusunda gerçeği manipüle edip etmediğini tartışmaktır. Aynı zamanda medyanın ve etik çalışmalarının tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilerek, medyada etik konusunda literatüre katkı sunmaktır.

İnsanın varlığıyla beraber gelişen iletişim ihtiyacı zaman içinde ideolojilerin doğmasına sebep olmuştur. Sosyal bir varlık olan insan, yalnız kalmama adına benzeri şekilde düşünmeye meyilli olan kişilerle bir araya gelerek sosyallik ihtiyacını giderir ve toplumsal anlamda izole hissetmez. İzole durumda olmaya müsait bir yapısı olmayan insanın ideolojileri üretmesi, ideolojilerden de liderlerin ortaya çıkmasına, zaman içinde farklı yönetim biçimlerinin üretilmesine sebep olmuştur. Krallıklardan demokrasilere, din devletlerinden seküler yapılara kadar farklı organizasyonların ve yönetim şekillerinin bir arada olduğu dünya tarihinde, insanların oluşturdukları hükümetler de zaman içinde kendi politikalarını belirleyerek, insanları bir düzen içinde, bir arada tutmak istemişlerdir.

Hükümetler insanları bir arada tutup devamlılıklarını sağlarken, medya konusunda ise farklı yaklaşımlar sergilemiştir. Özgürlükçü rejimler medyayı serbest bırakarak görevini gerçekleştirdiğine inanırken, totaliter rejimler ise daha çok medyayı bir araç olarak gördüğünü açıkça ifade etmiştir. Çalışmada, özgürlükçü yaklaşımıyla bilinen ABD'nin ve bilhassa AB ile ABD'nin totaliter bir yapıya sahip olmakla eleştirdiği Rusya'nın medyaya yaklaşım farkları olacağı varsayılarak, gerçekliğin medya ile ilişkisi irdelenmektedir.

Medyanın özgür olmakla beraber gerçekliği farklı bir şekilde yansıtmaması gerekmektedir. Gerçeklik, medyanın görevi olan haber yaymanın içinde bir propaganda aracı olarak büküldüğünde, etik bir durumdan bahsedilmeyeceği gibi külliye bir yalanın mevcudiyeti ihtimali de korkunçtur. Özellikle konu, insanların hayatlarına mal olan, ekonomik anlamda ciddi problemler oluşturan savaşlar olduğunda durum daha da kötü bir hal alacaktır.

1.BÖLÜM

1.1. İLETİŞİM TARİHİ

İletişimin tarihi insanın tarihi ile paralel olarak var olmuştur ve ilerlemiştir. İnsanlık için vazgeçilmez bir etkileşim türü olan iletişim, ilk uygarlıklardan günümüze kadar aktif bir biçimde kullanılmış, halen de insanla beraber evrimleşmeye devam ederek hayatımızın önemli bir bölümünde yerini almaktadır. Tarihsel çerçevede baktığımızda ilk insanların vahşi doğanın içinde yaşarken, aynı zamanda onunla mücadele ederek hayatta kalmaya çalıştığını gözlemliyoruz. Bu anlamda iletişim de oldukça kritik bir rol üstlenmiştir. Sözlü iletişim etkinliklerinin dil kullanımı ile başladığı, dilin kaynağının ise evrimsel ve teolojik olarak iki farklı yönelimden kaynaklandığı ifade edilir. Evrimsel kaynaklarda dil, insanın bir ihtiyacı olarak ortaya çıkıp evrilirken, kutsal metinlerde ilk insanla beraber konuşma yeteneğinin var olduğu belirtilir.

Bugünün bilim dünyasının dil konusundaki temel iki yaklaşımı da bu şekildedir. Dilin kullanılmadığı iletişim türleri konusunda ise bu denli geniş bir ihtilafın olmadığını söylemek mümkündür. İletişim, kavram olarak Latince “communis” kelimesiyle ifade edilir. (Yılmaz, 2003). Communis kelimesinin köküne indiğimizde ise common sözcüğüne ulaşırız. Common ortak anlamına gelmektedir, öyleyse iletişim için ortak sembollerin kullanıldığı, insanın bir arada yaşama ihtiyacından doğan etkileşim türü olarak tanımlama yaparsak, yanlış olmayız.

İletişim üzerine akademik çalışmalar yapan kişiler tarafından ortak bir iletişim tanımlaması yapılamaması ise esasında iletişimin hareketli doğasının bir sonucu olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla insanlıkla beraber var olan iletişimin aynı zamanda bilimin ve sanatın da öncüsü olduğunu söylemek mümkündür. İnsanın kendisini ve çevresini anlama arzusu, aynı zamanda kendisini ifade etme isteğini de doğurduğu için, öğrenilenler diğer insanlara aktarılacak istenilmiştir. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden beri ortaya çıkmış resimler, esasında sanatın başlangıcını oluşturur. Sanat çalışmalarının da insanla beraber başladığı ve her eserin biriciklik durumu idrak edilecektir.

1.2. İLETİŞİMİN ÖĞELERİ

İletişimin öğelerini incelediğimizde kaynak, mesaj, kanal, kodlama, alıcı, bağlam, filtre, (algılama ve değerlendirme) ve geri bildirim gibi iletişimin önemli kavramlarıyla karşılaşırız. (Kayapınar, 2017). Zaman ve mekâna bağlı olarak iletişim unsurlarının değişiklik gösterebildiğine, bazı durumlarda hepsinin kullanılmadığına şahitlik ediyor olsak da ilk insanlardan günümüze bu kavramların iletişim sürecinde var olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Kaynak, mesajın göndericisi olarak tanımlanabilir. Kaynak olmadığında, iletişimin başlaması mümkün olmayacağı için en önemli faktör olarak kabul edilebilir. Kaynak konuşan, yazan, çizen ya da yüz ve beden hareketlerinde bulunan bir birey ya da gazete, radyo, televizyon veya internet olabilir. Kaynak mesajı iletirken, duygu ve düşüncelerini net bir şekilde kodlayıp, açık, anlaşılır, doğru, inandırıcı ve zaman ile bağlama dikkat ederek uygun kanal aracılığıyla iletisini sağlarsa, iletişimin kendisiyle ilgili bölümünü sorunsuz bir şekilde yerine getirmiş olacaktır. Aynı zamanda kaynağın iletisi hakkında bilgi sahibi olması, iletişim açısından uygun semboller seçmesi gerekmektedir.

İletişim kanalı en genel anlamıyla, iletinin kaynaktan alıcıya ulaştığı yol, yöntem, araç ve teknikler bütünü olarak tanımlanabilir. Yazı, resim, söz, işaretler gibi araçlar kanal vasfına girer. Gelişen teknolojiyle birlikte, ses ve ışık dalgalarının, internet ve telefon kablolarının, hatta kablosuz internetin de kanal işlevi gördüğünü aktarabiliriz. Her duyu organımıza karşılık bir kanalın olduğunu söylemek mümkündür. Olanaklar sağlandığında birden fazla duyu organına hitap edecek şekilde kanal organize edebilmek, tercih edilen kanalın mesaja uygun bir kanal olması ve iletinin iletileceği zaman-kanal uyumu iletişimi daha amacına uygun bir hale getirme konusunda yardımcı olacaktır.

Kodlama olarak tanımladığımız iletişim ögesi ise ileti ortaya çıkarken oluşturulan şifreleme işlemidir. Anlam birliğinin esas alınması gereken kodlama işlemi düşüncelerin, duyguların mesaja uygun hale getirilme sürecidir. Elbette burada mesajı gönderen tarafın alıcının kod açma yeteneğine göre bir hesaplama yapması gereklidir. Ayrıca toplumsal statüler, roller, yer ve zaman uygunluğu gibi faktörler dikkate alınarak kodlamalar gerçekleştirilirse, iletişimin başarı oranı daha yüksek olacaktır. İletişimin en mühim

faktörlerinden biri olan alıcı, iletinin, ileticinin istediği şekilde algılamasını amaçladığı hedef kişidir. Göndericinin bir kişi olmayabileceği gibi, alıcı da sadece birey olmak zorunda değil, topluluk da olabilir. Alıcı, gönderici tarafından kodlanıp bir kanal vasıtasıyla gönderilmiş iletiyi algılar, çözümler, değerlendirir ve geri bildirim sağlar. Etkili bir iletişim hedefinde, alıcının öncelikle iletiyi algılayabilecek sağlıklı duyu organlarına sahip olması gerekmektedir. Ayrıca alıcının iletiyi algılayabilecek bilgi birikimine sahip olması gerekir. Alıcının gönderici hakkında önyargı sahibi olması da iletişimi sağlıklı bir hale getirebilir. Dolayısıyla, iletilen mesaja odaklanmalı ve pozitif bir yaklaşım sergilemelidir. Alıcının sağlıklı iletişim için geri bildirim ölçülü ve doğru şekilde yapabilmesi kritiktir. Alıcı, aynı zamanda iletişimin bir çeşit etkileşim olması sebebiyle potansiyel bir gönderici konumundadır.

İletişimin gerçekleştiği fiziksel ortama bağlam denir. İletişimin sağlıklı gerçekleşmesi, bulunulan ortamla da ilişkilidir. Gürültülü ya da gönderici veya alıcının dikkatinin dağılabildiği ortamlarda, iletişimin kalitesi düşecektir. Bugünün iletişiminde ortamın önemi eski zamanlara göre internetin tesiriyle azalmış olmasına rağmen, kesinlikle ortadan kalkmış olduğu söylenemez. İletişimin bir başka ögesi olan filtre işlevi de alıcıyla bağlantılıdır. Algılama ve değerlendirme olarak da ifade edebileceğimiz filtreleme, alıcının geçmişten gelen bilgi birikimi, yaşadığı toplum şartları, önyargıları, kendisi için önemli olan değerleri kapsayarak, alıcıya tesir eder. Alıcının değer, tutum, inanç yargılarına ters düşen iletiler, iletinin doğru algılanmamasına sebep olabilir.

İletişimin son ögesi olarak kabul edebileceğimiz geri bildirim alıcının, mesaja verdiği cevaba denir. Gönderici, planladığı bir şekilde dönüt alabilme amacıyla iletişimi başlatır. Mesajın alıcı tarafından yorumlanma şekli, tesiri ve alıcının devam edecek olan iletişime katkısı geri bildirimin tecrübe edilmesiyle anlaşılır. Geri bildirimin iletişime katkı sağlayabilmesi için iletişim sürecince empati kurmak, önyargıyla yaklaşmamaya çalışmak, göndericiyi anlamaya çalışmak, dikkatlice dinlemek ya da okumak, geri bildirim sırasında anlam bütünlüğünden kopmamak, konu hakkında geri bildirimde bulunmadan gerekirse sorular sorarak konunun netleşmesini sağlamak, uzlaşılıyla ve zamanında cevap iletmek gerekir. İlgili koşullar sağlandığında, iletinin amacına uygun bir şekilde anlaşılıp anlaşılmadığı kontrol edilebilir ve alıcı tarafından

hedeflenen sürede geri dönölüp dönölmediği tespit edilebilir. İletişim başarılı bir şekilde gerçekleşmiş olursa da bir sonraki iletişim aksiyonu için fikir sahibi olunmuş olur. Keza olumsuz geri bildirim alınır da iletişimin iyileştirilmesi isteniyorsa, bu konuda nasıl bir çalışma yapılabileceğinin değerlendirmesi yapılır.

İletişimin yazılmayan öğelerinden birisi de insanın kendisiyle olan iletişimidir. İletişim modellerinde yerini alma sebebi, konunun bireyler arası veya kitlesel iletişimden ziyade psikolojik ve bireyden bireye oldukça farklılık gösterebilmesinden kaynaklanıyor olabilir. Fakat iç dünya ile kurulan iletişimin mevcudiyeti insanın doğumuyla beraber herhangi bir gerçekliği sorgulamaya başlamasının ardından ortaya çıkmaktadır. Bu durum iletişim açısından önemlidir.

1.3. İLETİŞİM TÜRLERİ

İnsanlığın var oluşundan bu yana gerçekleştirilen etkileşim türü olan iletişim, zaman ve mekâna bağlı olarak farklılıklar gösterebilmektedir. İlk etapta en yakınındaki varlıklarla iletişim kuran insanlar, zaman içinde daha uzaktaki insanlarla da farklı iletişim araçları vasıtasıyla etkileşim halinde olmayı sürdürmek istemişlerdir. Ateş yakarak, duvarlara resim çizerek, duman çıkararak insanlık tarihindeki ilk iletişim örneklerinin sergilendiğini söylemek doğru olacaktır. Günümüzde konuyla ilgili olarak sınıflandırmalar yapan bilimsel çalışmalar değerlendirildiğinde temel olarak sözlü, sözsüz ve yazılı iletişim olmak üzere (Aytekin, 2019: 15-24) üç iletişim türünden bahsetmek mümkündür.

1.3.1 Sözlü İletişim ve Dil Kuramları

Temel ögesi dil olan iletişim biçimidir. Diyalog yönteminin kullanıldığı iletişim türü, bugünün toplumları içinde en sık kullanılan yöntemdir. Hızlıdır, anında geri bildirim sağlanabilir. Evrimsel açıdan bakıldığında rastgele insan seslerinin harflere dönüşmesiyle ortak anlamlar kazanması sonucuyla sözlü iletişim başlamıştır. Teolojik yaklaşımlarda ise dil insanlara tanrının bir armağanı olarak verilmiştir ve bu anlayışa göre kadim zamanlarda lisan farkı bulunmamaktadır. Yüz yüze yapılan görüşmelerin dışında, teknolojinin gelişmesiyle beraber, telefonla yapılan görüşmeler, siyasi mitingler, radyo ve

televizyonda gerçekleştirilen konuşmalar, konferanslar, internetteki video yayınları, yine sözlü iletişim kategorisine girmektedir. Ses olmadan sözlü iletişimin gerçekleşmesi mümkün değildir. Sözlü iletişimin gerçekleşmesi için, temel ihtiyaç olan dil, insanları dünyadaki diğer canlılardan farklı kılan en önemli özelliktir. Dil sayesinde kendimizi ifade etme ihtiyacımızı gideririz ve öğrenmek istediğimiz bilgilere ulaşabiliriz. Dilin nasıl geliştiği konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. 19.y.y ile birlikte dil çalışmaları sistematik hale getirilerek, bilimsellik yolunda önemli adımlar atılmıştır.

Avrupa'nın konu hakkındaki düşünce dünyasının elimizdeki bilgilere dayanarak, Platon dönemine uzandığını biliyoruz. Platon'un yaklaşımı, semavi dinlerin yaklaşımına benzer. Bu düşünceye göre, dil doğuştan öğrenilir. Yüz yıllar ilerledikçe Descartes'in şüpheciliği, alternatif dilbilim çalışmalarının da yavaşça temellerini atmıştır. İngiliz filozof John Locke'un tabula rasa yaklaşımı* Descartes'in şüpheciliğine ek olarak Avrupa düşünce dünyasında adeta devrime yol açmıştır. Elbette Locke da Hume felsefesinin nedenselliğe karşı çıkan ve zihnimizde doğuştan gelen bir fikir olmaması felsefesinden etkilenmiştir.

Sözlü iletişim için vazgeçilmez bir unsur olan dil olmadan düşünmenin mümkün olmayacağı söylenebilir. Dolayısıyla, dünü dil ile hatırlar, bugünü dil ile yaşar ve geleceği dil ile hayal ederiz. Dilin kazanılması ile ilgili temel olarak davranışçı, doğuştancı, bilişsel, pragmatik, etkileşimci, yapısalcı ve post yapısalcı yaklaşımların mevcudiyetinden bahsedilebilir.

1.3.1.1 Davranışçı Kuram

Davranışçı kuramın üreticisi Amerikalı psikolog ve yazar Burhuss Frederic Skinner'dir. Kuramın merkezinde klasik koşullanma ve edimsel koşullanma kavramları mevcuttur. Pavlov'un köpekler üzerinde denediği klasik koşullanma, çocuğun sözcük öğrenmesiyle karşılaştırılmıştır. Bu kurama göre, çocuğun kelimeyi öğrenip tekrar etmesi ödüllendiriliyorsa pekiştirilip davranışa dönüştüğü ifade edilir. Edimsel koşullanmanın teorie

* Kelime anlamı olarak boş levha manasına gelir. Locke'a göre insanlar dünyaya boş bir zihinle gelir ve yeni şeyler öğrenerek zihnini doldurur. Rasyonalizmin başlıca ilkesi olarak kabul edilir. İlerleyen dönemde dolaylı yoldan materyalizmin çıkışına da öncülük edecektir.

yansıtılmasında ise dil ve çocuğun diğer hareketleri arasında fark gözetmemesiyle ortaya çıkar. Çocuğun dış dünyayı dil ile keşfettiği varsayımıyla hareket eden edimsel koşullanma prensibinde, çocuğun çıkarttığı seslerin çocuğun çevresindeki yetişkin bireyler tarafından tekrarlanarak pekiştirilmesiyle de dilin öğrenildiği ifade edilir.

“O’nun Verbal Behavior adlı kitabında dile getirdiği dört temel iddiası şunlardır:

1. Prensip olarak dilsel davranışlar bir farenin laboratuvar ortamında sergilediği davranışlardan farklı değildir.
2. Dille ilgili davranışlar organizmanın iç yapısına vakıf olmadan, organizmanın gözlemlenebilir hareketlerine bakarak izah edilebilir.
3. Gözleme dayalı, tasvir edici izahlar öteki metotlardan üstündür, zira bunlar deneysel hükümlere dayandıkları için daha güvenilirlerdir.
4. Tüm bu sebeplerden dolayı anlam bilimi sahası ile bilimsel olarak ilgilenmek mümkündür.” (Demirci, 2008: 67)

1.3.1.2 Doğuşancı Kuram

Doğuşancı kurama göre, dilin öğrenilmesi için mekanizma, çocukta doğuştan bulunur. John Locke’un boş levha felsefesinden etkilenen davranışçı kuramın karşısında duran doğuşancı kuramda, dil doğumla beraber gelen bir davranıştır ve mental ya da fiziksel problemleri olan çocuklarda dil gelişiminin de sorunlu olacağı tezi ortaya konur. Bu kurama göre, çevre, çocuk için bir veri kaynağı olarak kabul edilebilir ancak dil doğrudan öğrenilmez, edinilir. Chomsky, McNeil ve Lennenberg kuramın başlıca temsilcilerindendir.

Dilin, çocuklar tarafından genleri vasıtasıyla zaman içinde kendi kendilerine oluşturdukları bir sistem olarak yorumlandığı doğuşancı kurama göre yine bu sistemin genlerden gelen kapasitelerle orantılı olarak geliştirildiğini savunmaktadır. Çevrenin dil gelişiminde rolünün fazla olmadığı ifade edilir. Bu durumun dayanağı olarak da farklı kültürlerle mensup çocukların benzer dil edinme aşamalarından geçtiği gösterilir. Kuramın diğer iddiası ise sistemsel olarak dilin karışık yapısının öğrenilme sürecinde kısa bir süre geçmesinden ötürü, belirli bir altyapı olmadan bu durumun imkanı olmayacağıdır.

1.3.1.3 Bilişsel Dil Kuramı

Bilişsel kuramın temel yaklaşımı, kişinin zihin ve öğrenme yeteneklerini geliştirme üzerinedir. Bilişsel kuramın doğuştancı kurama göre temel farkı, çocuğu edilgen olarak konumlandırmamasıdır. Çocukların anlamları, kavramları geliştirip sonra cümleleri kuran etken durumda oldukları belirtilir. Kuramın en öne çıkan temsilcisi İsviçreli psikolog Jean Piaget'tir. Piaget, zihinsel gelişimin dil öğrenme ile ilişkili olduğunu ifade ederek Chomsky'nin ifadelerine eleştiri getirmiştir.

“Piaget çocuğun aktif olarak toplumsallaştığını, çevrenin neden olduğu sorunları çözmekte olduğunu, dünyayla sürekli etkileşim içinde bulunduğunu ve öğrenmenin de bu sorun çözme işleminden kaynaklandığını düşünmektedir” (Atak, 2017: 171)

Bilişsel kuramı destekleyen araştırmacılara göre dilin ses bilgisel, biçim bilgisel veya biçimsel düzeylerinden ziyade dilin kullanım ve bu kullanıma bağlı olarak üretilen anlamla ilgilenmek gerekir.

Dilin edinilen bir mekanizma olma durumundan çok, öğrenme süreci sonucunda ortaya çıkan beceri olarak ortaya çıktığı belirtilir. Bilişsel kuramda bireyin dili öğrenmesi için çabasının gerektiği vurgusunda bulunulur. Dilin, tek başına öğrenilmediği ancak sosyal bir ortamda öğrenilebildiği tezi de ormanda yalnızca hayvanlar tarafından büyütülen insanların dil öğrenememiş olmaları örnek gösterilerek doğrulanabilir.

1.3.1.4 Pragmatik Dil Kuramı

Pragmatik kuram en genel anlamda iletişimin hizmet işlevini ihtiva eder. Dilin bağlamsal olarak anlamı etkileme biçimiyle ve muhtelif ortamlarda nasıl hizmette bulunduğu yönelik incelemelerde bulunur. En önde gelen temsilcisi İngiliz dil filozofu John L. Austin'dir. Öğrencisi John R. Searle de pragmatik dil yaklaşımının mirasçısı olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Austin'e göre kelimeler ve dil vasıtasıyla cümle kuran kişilerin kurdukları cümlelerden daha fazlasını söyledikleri ifade edilir.

Dili öğrenme sürecinin sosyal gelişim döneminde gerçekleştiği belirtilen kuramda, çocuğun taleplerini beyan etme gayreti halindeki bir durumda dili öğrendiği açıklanır. Pragmatik felsefenin temel alındığı dil kuramına göre, çocuk çevresini en çok dili ile etkileyeceğine ikna olduğu anda

-bu ikna olma durumu, zaman içinde, tecrübe edilerek gerçekleşir- dil kullanılmaya başlanır. Dolayısıyla çocuğun öğrenmede etken bir rolü olmakla beraber, çevresindeki iletişim ortamının da önemi vurgulanmaktadır. Searle, söz eylemleri düzsöz, edimsöz ve etkisöz olarak üç eylem grubuna ayırarak pragmatik yaklaşımı zenginleştirir. Düzsöz ile kast edilen eylem, sözce sınırlı olarak kabul edilir. Duyulan ve söylenilen söz farklı bir anlam taşımamaktadır. İletişimin taraflarınca aynı şekilde anlaşılır. Edimsöz ise sözcüğün altında bulunan anlam, planlanmış amaç veya aktarılmış uyarıdır. Etkisöz, dinleyici/alıcının kendisine söylenen sözlerden ne anladığıyla bağlantılıdır. Kuramın eleştiri aldığı nokta ise, cümle yapıları, dilsel semboller gibi tıbbi anlamda teknik yetenekler gerektiren* öğrenme süreçlerinin nasıl gerçekleştiğine dair yanıt verememesidir.

1.3.1.5 Etkileşimci/Sosyal Öğrenme Dil Kuramı

Etkileşimci dil kuramına göre dil öğrenilirken, çocukta yeterli biyolojik özelliklerin, çevresel ve toplumsal uygunlukların bir arada bulunmaları gerekir. Öne çıkan temsilcileri A. Bandura, J.Dollard ve N.Miller'dır. Dünyaya gelen bebeklerin konuşmak ve öğrenmek için hazır olarak doğdukları, çevresindeki canlıların da kendilerine konuşmayı öğrettikleri ifade edilen kuram, günümüzde kabul gören kuramlardan birisidir.

“Sosyal öğrenme kuramı, öğrenmeyi; çevre, kişisel faktörler ve davranışın üç yönlü, dinamik ve karşılıklı etkileşimiyle açıklamaktadır.” (Bayrakçı,2007: 204)

Kurama göre insanların davranışlarına tesir eden faktörler yalnızca fiziksel ihtiyaçlarla bağlantılı değildir, psikolojik ihtiyaçların da önemi fazladır. Dolayısıyla davranışları şekillendiren, kişiliği oluşturan sosyal pekiştireçler mevcuttur. Bireyin kendine pozitif telkinlerde bulunduğu ve benliğini ödüllendirdiği yaklaşım ise öznel pekiştireç olarak kabul edilir. Öznel pekiştireçler de davranışların şekli konusunda önemlidir.

* Bir dilin öğrenilebilmesi için öncelikle beyindeki işitme korteksi ile gelen seslerin algılanması gerekir. Buraya gelen bilgiler beynin sol lobundaki Wernicke Bölgesi denilen bölüme aktarılır. Burada gelen sesler kelimelere ve cümlelere dönüşür. Ardından Broca Bölgesi ismi verilen alana aktarılır. Broca Bölgesinde dil üretilir ve yanıtlar formüle edilir. Son olarak motor kortekse aktarılan sesler buradaki işlevler sayesinde telaffuzu oluşturur ve yanıt verme ortaya çıkar.

Etkileşimci kuramda, karşılıklı belirleyicilik dil öğrenmenin en temel sebeplerinden olarak kabul edilir. İletişim halinde olan insanlar birbirlerini anlamak ve kendilerini ifade etmek için dili öğrenirler. Kuramın yaklaşımına göre, herkeste dilin aynı şekilde ve hızla öğrenilmeme sebepleri farklılık gösterebilir. Birey ve davranış olarak ifade edilen ilk etkileşim, kişinin başta biyolojik özellikleri sonrasında kendi beklentileri, inançları, amaçları, istekleri gibi değerleridir. Çevre ve davranış etkileşimi de çevrenin hem davranışları yönlendirmesinde hem de bireyin çevresini etkileyerek nasıl davranılması gerektiğini belirlemesi iletişimine dayanır. Bu durum bir anda gelişmez lakin doğumla beraber başlayan öğrenme süreciyle ilk adımları attığı söylenebilir.

1.3.1.6 Yapısalcı Dil Kuramı

Yapısalcı yaklaşımın İsviçreli dil bilimci F. Saussure ile başladığını ifade etmek mümkündür. Yapısalcılık daha sonra geniş bir alana yayılarak kültür, matematik felsefesi, antropoloji, göstergebilim ve sosyoloji çalışmalarını tesiri altına almıştır.

“Terminolojik olarak kökenini yapı kavramından alan, parçaların bir araya gelmesiyle bütünü ifade eden bu düşünce akımının en önemli kurucusu Levi-Strauss’dur. Levi-Strauss, dilbilimci Ferdinand de Saussure’ün dilbilim çalışmalarını antropoloji disiplinine uyarlayarak mit, hediye alışverişi, inanç biçimleri, akrabalık... gibi kültüre ait özelliklerden elde ettiği verileri toplulukların çözülmesinde kullanmıştır.” (Nar,2014: 30-31.)

Yapısalcılığın felsefesini anlamak için yapının tanımını iyi yapmak gerekir. Canlı veya cansız olabilen, büyüklüğü önemsiz bir biçimde, belirli bir organizasyonu bünyesinde barındıran şeylere yapı denilebilir. Yapıların alt sistemleri de mevcuttur, bir çeşit parçalar bütünüdür. Karmaşık veya anlaşılabilir ilişkileri ihtiva eder. Tümevarımcı bir yöntem, yapısalcılığın zorunlu hareketidir. Önünde sonunda yapı ile ilgili yapılan tüm çalışmalar - yapısalcılık paradigmasından ilerlenecekse- bu noktaya varacaktır. Yapısalcı dil kuramının kurucusu olarak kabul edebileceğimiz Saussure, kullandığımız dili bütün olarak görmektedir. Dolayısıyla bütünü oluşturan dizgelerin mevcudiyeti de göz ardı edilemez.

“Dil dizgesi ses, şekil, anlam ve söz diziminden meydana gelmektedir. Bunlar, dil denilen anasistemin alt sistemlerini oluşturmaktadır. Bu alt sistemler de kendi içlerinde başka alt sistemlerden oluşmaktadır. Bu sistemler arasında sürekli bir uyum vardır.” (Onan,2012: 234)

Dilin sistemsel bütünlüğünün dışında, uzlaşımsal bir yanının da olduğunu ifade eden Saussure, bireylerin dili öğrenmesi için toplumun ortak sembolizm vasıtasıyla mevcut dili korumada anlaşma içinde olduğunu belirtir. Bu yaklaşımda dilin ve yazının birbirinden ayrılması da oldukça önemlidir. Saussure’a göre yazının mevcudiyet sebebi dili göstermektir. Yazı sembolleri içerirken dil ise sesi barındırır. Dilin öğretilmesi toplumun devamlılığı için önemli olmakla beraber yazı dili ve konuşma dilinin farklı olmasından ötürü yazı dilinin de özenli bir şekilde öğretilmesi gerektiği belirtilir.

Saussure dil ve yazıyı birbirinden ayırdıktan sonra dil ile sözü de birbirinden ayırır. Sözü bireysel bir ifade dilin ise toplumsal olduğunu aktarır. Sözler (bireyler) arasında sağlanan uzlaş, dil (toplumsal) uzlaşısını da beraberinde getirecektir. Saussure, kategorilendirmesine dil ve söz ayrımıyla devam eder. Dilin biçime ve töze sahip olan bir olgu olduğunu ifade ederek, düşünce vasıtasıyla birlikte sesin söz iletişimin gayesine göre biçimlere soktuğunu iletir. Ve bu şekilde amaçlanan iletişim gerçekleşmiş olur.

Saussure ayrıca dilde dizisel etkileşim ve dizimsel ilişkileri ifade etmesi, dil için anlam ve değer olgularına dikkat çekmesi gibi çalışmalarıyla yapısalcı dil kuramının mimarı olarak çalışma alanındaki literatüre ciddi katkılarda bulunmuştur.

1.3.1.7 Post Yapısalcı Dil Kuramı

Post-yapısalcı dil kuram, tıpkı diğer yaklaşımlarda olduğu gibi, içinde bulunduğu dönemin şartlarını yansıtan bir yapıdadır.

“Toplumsal İnşacılık perspektifinin bir uzantısı olarak post-yapısalcılık, bu savaşın ortaya çıkardığı yıkıcı koşullar ile doğrudan ilişkilidir. Frankfurt Okulu üyelerinin de sıkça gündeme getirdiği gibi, modernite ve modernitenin özcü bilim anlayışı olan pozitivizm, Avrupa’da yükselen ırkçılığın temel müsebbibi olarak görülmüş ve ırkçılığa doğrudan zemin hazırlamakla itham edilmiştir.” (Özdoyran, 2020: 1028)

Yapısalcı felsefede olduğu gibi, post yapısalcı yaklaşımda da antropoloji, psikanaliz, sosyoloji, dilbilim gibi disiplinler arası bir akıl yürütme

yöntemi mevcuttur. Deleuze, Foucault, Derrida, Kristeva, Lyotard, Lacan ve Baudrillard gibi farklı alanlarda çalışan kuramcıların post yapısalcı yaklaşımı benimseyip kendi alanına uyarlamaları bu durumun bir örneği olarak kabul edilebilir.

Post yapısalcılığın felsefesi gereği kesin bir tanımlaması yoktur, sadece yaklaşımlarından bahsetmek mümkündür. Bilimsel araştırma yönteminin gerekliliklerinden olan tanımlama ihtiyacı, kuramın temsilcilerinden Foucault'un post-modernite terimi hakkında gündemi takip etmediği için bilgisi olmadığı yanıtını vermesi göz önünde bulundurulduğunda (Foucault, 2010: 37) yaklaşımın özü gereği, kavramı tanımlama zorunluluğundan öteye gitmeyecektir. Tanımlama yapmak zorunlu olmakla beraber güçtür de. Ancak, kuramcılar arasında ortak yaklaşımların olduğunu da söylemek mümkündür. Kurama göre, kültür ve tarihin önceki yapıları inşa ettiğinden, söz konusu yapıların önyargılara ve yanlış yorumlara maruz kalmasının kaçınılmaz olduğu belirtilir. Nesneyi anlamlandırabilmemiz için, nesnenin o anki ve geçmişteki mevcudiyeti ile, nesnenin üretiminde payı olan bilgi sistemlerinin bir arada incelenmesi, gerekmektedir.

Kültürel kavramların değişimine odaklanarak, aynı kavramlardan şimdiki zamanda ne şekilde anlaşıldığı tahlil edilir. Foucault'un Deliliğin Tarihi, Cinselliğin Tarihi gibi eserleri post modernizmin tanımlanmamış fakat mevcut olduğunu bildiğimiz bu ilkesine örnek olarak verilebilir. Post yapısalcı yaklaşıma göre, birey tekil ve tutarlı, tarif edilebilir bir varlık değildir. Ön yargılar, toplumsal değerler, roller gibi kültürden kültüre değişkenlik gösteren olguların birbiriyle bağlantılı olduğu ve bireyin bu bağlantılarla sürekli etkileşim halinde olduğu ifade edilir. Dolayısıyla post yapısalcı anlayışa göre, benlik söylemlerle oluşur.

Post yapısalcılara göre dilin bir ürünü olan metinlerin de tek bir amacı veya anlamı yoktur. Kaotik bir yapıya sahip benliğin ürettiği metnin gayesi okuyucu namına ikincil olarak kabul edilebilir. Metni okuyan bireyin, yeni, farklı, bireysel amaç ve anlam çıkartabilme özelliğinin mevcudiyetinden bahsedilir. Birey tarafından metne anlam atfedilir.

“Derrida açısından ise, sözcük ile şey ya da düşünce gerçekte asla bir ve tek olamazlar. Aksine gösterenler ile gösterilenler sürekli olarak yeni birleşimler içinde ya birbirlerinden koparlar ya da bir araya gelirler. Başka bir deyişle, göstergeler, yokluğu

gösterirler, dolayısıyla bir anlamda anlamları yoktur. Anlam sürekli olarak bir gösterilenler zinciri boyunca devinir ve asla onun kesin konumundan emin olamayız” (Aydınalp, 2017: 157)

Post yapısalcılığın, dilin ürünü olan metinlerde analiz yöntemi, okuyucunun yazarın yerini alması tekniğe dayanır. Yazan merkezden alma olarak nitelendirilen yer değiştirme, yazarı odaktan çıkartarak, diğer anlamların muhtemel kaynaklarını araştırmaya yöneliktir. Alternatif kaynaklar keşfedildiğinde, metinle ilgili bilgi yönünden zenginliğin de artacağı düşünülür.

1.3.2 Sözsüz İletişim

Beden dili olarak da ifade edebileceğimiz sözsüz iletişim, sözlü iletişim kadar eski bir tarihe sahiptir. En temel iletişim şekillerinden biri olarak kabul edilir. Dil kullanılmadan beden ve bulunduğu ortamın anlamlandırma çeşitliliğine bağlı olarak gerçekleştirilir. Yüz ifadeleri, el ve kol hareketleri, baş hareketleri, göz teması, jestler, bedenin diğer bireye duruş mesafesi, temas, dış görünüş gibi araçlarla gerçekleştirilebilir. Sözsüz iletişim, bireyler arasında etkileşim gerçekleşirken gönderilen mesajların anlamlarının dil ile kullanılan kelimeler haricinde de mevcut olabileceğinin bir ispatı olarak kabul edilebilir. Sözsüz iletişim, genelde sözlü iletişimi pekiştirmek ya da daha hızlı hale getirilmek için kullanılır.

Sözsüz iletişimde mekan kullanımı da oldukça önemlidir. Araştırmacı antropolog Edward Twitchell Hall’ın Proksemik Kişisel Alanlar teorisine göre mahrem bölge özneye diğer birey arasında 45 santimetreye kadar, kişisel alan 45 santimetre ile 1,2 metre arası, sosyal alan 1,2 metre ile 3,6 metre arası, kamu alanı ise 3.6 ile 7.6 metre arası olarak kabul edilir. Bu durum göz önünde bulundurularak sözsüz iletişime geçilirse, mekan kullanımı başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiş olur ve iletişim hedefine daha kolay ulaşabilir.

Beden dili, kendimiz ya da karşımızdaki birey hakkında sözle ifade etmediğimiz duygu veya düşünce durumlarıyla ilgili ciddi ipuçları verir. Bu anlamda bazı durumlarda sözlü iletişimden bile etkili olabilmektedir. Beden dili dünyanın tüm coğrafyalarında yaşayan insanlar tarafından halen

kullanılmaktadır ve görünen o ki, insanın olduğu her yer bölgede kullanılmaya devam edecektir. Sözlü iletişime, mekan kullanımının yanında, göz teması, yüz ifadesi, bedensel duruş, kostüm uygunluğu gibi farklı faktörler de olumlu olarak etki edecektir.

Çeşitli kültürlerde jest ve mimikler değişik anlamlara gelebildiği için, farklı kültürden gelen bireylerle sözsüz iletişim kurulacaksa bu duruma da oldukça dikkat etmek gerekir. Örneğin Türkiye’de yemek için beğenme amaçlı kullanılan el hareketi İtalya’da hakaret olarak algılanır ya da dostane bir şekilde el salladığınız bir Yunan arkadaşınız bu hareketin kendi kültüründe cehenneme git anlamına geldiği için ciddi bir hayal kırıklığıyla karşı karşıya gelebilir.

1.3.3 Yazılı İletişim

Dil konusunda olduğu gibi yazı konusunda da tarihsellik yönünden pozitivist bilim ve teolojinin karşı karşıya geldiğini görürüz. Semavi dinlerde ilk insan olarak kabul edilen Hz.Adem’e Allah tarafından yazılı sayfalar verilir. Ancak pozitivist bilime göre bildiğimiz anlamıyla ilk yazı örnekleri ortalama 6 bin yıl önce verilmiştir. Yazılı iletişim, kişiler, gruplar, devletler arasında karşılıklı olarak yazışma eylemiyle kurulan bağlantıya verilen isimdir. Bireyler ve gruplar arasındaki iletişim kadar örgütsel iletişimde de oldukça önemlidir.

Yazılı iletişimin en önemli özelliği zaman kavramını aşmasıdır. Bu sayede binlerce yıl önce atalarımızın mağaraya çizdiği şekilleri görebiliyoruz. Bugünkü anlamıyla yazılı iletişimin araçları; gazeteler, kitaplar, mektuplar, fakslar, dergiler, afişler, el ilanları, e-postalar, bültenler, cep telefonu mesajları, tabelalar, raporlar, web siteleri ve gelişen teknolojilerle beraber ortaya çıkması mümkün yeni imkanlar olabilir.

Yazılı iletişim, özellikle haberleşme sistemlerinde kalıcı olması sebebiyle kullanılır. Aynı zamanda kanıtlanabilir bir özelliğinin de bulunması, tarih boyunca yazıyı cazibeli bir iletişim aracı kılmıştır. Uzun iletilerin planlanarak iletilmesi açısından da yazının faydası oldukça fazladır. Böylece sözlü iletişimde o an unutulmuş bilgi, yazılı iletişimde mevcut olacaktır.

1.3.3.1 Yazının Ortaya Çıkması ve Güncel Kullanımı

Yaklaşık 6000 yıl önce bulunan yazı (Albayrak, 2016) insanlık tarihinin gelişiminde kuşkusuz önemli bir rol oynamıştır. İlk etapta yazı yüzeyleri taşlar, metaller, kil tabletler, palmiye yaprakları, ağaç kabuklarına olarak kullanılırken sonraki süreçte ahşap, keten bezi, hayvan kemik ve organları, papirüs, bambu, deri/parşömen, ipek ve kağıt kullanılmıştır. Yazı ise yine tarihsel olarak sıralandığında ilk etapta resimyazı, hece yazısı, harf yazısı, çivi yazısı, hiyeroglifler olarak ortaya çıkarken zaman içinde matbaanın bulunmasıyla da birlikte, günümüz bilgi çağına uzanan serüvenine kadar hızlı bir şekilde uzanmaktadır. Yazının bildiğimiz anlamıyla gelişmediği uygarlıklar olan İnkalar da yazı ihtiyacını quipularla* gidermiştir. Nüfusun artışıyla ve tarımın hayatlarına girmesiyle birlikte bir devlet haline gelen topluluk, kayıtlar tutmak ve çeşitli sebeplerden ötürü tarihi quipularla günümüze aktarmışlardır. ihtiyacın göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yazının bulunmasından ve kullanımından sonra matbaanın icadı ve kullanımına kadar yazılı iletişim alanında büyük bir devrimden söz etmek mümkün değildir. Alfabe ile yazının ilk örnekleri İ.Ö. 3300-3500 yıllarında Sümerlerin Uruk şehrinde bulunur. Yazıların ucu sivri olan araçlarla yazılmış olması, görüntülerini çiviye benzetir. Bu durumdan ötürü ilgili yazılara çivi yazısı denilmektedir. Sümer rahipleri, kendi dönemlerinde din adamları olmakla beraber, laik bir yapıdan bahsedemeyeceğimiz için elbette önemli yetkilere sahipti. Temel anlamda yazının zigguratlardaki* mahsullerin kayıt altında tutulması için kullanıldığı, ancak devletin diğer etkinlikleri için de rolü olduğunu söylemek mümkündür.

Sümerlerin yazıyı kullanmasının ardından Antik Mısır'da da hiyeroglifler ortaya çıkmıştır. Ardından Akadlar tarafından da kullanılan yazı İ.Ö. 2000 yılında komşu bölge olan Minoslar tarafından kullanılmıştır. Minoslardan sonra yine Antik Mezopotamya halklarından Babiller tarafından kullanılan yazı özellikle yürürlüğe koyduğu sert kanunlarıyla ünlü, Babil'in

* Konuşma düğümleri olarak çevirilir. İnka İmparatorluğu'nda ve daha öncesinde aynı bölgede kullanılan bir kayıt ve hesap sistemidir.

* Zigguratlar, Antik Mezopotamya bölgesinde ve Antik İran'da terası mevcut, piramitlere benzeyen tapınak kuleleridir. Sümerler, Babiller ve Asurlar tarafından kullanılmışlardır. Tarihleri İ.Ö. 4000'li yıllara kadar uzanır.

altıncı kralı Hammurabi döneminde kuşkusuz halkın zihnine de kazınmıştır. İ.Ö. 1600 yıllarında Çin’de yazının kullanıldığı bilinmektedir. Aynı dönemlerde Kenan alfabesinin ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Tarihsel sürecin devamında dinler tarihi açısından da -tıpkı Sümerlerde olduğu gibi- önemli bir metin ortaya çıkmış ve bu metin günümüzde Hinduizm ve Budizm gibi dinler ile felsefe çalışmalarının temelini oluşturmuştur. Rig Veda** İndus Vadisi Uygarlığı bölgesinde ilk kez ortaya çıkmış kapsamlı bir yazı bütünü olmasıyla da önemlidir. İndus Vadisi Uygarlığı’nda yaklaşık Rig Veda’dan sonra yaklaşık bin sene Vedik Dönem*** çağ yaşanmıştır. Dünyadaki nüfus yoğunluğunun fazla olduğu bölgelerde yazı hakkındaki gelişmeler birbirini takip etmiştir. M.Ö. 1400 yılında Ugirat Çivi yazısı ve devamında Fenike Alfabeti bulunmuştur.

“Bugün kullandığımız alfabenin kökeninin Ön Asya’daki iki büyük kültür olan Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarındaki yazı gelişimine ve bu gelişimden etkilendiği varsayılan Kuzey Sami yazılarına ve bundan çıkan Fenike alfabesine bağlanır. Bu süreç Akdeniz’de aktif bir tüccar sınıf olan Fenikelilerin kendi dönemlerine kadar kullanılmakta olan çivi yazısı, piktografik ve ideografik yazıdan daha etkin ve işlevsel olan gırtlak ses yapısının sembolleştirilmiş hali olan fonetik yazıyı icat etmeleri yani çağdaş alfabeyi bulmalarıyla tamamlanır.” (Tan, 2003: 305-306.)

Fenike Alfabeti’nin ortaya çıkmasının ardından, Antik Yunan’da ilk alfabe örnekleri tarih sahnesinde gözükmeye başlar. Antik Mısır’da ise demotik tipi yazı* hiyeratik yazının** yerini almaya başlar. Demotik yazı, hiyerogliflerin sonunu getirmemiş olsa da Mısır dilinin değişimi açısından önemli bir aşama olmuştur. Bu dönemlerde Çin’de de gelişmeler yaşanmaktadır. Dazhuan ve Xiao Zhuan ismi verilen küçük be büyük ölçekli yazılar kullanılmaya başlamıştır. Yaklaşık iki yüz sene içinde bugünün Meksika sınırları bölgesinde yaşayan Zapoteklerin takvimi ortaya çıkmıştır. Zapotekler matematik, astronomi gibi çalışmalarını da yazıya dökerek insanlık tarihine mühim bir miras bırakmıştır. Toplamlar arasındaki ticaret, devletlerin birbirleriyle olan anlaşmaları ya da kendi içlerinde kayıt tutma gereksinimleri, ilk insanlarla beraber meydana çıkan kendini ifade etme isteğinden doğan sanat, toplumsal

** Hinduizm dininin en eski ve kutsal metni olarak kabul edilir.

*** M.Ö 1500-500 yıllarını kapsar. Hinduizmin kutsal metinlerinden olan Vedaların Indus Vadisi’ndeki toplumlardaki gündelik yaşama hakim olduğu dönemdir.

* Yeni Krallık döneminde (M.Ö 700 civarları) konuşulan bir dilin, yazısıdır.

inançların bir sonraki nesle aktarılmasındaki sorumluluk hissi gibi sebeplerle, yazı hızlı bir şekilde dünyaya yayılmıştır. Antik Çağlarda (bazı teolojik söylemlere göre ilk insanla) başlayan yazı, günümüzde akıllı telefonlar ve tabletlere kadar yayılarak mühim araçlarımızdan biri olma niteliğini sürdürmektedir.

Teknolojinin gelişmesiyle beraber farklı ortamlara taşınan yazının öneminin ise insanlık tarihiyle beraber devam edeceğini söylemek mümkündür. İnsanlar arasındaki her türlü alışveriş ve duygu ile düşünce aktarımlarının kayıt edilmesi için en pratik yol yazının kullanımı olmaya devam edecektir.

** Hiyerogliflerin daha sade hali şeklinde yazılan bir yazıdır.

2.BÖLÜM

2.1 KAVRAMSAL OLARAK KİTLE

Tarihin ilk zamanlarından bugüne, sosyal bir varlık olan insanın toplumdan ayrı yaşaması düşünülemez. Tıpkı yüzlerce yıl önce olduğu gibi bugün de insan için zoon politikon (Aristoteles, 2013: 98) tanımlamasını yapmak yanlış olmayacaktır. Doğanın içinde var olan insan, fiziksel ihtiyaçlarının ve güvenlik ihtiyaçlarının* karşılanması başta olmak üzere çeşitli sebeplerle diğer bireylerle bir arada kalmak zorundalığı hissetmiştir.

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde kitle kavramı 'bir yerde toplanmış, bir araya gelmiş insan topluluğu, kütle' olarak tanımlanır. Bireylerin bir mekanda toplanarak meydana getirdikleri sosyal topluluklara verilen isim olarak anlamlandırabileceğimiz kitle, bireylerin temsiliyle birlikte, sosyal tabakaların da hem oluşmasını hem de temsiliyetini gözler önüne serer. Dolayısıyla öznenin, toplumsal olanın hatta iktidarın da kitle ile birlikte ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Kitlenin olduğu yerde organizasyon, organizasyonun olduğu yerde hiyerarşinin kaçınılmazlığı düşünüldüğünde durum bu şekildedir. Toplum içindeki bütün grupları ve bireyleri içinde barındıran kitle doğal bir sonuç olarak görüldüğü gibi, eleştirilere maruz kalan bir kavram olarak da ele alınmıştır.

“Toplumsal adlı kördüğüm, her şeyi sünger gibi emen bir gönderene dönüşerek, ne olduğu hem bilinen hem de bilinmeyen kitlelerin etrafında durmadan dönmektedir. İstatistiklerin kristal bir küre gibi kullandıkları kitleler, madde ve doğal elementler gibi akımlar ve akıntılar tarafından etkilenirler. Kitleler mıknatıslanabilirler. Çünkü toplumsal denen şey onları statik bir elektrik gücü gibi sarıp sarmalamaktadır. Oysa çoğu kez bu yığınlar yine de bir 'kitle' olarak algılanırlar. Bir başka deyişle toplumsala ve politikaya ait olan bütün elektrik akımını emerek nötralize ederler. Politikaya ve toplumsala ait iyi bir iletici olmadıkları gibi, daha genelde iyi bir anlam ileticisi de değildirler.” (Baudrillard, 2010: 11)

* Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi'ne göre insanın fiziksel ihtiyaçları; nefes almak, yemek yemek, su içmek, cinsellik, uyumak ve boşaltımken bundan hemen sonra gelen güvenlik ihtiyaçları da bedensel güvenlik, iş yaparken güvenlik, kaynakların elde tutulması, ahlaki yönden var olanın sürdürülmesi, bireyin kendisinin ve ailesinin sağlığı ve mülkiyetin güvenliğidir.

Kitle, zaman içinde oluşan bir yapıdır. Bu yapının oluşumu için herhangi bir yüksek kültür şartı, üst düzey eğitim gibi nitelikler aranmaz. Aynı şekilde kitlenin içinde çoğunluk yüksek kültür olarak tanımlanabilecek aktiviteler topluluğunu da gerçekleştiriyor olabilir. Bu durum da kitlenin oluşması için bir engel teşkil etmeyecektir.

Doğası gereği farklılıklar barındıran insanların bir araya gelmesi şu an için ölçülememiş -belki de hiç ölçülemeyecek- zaman içinde bir arada yaşadktan sonra, bu var olmanın maneviyatını da hissetmeye başladıkları gözlemlenebilir. Aynı şekilde bu birliktelikten memnun olmayan kişilerin de kendilerini soyutlaması mümkündür.* Doğal yollarla oluşan kitlelerin bir amacı vardır. Öyle ki bazı durumlarda, bireysel amaçlardan kitle amaçlarına dönüşen gayeler, söz gelimi faşizm gibi ideolojilerle sonuçlanarak kitlesel amaçları birey amaçlarının da önüne geçirebilir. Bireylerin ihtiyaç ve amaçlarının diğer bireylere zarar vermesini engellemeyi amaçlayarak bu durumu ön planda tutan siyasal yapılanmalar ise hukuk devletlerini meydana getirir.

2.2 KİTLE VE BİREY İLİŞKİSİ

Kitle ortak kararlarla gerçekleştirdiği eylemlerle gündelik hayatı oldukça etkiler. Dolayısıyla toplum içinde yaşayan birey de kitlenin eylemlerinden etkilenir. Modern zamanlarda Ekim Devrimi, Fransız İhtilali, Kurtuluş Savaşı gibi kitle eylemi örnekleri görmek mümkündür. Faşizm denildiğinde akla gelen Alman diktatör Hitler'in parlamenter demokrasiye alternatif olarak sunduğu bir kişiden diğerinin sorumlu olması sistemiyle bir bürokratik piramit oluşturmalarının dönemin Almanya şartları içinde halk kabulü görmesi de toplumun içinde yaşayan bir bireyin, kitlenin onayıyla bir devlet oluşturmaya örnek olarak verilebilir.

Dolayısıyla birey, toplum ve kitle birbirleriyle bağlantılı ve sürekli etkileşim halinde olan olgulardır. Elbette toplumsal olarak önem arz eden olaylar, her zaman faşizm veya devrim gibi şahin hareketlerle gerçekleşmeyebilir. Özellikle demokratik yapılarda daha yumuşak geçişlerin

* İlgili bireyler için asosyal tanımlaması yapılır. Kitlenin oluşturduğu ortamlarda bulunmaktan hoşlanmayan bu kişiler, kitleden bir takım özellikler barındırsalar da bu o kişileri, bulundukları kitleye manevi bir bağımlılık hissettirmez.

olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Genellikle bireylerin ya da kitleyi oluşturan çoğunluğun düşünceleri ve görüşleri eylemleri şekillendirirken, ekstrem örneklerde bireyler de kitleleri şekillendirebilir.

Söz gelimi semavi dinlerin peygamberleri, içinde bulundukları toplumları mensup oldukları dinlerin söylemleri aracılığıyla şekillendirmiştir. Bunun en geniş çaplı örnekleri Muhammet ve Musa peygamberlerdir. İsa peygamberin toplumu şekillendirmesi ise sonraki senelerde meydana gelmiştir.*

Kitlesel hareketler toplumun yararına olabileceği gibi zararına da olabilir. İkinci Dünya Savaşı bu durumun net bir örneğidir. Milyonlarca insanın öldüğü ve dünyanın o tarihe kadar görmediği korkunç bir yıkım yaşanmıştır. Ve bugün, o dönemin iktidarlarının halkları tarafından desteklenmediğini söylemek gerçek dışı bir yaklaşım olacaktır. Kitlesel olanın bireyler tarafından onaylanma durumu, oluşun kendisine göre değişkenlik göstermektedir. Bazı fikirler ve hareketler hızlı onaylanırken, bazılarının daha fazla zaman aldığı gözlemlenebilir. Bu emsallerin laboratuvarında ölçülememeleri, konunun sosyal bilimlerin alanına girdiğine işaret eder.

2.3 KİTLESEL HAREKET VE ETİK

Kitlesel hareketlerin başarı ölçütünü değerlendirebilmek için, etik kavramının ele alınması gerekir. Ahlak ve etik incelendiğinde, bireylerin oluşturduğu toplumların dönüştüğü kitle, yeniden bireye etki ederken etinin hangi aşamalarından geçer sorusuna yanıt bulunabilirse; kitlesel eylemlerin başarı veya başarısızlığı olarak yapabileceğimiz bir tanımlama ortaya çıkar mı sorusu da nispeten yanıtlanabilir.

2.3.1 Etik Nedir?

Antik Yunanca'da ethos (Karabacak, b.t). Türkçede kişilik, karakter gibi anlamlar taşıyan etik, temelde felsefenin konusudur. Doğru değerlere sahip olmayı ve ölçülü davranışlarda bulunmayı inceler. Etik kavramının,

* İtalyan filozof Niccolo Machiavelli bu durumu Musa'nın Yahudiler arasında siyasal bir gücünün de olmasına bağlar. Muhammet için bir söylemde bulunmamış olsa da O'nun da Araplar arasında benzer bir güce sahip olduğu aşikardır.

ansiklopedik bir tanımlaması bulunmamaktadır. Toplumdan topluma değişen bir yapıda olması bu durumun başlıca sebeplerindendir. Bir toplum için etik kabul edilebilecek aksiyon, diğer toplum için oldukça kötü olarak karşılanabilir. Etik, kişinin davranışlarına neden olan ahlak kurallarının bütünü olarak kabul edilebilir.

2.3.2 Ahlak Nedir?

Ahlak kavramı kelime kökeni olarak Arapça'da "hulk" kökünden gelir. Türk dilindeki kullanımı da bu kökten türemiştir. Latince'de "mos-moralites", İngilizce'de "moral-morality" gibi terimler, ahlak kurallarına uyan kişiler için kullanılır. Yanlışlar ve doğrular üzerine değerlendirmelerin yapılması genellikle toplumların oluşturdukları kültürlerden kültürlere farklılık gösterebilir. Kültürlerin ürettiği doğru ve yanlışları kabul ederek bu duruma uygun davranan kişiler toplum tarafından ahlaklı kabul edilirken, ilgili doğru ve yanlışları kabul etmeyenler dejenere, ahlaksız gibi aşağılayıcı tanımlamalar ile ya da toplumdan dışlanma gibi olumsuz eylemlerle karşı karşıya gelebilir.

Kültürden kültüre farklılık gösteren, toplumsal ahlak olarak tanımlayabileceğimiz gerçekliğin dışında, farklı kültürlerin ortak olarak kabul ettiği evrensel ahlak algısından da bahsetmek mümkündür. Örneğin adam öldürmek, hırsızlık yapmak gibi eylemler çoğu toplum için olumsuz kabul edilen eylemlerdir ve hukuk sistemlerinde yaptırımları mevcuttur. Bu durumda dinlerin etkisinin de olduğunu söylemek mümkündür. Dinlerin genel olarak olumsuz kabul ettiği davranışlar zaman içinde evrensel ahlak yargılarına dönüşmüştür. Ahlaka atıfta bulunan en eski dini inanç Hinduizm olmakla beraber, Budizm, Musevilik, Hristiyanlık ve İslam da milyarlarca kişinin ahlak algısını belirlemede kritik bir rol oynamıştır.

Doğru davranışı uygulamak olarak tanımlanabilecek ahlakın, gerçekte var olmadığı konusunda da bir görüş mevcuttur. Ahlaki nihilizme göre, ahlak hiçbir şekilde var olmamıştır. Dolayısıyla herhangi bir eylem, başka bir eyleme göre tercih edilebilir olamaz. Ahlaki nihilist bakış açısına göre, söz gelimi ahlaki sebeplerle işlenen cinayetin ne doğru ne de yanlış olduğu söylenebilir. Ahlaki nihilizmin paradoksu kendisinin de bir ahlaki sistem olduğu savıdır. Bu durumda, ahlakın var olmadığı düşüncesi çürütülmüş olacaktır. Ahlakla ilgili bir

başka görüş de göreceli ahlaktır. Göreceli ahlaka göre ahlaki önermeler, kültüre, topluma, zamana ve kişilere göre değişebilir. Bir kişi için doğru olan, diğer bir birey için yanlış olabilir.

2.3.3 Etik ile Ahlak Arasındaki Fark Nedir?

Günümüzde tanımlama yapılırken “etik” ve “ahlak” kavramları birbirleriyle karıştırılır. Etik kelimesiyle ahlak, ahlak kelimesiyle etik kastedilebilir. Etik, geçmişten günümüze bireylerin eylemlerinin; ahlaki yargılara göre doğru veya yanlış olmasını değerlendirir. Ahlak ise, insanların birbirleriyle ve kamusal kurumlarla olan ilişkilerinde tarafların birbirinden istediği davranış tarzları ve toplumda kurulmuş düzenin devamını sağlayan kurallar ve normlar bütünüdür. Genel anlamda ifade etmek gerekirse, etik, ahlakı inceler. Bireysel davranışlarda ise etik ve ahlakın ilişkisel bir durumda olduğunu gözlemleriz. Bireyin gerçekleştirdiği davranışlarla toplumdan karşılığını beklediği saygı ve güven, etiğin alanına girerken bu davranışları sergilemesi de ahlakla bağlantılıdır.

2.3.4 Etik Felsefesinde Temel Yaklaşımlar

Etik felsefesindeki yaklaşımları genel anlamda ikiye ayırmak mümkündür. Evrensel ahlak yasasının varlığını kabul eden görüşler* ve evrensel ahlak yasasının varlığını reddeden görüşler** olarak sınıflandırma yapabiliriz. Etik felsefesinin temel kavramları olan özgürlük, ahlaki eylem, sorumluluk, iyi-kötü ve erdem evrensel ahlak yasasının varlığını kabul eden görüşler için de bu yasanın varlığını reddeden görüşler için de oldukça önemli kavramlardır.

2.3.4.1 Evrensel Ahlak Yasasını Kabul Eden Görüşler

Evrensel ahlak yasasını kabul eden görüşler, ahlakı incelerken nesnel bir ahlakın varlığı görüşünü temel alır. Bu durumda, nesnel ahlakı oluşturan özün insan olduğuna, nesnel/toplumsal olduğuna ve din olduğuna dair farklı

* Evrensel ahlakın varlığını kabul eden görüşler temellendirmelerini üç bölümde gerçekleştirmektedir; öznel temele dayanarak, toplumcu nesnel temele dayanarak ya da dini sebeplere dayanarak.

görüşlerin mevcudiyetinden söz etmek mümkündür. Bu ahlak anlayışına göre ahlaki eylemlerin doğurduğu sonuçlar önemli değildir. Ahlaki eylemlerde ölçü, niyet ve yasaya uygunluk olarak kabul edilir.

2.3.4.1.1 Evrensel Ahlakı Öznelliğe Dayandıran Görüş

Evrensel ahlakı öznelliğe dayandıran görüşün başlıca temsilcileri, Jeremy Bentham, Henri Bergson ve John Stuart Mill'dir.

“İngiliz ahlak filozofu ve yasa reformcusu Bentham'ın ortaya koyduğu görüşler, felsefe tarihi ve siyasi düşüncede uzun zamandır yer etmiş bir düşünce ekolünün, utilitarizmin, ortaya çıkmasını sağlamıştır. Daha önce de farklı şekillerde birçok filozofta izlerine rastlanan fayda düşüncesini bir sistem hâline getirmiş ve utilitarizmin kurucusu olarak görülmüştür.” (Cengiz, 2019: 142)

Bentham'ın ahlak anlayışı üç temelden şekillenmiştir. David Hartley'in çağrışımçı psikoloji yaklaşımı* kendinden önceki faydacı filozofların görüşleri ve İngiliz empirizmi başlıca üç temel olarak kabul edilebilir. Etik bilimi kurmayı amaçlayan Bentham, üç temelden de faydalanır. Diğer etik teorilerini illüzyonlardan ibaret gören Bentham bu durumu, öteki teorilerin sezgisellikle bağlantılı olarak yükseldiğini ifade ederek ortaya koymaktadır.

İnsan doğası, olgu şeklinde kabul edilirse, ahlak konusunda bilimsel bir yaklaşım sergilenebilir görüşüne sahip olan Bentham, çalışmalarını bu fikir üzerinde inşa etmiştir. Olabildiğince çok insan için, olabildiğince çok mutluluk sağlamayı amaçlayan ahlak anlayışına göre, ahlak matematiksel olarak hesaplanabilir bir olgudur. Bentham, İnsan faaliyetlerinin itici güçlerinin acı ve haz olduğunu ileri sürer.

Mutluluğun haz olduğunu ifade eden filozofa göre, insan acıdan kaçmak ister ve eylemlerine bu duruma göre düzenler. Dolayısıyla, çok sayıda insanın faydasına olan kurallar oluşturulduğunda, daha fazla insan haz alacaktır ve bu durum ahlaki olarak doğru olandır. Evrensel ahlakı öznelliğe dayandıran filozoflardan birisi de Henri Bergson'dur. Bergson'a göre iki çeşit ahlak türü mevcuttur. Kapalı ahlak ve açık ahlak kavramlarıyla nitelendirilen ahlak

** Bu görüşler egoizm, hedonizm, anarşizm ve utilitarizmdir.

* İki çağrışım biçimini ön gören Hartley, ardıl çağrışım kavramıyla duyuların zaman dizisi içinde düz bir çizgide gittiğine kendiliğinden çağrışım kavramıyla ise duyuların bir arada ortaya çıkmasına işaret ediyordu.

türleri, birbirlerine karşıt olarak pozisyon almaktadır. Kapalı ahlak, dış dünyaya kapalı bireylerin oluşturduğu toplumlarda ortaya çıkar. Bireyi, içinde doğduğu toplumun ahlakını kabul etmeye sevk eder ve bunu muhafaza etmeyi amaçlar. Doğası gereği, baskıcı bir yapıya sahiptir. Bergson'a göre bu ahlak tam bir ahlak olarak kabul edilmemektedir. Bireyin açık ahlaka ulaşması gerekmektedir ve açık ahlaka ulaşabilmek için de topluma uyulmadan bireysel hamleler yapılmalıdır. Sezgisel yaklaşımıyla bilinen Bergson, açık ahlaka yönelen kişilerin Tanrı'dan gelen ilhamlar vasıtasıyla kendi ahlaklarını geliştireceklerini ifade eder. Bu sayede, gönüllü bireylerin ahlakı yeniden inşa ederek açık toplumu oluşturacağı görüşü hakimdir. Kişisel bir ahlak anlayışı olan açık ahlakta, özgürlük oldukça mühim bir kavramdır. Bergson'un ahlak konusundaki görüşleri de elbette dünya görüşüyle bağlantılıydı.

“Ahlakçının görüşü üstündür. Hayat hareketi insanda, hele bizlerden en iyimizde, insan vücudundan ibaret ve geçip giderken yaratmış olduğu bu sanat eseri boyunca, ahlak hayatına belli olmayacak bir şekilde sonsuzca yaratıcı olan bir akıntı salarken engelsiz sürüp gitmektedir. Kendi geleceğine daha kudretli bir şekilde geçmek üzere hiç durmadan kendi geçmişine dayanmak zorunda bulunan insan, hayatın büyük başarısıdır. Fakat onun şiddetli olan eylemi başka insanların eylemini de şiddetlendirmeye ve cömert olduğu için cömertlik ocaklarını tutuşturmağa gücü yeten kimse ilk başta yaratıcıdır. Büyük iyilik adamları, hele ibda edici ve sade kahramanlıkları fazilete yeni yeni yollar açmış bulunan adamlar, metafizik hakikatlerini meydana çıkaran kimselerdi” (Bergson, 1998: 37)

Bergson'dan sonra, John Stuart Mill, evrensel ahlakı öznelliğe dayandıran görüşe sahip bir başka filozoftur. Mill'in gayesi en yüksek iyyinin etik felsefesinde yerini belirlemek ve en yüksek iyyinin özünü açıklamaya çalışmaktır. Mill, en yüksek iyi belirlendikten sonra bu ilkenin nesnel olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade eder. Ahlakta anarşinin mevcudiyeti toplumsal kaosu getireceği için tehlike oluşturacaktır. Kaosun devamı da bireyleri ahlak konusunda şüpheyeye düşürecek ve inançlarını yok edecektir.

Mill'in eylemler hakkındaki görüşü Bentham'a oldukça benzer. Haz sağlayan eylemlerin mutluluk getirdiğini, acı getiren eylemlerin ise kötü olduğunu belirtir.

“Mill, fayda ilkesinin kanıtlanmasını üç adımda gerçekleştirmektedir. İlk adımda kanıt için hangi yöntemin kullanılması gerektiğini, ikinci adımda fayda ilkesiyle ilgili nasıl bir kanıtlamanın mümkün olduğunu, son adımda ise; ikinci adımda belirlenen kanıtlamanın fayda ilkesine nasıl uygulanacağını ortaya koymaktadır.” (Ayдын, 2013: 149)

Mill, fayda ilkesinin deney ve gözlem yöntemiyle kanıtlanabileceğini ifade eden eder. Etik felsefesini, pozitivist bir edayla sosyal bir laboratuvar ortamına çekmiştir ve bu yönüyle sezgici yaklaşımı reddetmiştir. Son amaçlara bağlı olan ilkelerin de doğrudan kanıtlanmayacağını savunan filozof, fayda ilkesinin dolaylı yoldan kanıtlanabileceğini ifade eder. Bir şeyin görülebilir olmasının tek ispatının herkes tarafından görülebilir olması olduğunu belirten yazar, ampirik yaklaşımını sürdürmüştür.

Mill'e göre insanların tek amacı mutlu olmaktır. Yapılan tüm eylemler, mutluluğu amaçladığından, ahlak bu mutluluğu getiren kurallar bütünüyle şekillendirilirse mutluluk hedefine ulaşılacak bir araç olarak var olacaktır. Mill bazı noktalarda aracın amaçla karıştırıldığını ve söz gelimi para, güç gibi arzuların, kendilerinin amaç olmaları durumunun yaşandığını belirtir.

Pozitivizmin gereği olarak sistematizasyona giden Mill, hazlar arasında da kategorilendirme yapmaktadır. Hazların nitelik ve nicelik olarak birbirlerinden ayrılabilmesini aktarır. Alçak hazlar ve yüksek hazlar olarak ifade edilen haz türlerinin ayrımı zihinsel çaba ölçütüyle bağlantılıdır. Mill'e göre alçak hazlar, yüksek hazlara göre daha az miktarda zihinsel çaba sarf ettiğimiz eylemler sonucunda ortaya çıkan hazlardır. Lezzetli bir yemek yemek, oyun oynamak gibi. Fakat şiir ya da roman okumak, Beethoven dinlemek gibi eylemlerden duyulan hazlar, zihinsel olarak daha fazla çaba harcanarak elde edildiği için yüksek hazlar kategorisine girer.

Mill'in teorisine göre yüksek hazlar, alçak hazlardan daha üstündür. Yüksek hazların alçak hazlara göre daha üstün olmasının sebebi de daha ucuz olmaları, emniyetli bir biçimde varlıkları ve sürekli mevcudiyetleri gibi özsel niteliklerinden dolayıdır. Yüksek haz, faile daha yoğun bir tatmin sağlar. Mill'in perspektifinden baktığımızda, faydacılığın bencil bir görüşten ötürü benimsenmemesi, yanlış anlaşılması nedeniyle ortaya çıkmıştır. İnsanın doğası gereği daima fazlasını isteyeceğini ifade eden filozof, bu durumun alçakça bir hareket olmadığını belirtir. O'na göre, yüksek yetilere sahip insanlar daha zor mutlu olsalar da hiçbir zaman aşağı yetilere sahip olmayı tercih etmeyecekleri açıktır. Mill hazların tercihi konusunda da ölçü belirleyerek, ahlakı sistematize etmeye devam eder. İki hazdan birisi, hazzı tecrübe edenlerin hepsi ya da büyük çoğunluğu tarafından ahlaki sorumluluk duygusu olmaksızın tercih

ediliyorsa, diğerinden daha iyidir. Özünde Bentham, Bergson ve Mill evrensel ahlak yasasını kabul edip, öznel bir temele dayandıran etik felsefesinde literatüre önemli katkılarda bulunmuş filozoflardır ve toplumların düşünce hayatını şekillendiren insanlar arasında yerlerini almışlardır.

2.3.4.1.2 Evrensel Ahlakı Nesnelliğe Dayandıran Görüş

Evrensel ahlakı nesnelliğe dayandıran görüşün temelleri Sokrates, Platon, Farabi, Spinoza ve Kant tarafından atılmıştır. Ahlakı incelerken, evrensel bir ahlakın varlığını kabul ederek, ahlakın nesnel bir şekilde varlığını kabul eden filozoflar bu yönüyle, dinlerle ortak bir paydadadır. Fakat yaşama bakışları farklı olduğundan ve kuşkusuz entelektüel birikimlerinden ötürü, nesnel ahlak anlayışını söz gelimi İslam Selefiligi gibi, olduğu şekilde kabul etmekten ziyade düşünce dünyasına kanıtlamaya çalışmışlardır. Tarihsel çerçevede ilerlersek, Sokrates ile başlamamız gerekir. O'nun ahlak anlayışına göre, bilgi insanın özünde bulunur. Bilginin öğrenilmesi, aslında keşfedilmesiyle bağlantılıdır. Sokratesçi ahlakta erdem kavramı oldukça geniş bir alanı ihtiva eder. Erdem, mükemmellik ve üstünlük gibi anlamlara gelir. Bir mevcudiyetin, özünün gerektirdiğine sahip olması, onun erdemi olarak tanımlanabilir. İslam'da fitrat üzere olmak tabirine benzetilebilir. Erdemlerin eğitim yoluyla ortaya çıkarılması gerektiğini savunan düşünce adamı, bilinç ve farkındalık ağırlıklı bir programla ahlaklı davranışların sergileneceğini ifade eder.

“Sokrates iyi ve ahlaklı hayatı kozmik düzenle uyum içinde yaşamak olarak görür, bütün varlıklar gibi insanın da nihai amacı, yerine getirilmesi gereken işlevleri olduğuna inandığı için ahlâkî hayatın doğal düzenin bir devamı olduğunu düşünür. Çünkü onun gözünde iyiyi belirleyen şey, insanlar arası uzlaşım değil, insan doğasıdır. O, evrensel ahlâk yasasının varlığını kabul ettiği için, bireyin ahlâkî eylemlerini kendisi ya da kendileriyle yargılayacağımız nesnel ahlâkî hakikatlerin varoluşuna inandığı için onun etik görüşü aynı zamanda özcü, mutlakçı ve nesnelci bir etik anlayışıdır. Ona göre, bilgi bir hakikat ifade etmiyorsa, insandan insana değişiyorsa, burada mutlaklık aranamaz. Bu durumda bilgideki kaos ahlâkta da kaos doğurur. Sokrates, ahlâkın bilinemezliği yaklaşımının toplumsal yapıda bir kaosa yol açacağını öngörmüştür.” (Özkan, 2013: 41-42.)

İnsan ruhunun doğası gereği ölümsüz olduğunu ve birçok kez dünyaya geldiğini düşünen Yunan filozof, Hades diyarında* her şey görüldüğü için, insanın tüm bilgilere ruhunda sahip olduğunu düşünmüştür. Mutluluğun önündeki en önemli engelin bilgisizlik olduğu belirtilir. Sokrates'e göre kimse kendisi için iyilik dışında başka bir şeyi bilerek seçmez, sadece cehaletinden ötürü yanlış seçimler yapabilir. Sokrates'in öğrencisi Platon'a göre iyi ahlakın

* Antik Yunan'da ölümler diyarı olarak bilinir.

temelleri yüksek bir dünyadan gelir. İdealar dünyası düşüncesini ortaya atan Platon, idealizmin kurucularından olmuştur. Bu anlamda, ahlak için de nesnel anlamda bir doğru tanımı yapmaktan kaçınacağını düşünmek yanlış olurdu. Platon'a göre iyi olmak, ruhsal bir durumdur ve bilgelikten meydana gelir. İnsanın iyi olup davranabilmesi için akıl ve duygu ile birlikte yaşaması gerekir. Platon'un ahlak anlayışına göre, duyusal isteklerden doğan hazlar, ölçülü davranıldığı sürece yaşanabilir.

İyi yaşamın ölçütünün materyalist dünyanın ve idealar dünyasının arasındaki bağlantıyı kişinin sağlayarak, aşırılığa kaçmadan yaşaması olduğu ifade edilir. Platon da hazları sınıflarından filozoflardandır. Üç sınıfa ayırdığı hazları tensel, duyusal ve tinsel olarak adlandırır. Tensel keyif için en düşük haz ifadesini kullanan filozof, duyusal hazları orta seviyeli olarak görür. Tinsel hazları ise, en yüksek seviyeli hazlar olarak aktarır. İyi kavramını güzellikle beraber ele alan düşünce adamı, bu kavramı da bakışım, güzellik ve gerçeklik olarak üçe ayırır.

Platon bakışım kavramını simetriyi açıklamak için kullanır. (Ülger, 2013:22) Güzellik ise orantıda tamlık ve yeterlilik olarak ifade edilir. Gerçeklik ise, akla uygunluk anlamında kullanılır. Sokrates'te bulunan ruhun ölümsüzlüğü ve daha önce dünyaya birçok kez gelmiş olması inancı Platon'da da mevcuttur. Platon'da bedenın işlediğı eylemlerin, ruha tesiri olabileceğı vurgusu da yapılır. Bu sonraki yıllarda ortaya çıkan semavi dinlerde de olan bir anlayıştır. Filozofun anlayışına göre evren de bir ruha sahiptir. Aynı zamanda akılla hareket eder. Ruhu hareketi kendiliğinden olan şey olarak tanımlar.

Bilgi, Sokrates'inde olduğu felsefesi gibi, anımsanabilir. Evrendeki her şeyin birbirine bağılı olarak hareket etmesi sebebiyle bu durum, failin araştırması yöntemiyle kolayca sağlanabilir. Platon'un anlayışına göre, ruh idealar dünyasına geri dönmelidir. Evrenin makro kozmos, insanın da mikro kozmos olduğunu savunan filozof, kötü eylemlerin de insanın içinde bulunduğunu, dışarıda aranmaması gerektiğini belirtir.

Platon, ruhu da üç bölüme ayırarak konu hakkındaki fikirlerini iletmeyi sürdürür. O'na göre ruh akılcı bir bölüm ve isteyen ve duyusal bölümler olmak üzere üç parçadır. İsteyen ve duyusal bölgelerin akılcı yöne uyması gerekmektedir. Akla karşı gelen isteyen ya da duyusal bölge zaman içinde

insanı maddi isteklere bağımlı, tatminsiz bir hale getirir. Bu da Platoncu ahlaka göre yanlış bir uygulamadır, tıpkı üzerinde fazla durmasa da söz gelimi Budist felsefenin öne sürdüğü arınmacı bir ahlak anlayışı gibi... Tarihsel açıdan Platon'dan sonra, nesnel ahlakın mevcudiyetini kabul eden bir diğer önemli filozof Farabi olarak kabul edilebilir. İslam felsefesinin önde gelen isimlerinden biri olan Farabi'ye göre ahlak, zorunlu olarak sosyal bir biçimde var olan insanların oluşturduğu toplumun davranış düzenidir

Ahlakı da bir ilim olarak ele alan Farabi, bu ilmi medeni ilimler* kategorisinde değerlendirmiştir. Farabi'ye göre insanın yüce amacı mutluluğa erişmektir. Toplumun da mutluluk için bir araç olarak mevcudiyeti görüşü hakimdir. Varlıkların kendi türleri içinde yetkinleşmeyi amaçladığı anlayışıyla hareket eden Farabi, bu durumun motivasyon kaynağı olduğunu belirtir. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi tablosuna benzer bir şekilde, Farabi'ye göre de insanların çeşitli ihtiyaçları ve amaçları mevcuttur. İnsanın da akıl sahibi olması sebebiyle düşünme ve konuşma alanlarında kendisini geliştirmeyi amaçladığı aktarılır. İnsanın düşünsel olarak yetkinliğe ulaşmasıyla birlikte ahlaki yetkinlik kazanacağını ve bu sayede mutlu olacağını ifade eden filozof, yetkinleşmenin ancak eğitim ile gerçekleşebileceğini ifade eder.

Kendisinden önce bu konuda görüşleri dikkat çekmiş olan Platon ve Sokrates'ten farklı olarak, kendisi Müslüman olduğu için reenkarnasyon inancına sahip değildir. Dolayısıyla ruhun daha önce defalarca dünyaya gelerek erdemi içinde barındırdığını düşünmemektedir. Farabi'nin ahlakla ilgili görüşünde, tüm insanlar fitraten, iyi kabul olarak ettiği şeyleri istemektedir, dolayısıyla isteğine yönelip elde ederek, yetkinlik elde etmeye çalışır. İnsanların gerçekleştirdiği davranışlar, toplumsal olarak kötü kabul edilen hareketleri içerse de fail için iyi bir amaca sahiptir. Söz gelimi intihar eden kişi, acılardan kurtulmak için bu eylemi gerçekleştirir. Hırsızlık yapan kişi, içinde bulunduğu toplumsal adaletsizlikle kendi yöntemiyle mücadele etmeyi amaçladığı için bunu gerçekleştirir. Farabi erdemleri dört bölümde** inceler.

* İnsanda var olan doğal ihtiyaçların insanı zorlaması ile şehirleşen insanların iradeleri ile gerçekleştirdikleri hareketlerini, siyasetlerini ve ahlaklarını araştıran ilimler olarak tanımlanabilir.

** Nazari erdemler; varlıkların ve içeriklerinin akıl tarafından kavranmasını sağlayan ilimler. Fikri erdemler; benliğiyle dış dünyada bulunan tikel mevcutların insana tesiri

Nazari erdemlerin başlangıcı insanın yaratılışı ile beraber başlar. Bir bölümünün nereden geldiğine dair kesinlik bulunmamaktadır. Diğer bölümü ise araştırma, çıkarsama, eğitim gibi yollarla elde edilerek yetkinlik sahibi olunur. Nereden geldiğine dair kesinlik bulunmayan erdem, metafiziğin alanı olarak kabul edilir. Kendisiyle dışarıdaki varlıklardan gelen hareketleri inceleyen erdemın çeşidi fikri erdemler olarak ifade edilir.

Ameli erdemlerin, gündelik olarak fayda sağlayan ilimleri kapsadığını biliyoruz. Ahlaki erdemler, Farabi felsefesine göre Allah'ın bahşettiği mutluluğa ulaşmak için uygulanan amellerin tümüdür. Farabi, mutluluk konusunda üç noktaya değinmiştir. Mutluluğun yaşanabilmesi için güzel olan özelliklerin insanda yerleşmesi gerekmektedir. Farabi bu görüşünü İslam peygamberi Hz. Muhammed'in temiz kalple ilgili öğütlerinden almıştır.

İyiliklerin rastgele olarak değil devamlı bir biçimde yapılması halinde mutluluğa yaklaşılağı düşünülmektedir. Farabi, din ile felsefeyi bir araya getirerek ortak amaçlarının mutluluk olduğunun altını çizer.* Farabi'ye göre ayrıca toplumu oluşturan kişiler tarafından, öğretmenler tarafından verilen bilgilerle öğrenim gören kişiler, felsefe çalışırsa ayırım yetkinliği de edineceklerdir. Bu sayede iyiyle kötüyü ayıracak bir algıya sahip olurlar. Farabi'nin görüşlerinde İndus Vadisi'nde ortaya çıkmış olan dinlerin etkisini de görmek mümkündür. Farabi'ye göre kendisini geliştiren kişi, maddeden soyutlanarak farklı bir algı boyutuna geçmektedir. Bu durum, Budizm ve Hinduizm'de "Nirvana" kavramına benzer bir yaklaşımdır. Bundan yola çıkarak Farabi'nin filozofunun aslında uzmanlaşmış bir inisiye olabileceği ihtimalini atlamamak gerekir. Filozof, ahlak felsefesini bireyle sınırlı tutmayarak devletle de bağlantılı bir biçimde ele alır. O'na göre, hayat ve yaşamdan sonrasının mutluluğu için erdemli bir devlette yaşamak gerekmektedir. Erdemli devletin, içinde yaşayan halkın ortak inanç ve amaçlara sahip, adil ve sevgi içinde olması gibi önemli özellikleri

sonucu insanların aldığı tavır ve davranışları inceleyen ilimler. Ahlaki erdemler; mutluluğa ulaşmak amacıyla insanların toplum aracılığıyla işlediği eylemleri öğrendiği ilimler. Ameli erdemler yapıldığında fayda sağlanan eylemler öğreten ilimler. Mesleki ilimler gibi kabul edilebilir.

* Farabi'nin tam karşısında İbn Teymiyye'nin öncülük ettiği Selefilik akımı bu görüşü reddeder. O'na göre felsefe İslam dininin anlaşılması için gereksizdir.

bulunmaktadır. Güçlünün zayıfı rahat bir biçimde ezdiği, rüşvet yenilen, torpildiliğin işlediği, kaosun hakim olduğu, tek gayesi dünyevi zevkler olan halkların içinde bulunduğu devletler ise erdemsiz devletler olarak kabul edilir. İslam felsefesinin kurucusu olarak kabul edilebilecek Farabi'nin ahlak hakkındaki görüşleri, tarihsel açıdan oldukça önemli olmakla beraber bugünün İslam dünyasında pek karşılık bulmamaktadır.

Farabi'den sonra, tarihsel paradigmadan devam ettiğimizde, konuyla ilgili olarak Spinoza'nın görüşlerine yer vermemiz gerekmektedir. Spinoza'nın ontoloji ile birlikte etik ve ahlak incelemelerinde bulunduğu ifade edilebilir. En ünlü eseri olan Etika'nın* geometri konusundaki kanıtlamaları ve çıkarımları temel alınarak bir etik anlayışı ele alınır. Spinoza'ya göre mutlak olan bir varlıktan ve bu mutlakın zorunluluğuyla mevcut evrensel gerçekliği teorik olarak yöntemlendirme ve bu yöntemlendirme ile birlikte tutarlı, eklektik bir felsefi duruş ortaya koyar. Spinoza'nın teorik ile pratik, felsefe ve etik duruşları birbirinden dolaysız bir biçimde sistematize edilerek biçimlendirilir.

Mutlak ve dolayısıyla zorunlu olan varlığın tüm evrene özdeş görülmesiyle, panteizmi andıran bir yaklaşım benimseyen filozof, mutlak varlığı, kendisi olmak için kendinden başkasına ihtiyaç duymayan varlık olarak tanımlar. Bu ayrıca semavi dinlerdeki Tanrı mefhumuna benzer. Dolayısıyla, Tanrı dışında, Tanrı tarafından yaratılmış olan varlıklar bir sona sahiptir ve sonsuz olarak örülmüş neden-sonuç zincirinin içindedir. Bu bağlamda Spinoza felsefesine göre, kişinin doğru (ahlaklı) hareket edebilmesi için Tanrı'yı ve kendisini bilmesi gerekmektedir.

Kişi ilgili bilinci edindiği vakit kendi özüne aykırı olan durumları anlayarak muhtemel kendisine uygun olmayan koşulu seçmeme erdemine sahip olabilir. Spinoza'ya göre bir var oluşa iyi dediğimizde, daha az iyi olan ve belirtilen iyiye nispeten daha kötü olan bir şey de doğal olarak vardır. Şeylerle ilgili iyi ve kötü yargılarımız, deneyimlerimizle bağlantılıdır. Özcü bir yaklaşım sergileyen Spinoza iyi ve kötünün de öznel olduğunu ifade eder. Spinoza'nın ahlak felsefesi anlayışında iki önemli kavram olan duygu ve duygulanımı incelemek, filozofun etik hakkındaki görüşlerini anlama namına

* Eserin orijinal adı: Ethica Ordine Geometrico Demonstrata, 1677'de Latin dilinde basılmıştır.

okuyucu için ciddi ipuçları verecektir. Duygular, insan bedeninin etki gücünü artıran ya da azaltan hal ya da bul hal üzerine fikirler olarak tanımlanır. Duygulanım ise duygudan öte başımıza gelen durum olup, salt edilgen şekilde konumlanır. Duygulanımımızın artışı, varlığımıza uygun şeylerle karşılaşmamızla bağlantılıdır. Mutluluk bu şekilde gerçekleşir.

Doğamızla uyumsuz şeylerle karşılaştığımızda ise keder duyarız. Etika'da belirtildiği üzere conatus iyi ve kötü ayrımımızla bağlantılı olan kavramdır ve canlılar için mutlak amaç budur. Kendi varlığını sürdürme çabası olarak da ifade edilen conatus, Spinoza felsefesi için oldukça önemli bir alanı kaplar.

Spinoza'dan sonra, ahlakın nesnelliği görüşünü benimseyen önemli filozoflardan birisi de Kant'tır. Kant için ahlak felsefesinin alanına giren üç nokta mevcuttur. Filozofun bahsi geçen diğer filozoflardan farklı olarak, üstün bir varlıktan doğan nesnel ahlak yerine insan varoluşunun içinde değerlendirilen bir ahlak anlayışı vardır. Ahlakı saf akılla temellendirerek insanın iyi olmasını kendi özülle bağlantılı kılar. Fakat bu iyiliği Tanrının bir lütfu olarak görmez. İkinci nokta ise, çağdaşı olan düşünce adamlarının tecrübeye verdiği önemin, ahlak konusunda kullanılacak bir yöntem olmadığı düşüncesidir. Kant'a göre yanlış tecrübeler de var olabileceğinden tecrübe edilmiş her olay doğru veya ahlaki değildir. Fakat Kant'ın tecrübeyi ve önemini tamamen reddettiği de söylenemez. Kant ayrıca ahlaki şüpheliği de aşarak insana indirgenen nesnel ahlak anlayışıyla beraber tamamen farklı bir ahlak anlayışı meydana getirmiştir.

“Epistemolojik alanda Kant, rasyonalizm ve ampirizm arasında bir sentez kurmaya çalışmıştır. Çünkü O'nun düşüncesinde kesin bilgi, ne rasyonalistlerin iddia ettiği gibi aklın, ne de ampiristlerin tezlerinde olduğu gibi, salt algının ürünüdür. Aksine bilgi, bu iki yapısal aracın ortak işlevi sonucunda doğmaktadır ve onun eleştirel felsefesi, bilginin bu iki temel kaynağının sınırlarını çizmeyi hedeflemektedir. Ampiristlerle beraber bilginin deneyim olmadan meydana gelemeyeceğini kabul ederken, algının keşmekeşliğinin de aklın rolü olmadan genel geçerliliği olan bilgiye dönüşmeyeceğini savunur.” (Duran, 2017: 60)

Kant'ın ahlaki felsefesi deontolojik yaklaşımı* ihtiva eder. Hislerin ahlaki çerçevede sebep ve sonuçların ana sebebi olmaması gerektiğini iyiliğin

* Bir mesleği uygularken veya herhangi bir işi yaparken mutlaka uyulması gereken ahlaki değerleri ve etiği inceleyen bilim dalıdır.

bir vazife olduğu için ahlaki olarak kabul edildiğini ve yapılması gerektiğini ifade eder. Kant genel anlamda felsefeyi iki kategoride ele alır. Sein ve sollen kavramlarını incelemelerde bulunur. Sein, teorik felsefe olarak varlık hakkında, sollen ise pratik felsefede olması gerekeni inceler. Kant'ın felsefesinde temel amaç akıl mefhumunun tecrübeden soyutlanmış bir şekilde sorgulanmasıdır.

Kant'a göre önemli olan niyettir. Niyet iyi bir şekilde eylem gerçekleştirildiğine sonuç kötü bile olsa ahlaki olarak bireyin sorumluluğu ortadan kalkmıştır. İyi niyetle gerçekleştirdiği eylemle o kişi ahlaklı bir davranışta bulunmuştur. Etiğin tecrübe ile bağlantısının da araştırılmasının yanlış olmayacağını ifade eden Kant bu alanın antropolojinin araştırma sahasına girdiğini iddia eder. Filozof, “duyuların var olduğu dünyanın” değişebildiğini ancak akli dünyanın değişmezliğı sebebiyle, ahlakın nesnel bir gerçekliğinin akıl dairesinde bulunduğunu aktarır. Kant'ın Platon gibi bir idealar dünyası ayrımı bulunmamaktadır.

2.3.4.1.3 Evrensel Ahlakı Dine Dayandıran Görüş

Evrensel ahlakın nesnelliğini kabul edip bu ahlakın dinden kaynaklandığını ifade eden görüşün başlıca temsilcileri Mevlana ve Sühreverdi ve Thomas Aquinas olarak kabul edilebilir. Mevlana'nın ahlak anlayışına göre tasavvufi yol izlenerek, Allah'ın yaratmış olduğu ahlak terbiye ile edinilebilir. Nefsin terbiyesi olarak tanımlanabilecek pratikler gerçekleştirildiğinde yaratıcıya yakınlaşma, yaratıcıya yakınlaştıkça da mutluluğun artışı hissedilecektir.

İnsanın yaratıcıyla kuracağı birlikle mutluluğa erişebileceğini ifade eden Mevlana için benliği yok etmek ebedi mutluluk için bir anahtardır. Yaratıcıya ulaştıran her aracı yararlı olarak gören şair bu yoldaki engelleri de zararlı olarak tanımlar. Mevlana'ya göre kişinin huzura kavuşabilmesi için ahlaki olarak geçeceği aşamalardan ilki riyazet yani nefsin isteklerini terketmek ve buna bağlı olarak feragat olarak adlandırılır. Dünyevi olan hazların hepsini akıldan ve gönülden çıkartarak bu zevkleri terk etmeyi amaçlar. Bu aşamada kişi diğer aşamalar için hazırlık yapan konumdadır. Anlaşılacağı üzere Mevlana'nın erdemli insanının ahlak eğitimi avam için değil, ezoterik okullarda özel eğitim alan inisiyeler içindir. Yine de avam,

güzel ahlak için iyi ameller işlerse mutlu olacaktır. İkinci aşama vecd ve istiğrak aşaması olarak tanımlanır. Bilinç ve hafıza açıkken dünyevi alemden kopmayı, farklı bir spiritüel konuma geçmeyi anlatan bu kavramlar, inisiyenin yolunda önemli bir aşama olarak kabul edilir. Vecd ve istiğrak aşaması da tamamlandıktan sonra son aşama olan sonsuz huzura erişilir. Bu durum Hinduizm ve Budizm'deki Nirvana'ya benzetilebilir. Bedensel istekleriyle hareket eden insanların manevi gelişimini tamamlayamadığı için mutlu olamayacağını ifade eden filozof ibadetleri ve amelleri yaratıcıya ulaşmak için bir araç olarak görmektedir. Mevlana saf akla dayanan filozofların aksine ahlaki davranışın sonucu olan mutluluğun belirli tasavvuf pratiklerinden sonra aşk ile sezgiyle veya vahiy yoluyla elde edileceğini düşünür. Dolayısıyla metafiziksel bir ahlaki anlayış şairin felsefe anlayışını kaplamıştır.

Evrensel ahlak anlayışını kabul edip dine dayandıran fikir adamlarından birisi olan Sühreverdi denildiğinde akla ilk olarak ısrak kavramı gelir. ısrak lugat manasında güneşin doğuşu esnasında ortaya çıkan parlaklık anlamına gelmektedir. ısrak kelimesi Sühreverdi'nin felsefi anlayışı için oldukça önemlidir çünkü Mevlana'ya benzer bir ezoterik yaklaşımla ahlaki anlamlandıran filozof ısrakı ışık ve aydınlanmaya giden yol gibi manalarda kullanmaktadır. Keşif, sezgi ve ilham gibi kavramlar, filozofun ahlak felsefesini anlamak babından oldukça önemlidir. Sühreverdi, İmam Gazzali ve İbn-i Sina'nın ahlak hakkındaki görüşlerinden de faydalanmıştır.

Semavi dinlerdeki Tanrı kavramı Sühreverdi'de Nur'ul Envar olarak geçer. O'nun ahlak anlayışında iyilik ve kötülük mücadele etmez. Nur varlık olarak kabul edilebilir ve varlığın olduğu yerde Nur'ul Envar'ın bir yansıması mevcut olacağı için iyilik de olacaktır. Dolayısıyla nurun olmadığı bir yer yani karanlık kötülüğün değil hiçliğin varlığı olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla hiçlik de kötü olarak kabul edilmemektedir ve ahlaki olarak kötü hareket mevcut değildir, bilgisizce amel vardır. Sühreverdi'ye göre Nur'ul Envar'a ulaşmak için insanın arınması gerekmektedir. Doğu ve batıda bulunan ezoterik okullarda da aynı anlayış mevcuttur. Arınma yoluna giren kişilerin, üç farklı mertebede olduklarına dikkat çekilir.

Fikri ve ahlaki arınma ile zihnin arınması, bedeni arınma ile gerçekleştirilen riyazet ve üç arınma türünün bir arada bulunduğu çalışmalar.

Fikri ve ahlaki arınma kendisinden önceki İslam filozoflarının yaklaşımına benzetilir. Beden ile gerçekleşen arınma da tasavvufçuların yolu olarak kabul edilir. Bedeni fikri ve ahlaki olarak arınma ise Sühreverdi'nin işraki ahlak anlayışını oluşturmaktadır.

Mevlana felsefesine benzer bir şekilde, arınmanın ve devamında ortaya çıkacak aydınlanmanın akıl yoluyla değil içsel görüşlerle gerçekleşen keşiflerle olacağını ifade eden filozofa göre bunu sadece yetkin kişiler gerçekleştirebilir. Sühreverdi'nin ahlak anlayışında da avamdan ziyade inisiye için yönlendirmeler olduğu açıkça görülmektedir.

“Dünya zevklerinden arındırılmış olan, sadece Nuru'l-Envâr dan beslenen bir zevktir. Dolayısıyla dünya zevklerindeki gibi geçici değildir. Çünkü bu zevkin kaynağı sonsuzdur. Sühreverdi'nin felsefesini de bu temel oluşturur. Filozof, insanın yolculuğunda kendini nasıl arındıracağı konusunda birtakım önerilerde bulunmuştur. Onun önerdiği bu yöntem, tamamen hayattan soyutlanma üzerine değil, ancak tasavvuftaki birtakım metotlara benzemektedir. Yaşayarak ve idrak ederek bir öğrenme biçimi, bir çeşit ruhsal ve zihinsel arınmadır. Burada esas olan yani ulaşılmak istenen o özel bilgiye/ Tanrısal olan bilgiye ulaşırken insanın arınması gereklidir.” (Sünter,2020: 97)

Görüleceği üzere Sühreverdi'nin yaklaşımı tıpkı Mevlana gibi bireysel aydınlanmayı hedefler, bu aydınlanma gerçekleştikten sonra toplumda daha aydın kişiler olacağı mantığını ihtiva eder fakat öncelik toplumu ahlaklı bir hale getirmekten ziyade “özel inisiyeleri” eğiterek, topluma iyi yönde etki etmelerini sağlamaktır.

Evrensel ahlak anlayışını dine dayandıran bir başka önemli filozof ise Thomas Aquinas'tır. Aquinas'ın ahlaka bakışına göre, insan kendini geliştirmek için çabalamakta olduğundan, en mükemmel varlık olarak kabul edilen Tanrı'dan pay almaya çalışmaktadır. Kendi özündeki yetkinliğe yönelmeyi başaran insan, ilahi bir modele doğru yol almaya çalışmaktadır. Aquinas'a göre akıl, iradeyi hareketin dinamosudur. Dolayısıyla ahlakın evrensel olup dinden kaynaklandığı savunan Mevlana, Sühreverdi ve nicelerinden ayrılmaktadır. İnsan bir şeyi istediğinde aklını devreye sokarak, arzusuna nasıl ulaşacağını düşünür.

Aquinas yaklaşımına göre parça bütün olmak için, yetkin olmayan yetkinliği elde etmek için hareket eder. Bireylerin de toplumu oluşturmak için, toplumun oluşum sürecinde bu şekilde bir çaba gerçekleştirdikten sonra

tanrısal yasaya uygun olarak hareket etme kaydıyla daha iyi bir özne olarak dolayısıyla daha iyi bir topluma yönelim hedefi olacağı düşünülür. Bu durumda yasaların ortak iyiye hizmet ederek hazırlanması ve uygulanması gerekir. Aksi halde ortak yarardan ziyade toplumun bir kesimi imtiyazlı olacağından orada ahlaksal olarak bozulmalar meydana gelecektir. Kötülüğün varlıkların istenciyle yapmadığı çünkü fitratına ters olduğu görüşü Aquinas'ın ahlak felsefesinde mühim bir noktadır.* Bu düşünceye göre, söz gelimi bir bebeğin fiziksel eksikliği veya kusuru varsa meniden kaynaklanan bir problemten meydana gelmiştir. Yine topallık bacak kemiğinde oluşan bir sorun sebebiyle var olur. Her daim iyiye yönelmeyi, doğası gereği amaçlayan failin gücündeki yetkinlik ve etkinlik, failden veya farklı bir sebepten ötürü eksiklik sahibi ise faili kötülüğe yönlendirebilir. Aquinas'ın bu yaklaşımının, Orta Çağ Hristiyanlığı anlayışı ile ayrı düşüğünü söylemek mümkündür.

Hristiyanlıkta mucizeler ön planda iken, Aquinas'ın görüşlerinde mucizelerden ziyade nedensellik göze çarpmaktadır. Eylemlerin ahlaki bir değer kazanmaları için, istençle gerçekleşmeleri gerektiğini ifade eden filozof, istemsizce yapılan bir eylemin iyi sonuçlansa da ahlaki olduğunu kabul etmez. Ahlaki eylemlerin gerçekleştirilmesinin insanın sonsuz mutluluğunun bir yolu olduğu görüşüne sahip tasavvufçulardan farklı olarak, nihai mutluluğun akılla sağlanabileceği görüşü mevcuttur. Akılla mutluluk sağlanabilmesi için de aklın kendisi için ürettiği çalışma ile sağlanır. Ahlaki eylemlerin insanların Tanrı'ya benzeme amacına hizmet etmeyeceğini savunan filozof, insanın ahlaki faaliyetler gerçekleştirerek Tanrı'ya ancak mecazi olarak benzeyebileceğini, çünkü yaratıcının aşkın bir varlık olduğunu ifade eder. Ayrıca mutluluğun kişinin kendisi için istediği ancak ahlaki eylemlerin istenen şeyler için değil farklı amaçlar için kullanılan ameller olduğu ifade edilir.

Söz gelimi barışa ulaşabilmek için savaş, adaleti uygulamak için hukuk devleti oluşturmak gibi. Evrensel ahlakın varlığını çeşitli sebeplere dayandıran filozoflardan başka, evrensel ahlakın var olmadığını kabul eden düşünce adamları ve fikir akımları da mevcuttur.

* Aquinas'ın kötülük hakkındaki bu düşüncesi, Sokrates'in kötülük hakkındaki görüşüne benzer, ancak Aquinas kötülüğü bir bozukluk olarak alırken Sokrates cehaletle temellendirir.

2.3.4.2 Evrensel Ahlak Yasasını Reddeden Görüşler

Evrensel ahlak anlayışını reddeden başlıca düşünce akımları anarşizm, nihilizm, hedonizm, egoizm ve utilitarizmdir. İlgili düşünce akımlarını benimseyen kişiler, evrensel ahlakın insan ürünü olduğunu ve kişiden kişiye değiştiğini dolayısıyla gerçek olmadığını savunur.

2.3.4.2.1 Anarşizm

Anarşizm en genel anlamıyla her durumda her türlü otoriteyi reddeden bir düşünce akımıdır. Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde 19.yüzyıla kadar pek fazla toplumsal harekete sebep olduğu söylenemez.

“Anarşizm 19. yüzyıldan günümüze kadar uzanan, çalkantılarla dolu bir tarihe sahiptir. William Godwin’in görüşleriyle belirmeye başlayan ve Proudhon ile ilk defa gün yüzüne çıkan anarşizm, temel olarak Avrupa düşüncesi içinde şekillenmiştir. 19. yüzyıl Avrupa’sının çalkantılı siyasi ortamında Aydınlanma Hareketi’nin sonucu olarak dinsel otoritenin sorgulandığı bir dönemde, anarşizm bütün Otoritelerin sorgulamasına girişmiştir. Anarşist bakış açısı içinde toplumdaki sorunların kaynağı hiyerarşide görülmektedir; hiyerarşinin var olduğu bir yaşam özgürlüklerin kısıtlandığı, insan gelişiminin engellendiği toplumları doğurmaktadır. İnsan doğasının iyiliğine güvenmek, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı toplumların hiyerarşiyi ortadan kaldıracağına inanmak anarşizmin temel varsayımlarındandır.” (Uğur,2010: 136)

Akımın başlıca temsilcileri Godwin, Stirner ve Bakunin’dir. Anarşist ahlak anlayışına göre insan, kendi yargısına göre hareket edebilmesi becerisine sahiptir. İnsanlar fiziksel ve ahlaksal olarak eşittir dolayısıyla otoritelerin koyduğu yasalara ihtiyaç yoktur. Özgürlük oldukça önemli olduğu için bireylerin hür iradelerine saldırı olursa, tepki için birleşip kolektif bir biçimde karşılık verilebilir. Bu görüş Çarlık Rusya’da gerçekleşen devrimde anarşistlerin de rol almasını açıklar. Onlara göre Çar, insanların özgürlüğüyle alakalı alanda gaddar ve kabul edilemez uygulamalarda bulunuyordu. Anarşist akım bugün de varlığını sürdürürken genellikle protestolarda karşımıza çıkmaktadır. Ve anarşizm vandalizm ile özdeşleştirilmektedir.

2.3.4.2.2 Nihilizm

Latince’de hiç anlamına geren nihil kelimesinden türeyen düşünce akımı en genel anlamıyla, duyularımız algıladığımız var olan her şeyin değerden ve anlamdan yoksun olduğunu ifade eder. İradenin özgürlüğü,

Tanrı'nın mevcudiyeti, bilginin mümkün oluşu ve ahlak gibi kavramlar reddedilir. Tarihsel olarak bakıldığında düşünce akımının başlangıcı Gorgias'a kadar götürülebilir. Doğrudan nihilist olarak kabul edebileceğimiz pek fazla düşünce adamı bulunmamaktadır. Nihilizmi etkileyen ve bu düşünce akımından etkilenen filozofların olduğu ise kaçınılmaz bir gerçektir. Nietzsche, Camus, Buckle, Feuerbach, Sartre, Schopenhauer, Stirner, Heidegger, Spencer gibi isimler örnek verilebilir. Nihilist düşünce yapısına göre hiçbir eylem diğerine göre daha tercih edilebilir olamayacağından ahlakın varlığı da yoktur, insan uydurmasıdır. Düşünce akımı ahlakı kabul etmemesiyle anarşizme benzese de anarşizm gibi bir özgürlük arayışında bulunmamasıyla da bu görüşten ayrılır. Söz gelimi nihilizme göre birini öldürmek ne doğru ne yanlıştır, hırsızlık ne doğru ne yanlıştır. Dolayısıyla ahlaki değerler reddedilir.

2.3.4.2.3 Hedonizm

Hedonizm, hazcılık olarak da bilinen bir düşünce akımıdır. Sokrates'in öğrencisi Aristippos tarafından sistematize edilmiş bir öğretilerdir. Mutlak anlamda iyinin haz olduğu görüşü hakimdir. İnsanın faaliyetlerinin haz ile sonuçlanacak eylemlerle planlanmasını amaçlayan felsefi görüşe göre, yaşamın gereği olan şey hazdır. Aristippos'tan sonra Epikuros, Bentham ve Mill de hedonizmi kendi felsefelerince farklı şekillerde yorumlamışlardır. Örneğin Epikuros'a göre hedonizm, soyut anlamda kullanılarak zihinsel etkinliklerden haz alınması amacı ile var olmalıdır. Dolayısıyla, hedonizme göre evrensel bir ahlak görüşü, Aristippos'un ve Epikuros'un kastettiği şekilde yoktur. Kişi hangi şeyden keyif alıyorsa o şey ahlaki olarak kabul edilir.

2.3.4.2.4 Egoizm

Egoizm genel anlamda, bireyin kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmesi gerektiğini savunan görüştür. Başlıca temsilcileri Hobbes ve Stirner'dir. Toplum arasında popüler bir tabir olan egoizmden kasıt egoizmin bir çeşidi olan psikolojik egoizmdir. Bireylerin arzularının tatmini olarak tanımlanan çıkarların amaçlandığı görüştür. Psikolojik egoizmde, bireylerin mutlak amacı kendi refahlarını sağlamaktır. Egoizmin bir başka çeşidi olan etik egoizmde, bireyin kendi çıkarlarını maksimum seviyeye çıkaracak bir eylemin

ahlaki olarak doğru olmasının gerekli ve yeterli olduğu ifade edilir. Rasyonel egoizm ise yapılacak bir eylemin rasyonel olmasının, bireyin çıkarlarının en üst düzeye çıkmasında gerekli ve yeterli olduğunu savunur. Egoizm, kişiden kişiye menfaatin değıştiğı bir görüşü savunduğı için nesnel anlamda bir ahlak anlayışından bahsetmez. Ortak menfaatler olmakla beraber genelde faydalar kişiden kişiye değışir.

2.4 KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

İnsanlığın tarihiyle beraber başlayan iletişim aktivitesi, günümüzde de devam ederken zaman içinde, insanla ve insanların oluşturduğu toplumla paralel olarak değışikliklere uğramıştır. Daha önceki bölümlerde değinilen evrimci ve teolojik bakış açılarına göre farklı yaklaşımlar seyreterek gelişen iletişim iki perspektifin de ortak paydada buluştuğı bir noktada; insanın iletişime olan ihtiyacı hususunda bir araya gelir.

Özellikle sanayi toplumunun ortaya çıkışıyla beraber iktidarların, artan nüfusa toplu bir şekilde seslenebilme ihtiyacı günden güne artar. Sanayi toplumlarından önce de kitle iletişim araçları ile ilgili uygulamalar düşünölüp çeşitli yöntemlerle uygulanılmaya çalışılmışsa da sistemleştirme için teknolojinin gelişmesi beklenmek zorunda kalacaktır. Tarihsel gelişimleri üzerinden kitle iletişim araçlarını gazete ve dergi, telgraf, telefon, radyo, televizyon, internet ve sosyal medya olarak sıralayabiliriz. Elbette zaman içinde gelişen teknoloji ile birlikte, sosyal medyanın son kitle iletişim aracı olmayacağını kabul etmek gerekir.

2.4.1 Gazete ve Dergi

İtalyanca gazetta kelimesinden literatüre geçen kitle iletişim aracı, Fransa’da ilk kez 1631 yılında (Tunç, b.t) basıldı. Bugün de etkinliğini sürdüren gazetelerden önce kitle iletişim araçları olarak (özellikle büyük imparatorluklarda) bildiriler, fermanlar okunarak halka ilan edilirdi.* Türk Dil Kurumu gazeteyi “Her türlü okura politika, ekonomi kültür ve daha başka konularda haber ve bilgi vermek üzere, belirli zaman aralıklarıyla çıkarılan

* Roma Senatosu tarafından M.Ö. 59 yılında 2000 kopya olarak çıkartılan Acta Diurna ve Osmanlı’daki padişah fermanları bunlara örnek verilebilir.

büyücek boyutlu basılı kağıt” olarak tanımlar.

Gazete, en genel anlamıyla okuyucusuna var olmuş veya gelişen olaylar hakkında haber veren, bilgilendiren, siyasal, kültürel, ekonomik ve bunlar gibi reklam içerik sayfaları da yayınlayan, bulmaca ya da doğal manzara veyahut magazin gibi eğlendirici sayfalara yer veren bir kitle iletişim aracıdır. 14.yy’nin sonlarına doğru gelişen kapitalist ticaret sisteminin, halkı bir arada yaşamaya itmesinden sonra haberleşmeye olan ihtiyaç daha da artmıştır.

17.y.y. sonlarından itibaren gazetelerin ortaya çıkışı da tesadüfi değildir. Haberlerin ve bilgilerin okuyucuya aktarılması, okurların da dikkatini çekerek gazetelere olan talebi artırmıştır. Daha önce süresiz olarak 15.y.y döneminde yine Fransa’da Occasionnel ve yine 16.y.y’de Fransa’da canard ismi verilen süresiz gazeteler, yayınlanıyordu. Fransa ile beraber İngiltere ve Almanya’da da gazeteye olan rağbet arttı. Sırasıyla gündelik gazeteler kuruldu buna bağlı olarak muhalefet gazeteciliği gelişti. Bu durumla Avrupa’da demokratik rejimlerin önü açılmış oldu.

Gazetelere ilanlar verilmeye başlanarak işçi alımlarının sistematik hale gelmesi geliştirildi. Edebi gazetecilik başlayarak, edebiyatın geniş kitlelere sadece kitap yoluyla değil, gazete yoluyla da yayılması sağlandı. 19.y.y ile beraber haber ajansları kurulmaya başlandı. Olaylar gelişip okuyucuya aktarılırken, haber maliyetleri artmaya başladı. Teknik değişimler ve teknolojinin gelişimiyle birlikte ajansların kurulması mantıklı kabul edildi. İlk Türkçe gazete 1828’de Kahire’de Vekay-i Misriye’dir. Ardından 1831’de Takvim-i Vekayi isimli haftalık gazete çıkmıştır. İlgili gazeteler Osmanlı Devleti tarafından çıkartılmıştır. Bu gazetelere müteakip Tercüman-ı Ahval ve Tasviri Efkar ilk özel gazeteler olarak okuyucuya hizmet vermiştir. 1832 yılında ilk haber ajansı Fransa’da Havas kurulmuştur. O dönemde kurulan diğer önemli haber ajansları ise, 1849 yılında Almanya’da kurulan Wolf, 1850 yılında İngiltere’de kullanılan Reuters, 1857 yılında ABD’de kurulan Associated Press ve 1917 yılında Rusya’da kurulan TASS’tır. Gazetelerin ardından radyo, televizyon, internet ve sosyal medyanın icadıyla birlikte yeni bir yayıncılık döneminin başladığı ancak gazete okuyucusunun yok olmadığını söylemek mümkündür. Özellikle internetin gelişmesiyle e-gazetecilik ve sosyal medya gazeteciliği de rağbet görmüştür. İnternet gazeteciliğinin en büyük

avantajı dünyanın neresinde olursa olsun, gerçekleşmiş bir olayın çok hızlı bir şekilde duyurulabilmesidir. Fakat bu durumun dezavantajı da mevcuttur. Sosyal medya ile birlikte kullanıcıların tercihlerine bağlı olarak neredeyse tümünün de yayıncı olduğu bir ortam oluşmuştur. Bu durumda haberlerin doğruluğunu ayıklamak biraz zorlanmaktadır ve ABD'nin 45. Başkanı Donald Trump'ın deyimiyle fake news (sahte haberler) ortaya çıkarak kitleleri etkilemektedir. Ortalama beş yüz yıllık bir geçmişi olan gazeteciliğin gelecekte nasıl biçimleneceği merak konusudur. Gazete ile aynı kategoride bulundurabileceğimiz ve paralel zamanlarda ortaya çıkan dergiler de belirli aralıklarla yayınlanan, mat veya kuşe kağıda basılan süreli yayındır.

Teknolojide yaşanan gelişmelerle beraber elektronik dergilerin de ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bildiğimiz anlamıyla en eski dergi 1663 yılında Almanya'da yayımlanan felsefe ve edebiyat dergisi *Erbauliche Monats Unterredungen*'dir. 1731 yılında yayımlanan bir başka dergi örneğinin menşei ise İngiltere'dir. *The Gentleman's Magazine* isimindeki yayın, aynı zamanda ilk genel kültür dergisi olarak kabul edilir. İlk Türk dergisi de Osmanlı döneminde 1849 yılında çıkmıştır. *Vekay-i Tıbbiye* isimli dergi tıp ve meslek dergisiydi.

2.4.2 Telgraf

Haberleşme ve iletişim ihtiyacının insanlık tarihi kadar eski olduğuna daha önceki bölümlerde değinildi. İnsanlar, yıllar boyunca uzak topluluklarla haberleşme konusunda da bir tutku sahibi olmuştur. Gerek ticaret, savaş ya da farklı olaylardan haberdar olmak için kimi zaman posta güvercinleri kimi zaman da ulaklar kullanılmıştır. Daha yakın kabileler ise dumanla haberleşme yolunu tercih etmişlerdir. Zaman içinde iletişim için çeşitli icatlar geliştiren insanlık için kuşkusuz kitle iletişimi adına en mühim icatlardan biri elektriktir. Elektriğin bulunmasıyla birlikte bu enerjiden yararlanma yöntemleri üzerinde araştırmalar yapılmıştır. 1792'de Fransa'da yaşayan Claude Chappe'nin icadı telgraf, iletişim konusunda önemli bir araç olmuştur. 1835 yılında Samuel Morse'nin ilk elektro mıknatıslı telgrafı bulmasıyla beraber bu teknolojiye önemli bir adım atılmıştır. Morse'nin kurduğu nokta ve çizgilerden meydana gelen kodlama sistemi de kendi adıyla anılan Morse Alfabeti'nin icadı

demektir.

Telgrafın bulunmasıyla beraber Rusya'da, Almanya'da, İngiltere'de ABD'de art arda istasyonlar kurulmuştur. Osmanlı'da ise ilk kez 1847 yılında Samuel Morse Sultan Abdülmecit'in huzuruna kabul edilmiş, burada sistemi anlatmış, denemiş ve başarılı olunca kendisine madalya verilerek ülkesine gönderilmiştir. 1855 yılında ise Şumnu bölgesinden İstanbul'a gönderilen telgraf Anadolu toprakları için, telgraf kullanımı yönünden bir ilk olmuştur.

Telgraflar üç şekilde gruplandırılır. Normal telgraf olarak adlandırılan sistemde, 24 saat içerisinde mesajın iletilmesi sağlanmaktadır. Acele telgraf kategorisindeki mesajlar ise 6 saat içinde alıcıya teslim edilir. Yıldırım telgraf olarak adlandırılan en hızlı teslim yöntemine sahip telgrafta da 4 saat içinde alıcıya gönderim yapılır. Bugün iletişimin hızlanmasıyla beraber pek tercih edilmemektedir ve tarihin tozlu sayfalarına doğru yol almaktadır.

2.4.3 Telefon

Telgrafın icat edilmesinden sonra telefon konusunda da gelişmeler hızlanmıştır. Alexander Graham Bell 1876'da telefonu icat etmiştir. (Akkuş, 2020). Bulunan ilk telefon uzak mesafelerle iletişim sağlayamıyordu dolayısıyla müthiş bulunan icadın geliştirilmesi gerekiyordu. Telefonun icadından bir sene sonra, Thomas Edison'un uzun mesafeli olarak iletişimin gerçekleştirilmesi için vericiye pili bağlayarak gücü arttırdı. 1878 tarihinde ABD'de ilk telefon santrali kuruldu. ABD'den sonra Avrupa'da da telefon kullanımı artmaya başladı. 1886 yılına gelindiğinde tek devreden çıkan, değişik frekanslarla ses iletimini sağlayan aygıt olan multiplexin icadıyla birlikte görüşme sırasındaki ses kayıpları ve karışıklıkları giderilerek daha iyi bir ses aktarımı sağlandı.

Ülkemizde ise ilk telefon kullanımı 1908 yılında gerçekleşti. Üç yıl sonra da Kadıköy ve Beyoğlu santralleri kuruldu. Otomatik telefon santralinin kurulması için ise 1926 yılına kadar beklemek gerekti. Bu santral de Ankara'da açıldı. 1915 yılında ABD ile Fransa arasında ilk kıtalar arası telefon görüşmesi gerçekleştirilerek insanlık, iletişim tarihi açısından farklı bir safhaya giriyordu, bir milat yaşıyordu.

1948 yılında transistörün icadıyla beraber elektronik sistemler devreye

girmiş ve yine teknolojide önemli bir gelişme olmuştur. 1965 yılına gelindiğinde ABD’de ilk elektronik iletişim sistemi uygulanarak, farklı bir dönem başlamıştır. 1980’li yıllarda sesle beraber görüntü ve yazı da iletebilen telefonlar ortaya çıkmış, yörüngeye fırlatılan uydularla birlikte daha fazla kişinin konuşması sağlanmıştır. 1986’da araçlarda telefon kullanılmaya başlanmıştır. 1990’da ise dijital telefonlar geliştirilmiştir. Bu dönemde GSM telefonlar piyasaya sürülmüştür. Cep telefonlarının bulunmasıyla beraber, çağrı bekletme, çağrıyı yönlendirme, telekonferans, telesekreter gibi işlemlerin de gerçekleştirildiği centrex adı verilen sistemin geliştirilmesini sağlamıştır. 1993 yılında ilk dokunmatik ekranlı telefonun üretilmesi, iletişim tarihi açısından önemli bir anlam içeriyordu. Simon ismi verilen cihaz aynı zamanda faks özelliğine de sahipti.

Takvim, e-posta, dünya saatleri, not defteri gibi basit uygulamaları da içinde barındırması bugünün akıllı telefonlarının temelini attığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

1997’de Siemens tarafından ilk renkli ekranlı telefon icat edildi. 1999’da Nokia’nın piyasaya sürdüğü 8810 modeli ise antensiz olması sebebiyle dikkat çekiyordu. Dünyada milyonlarca satılan cep telefonları milenyum çağı yaklaştıkça çoğu kişinin ilgi alanına dahil oldu ve artık bir çeşit ihtiyaç haline gelmeye başladı. Takip eden yıllarda cep telefonundan müzik dinlemek için çıkartılan modeller, internete bağlanabilen telefonlar ve kameralı iletişimi gerçekleştiren cihazlar ilgi görmeye başladı. İletişim tarihinde büyük bir eşik aşılmış ve devam ediyordu. 2001 yılına gelindiğinde Bluetooth özelliği olan telefonlar üretildi. Ardından telefonların performans özelliklerine yoğunlaşan üretici firmalar, daha kısa sürede şarj olabilen ve daha uzun süre konuşma özelliği taşıyan cihazlar geliştirildi.

2005 yılında akıllı telefonlar üretilmeye başlandı. Apple’ın 2007 yılında Phone’u piyasaya sunmasıyla beraber, büyük bir şaşkınlık hakim oldu. Telefon tamamen dokunmatik sisteme sahipti. Simonun çok daha gelişmiş bir hali olarak e-posta, internet, oyun gibi uygulamaları barındırmakla beraber muadillerine göre çok hızlı bir işletim sistemine sahipti. 2011 yılında çift çekirdekli A5 işlemcisinin kullanılmasıyla önceki modellere göre daha da hızlanan telefonlar, 4G teknolojisinin de önünü açtı. Kısa bir süre sonra 3D

teknolojisinin kullanıldığı LG Optimus 3D piyasaya sunuldu. Tarihsel açıdan bakıldığında epey kısa bir sürede telefonlar çok önemli gelişme kaydetmiştir.

2.4.4 Radyo

Telgraf ve telefonun icatlarıyla birlikte bireyler arası iletişim konusunda bir devrim yaşanırken gerçek anlamda kitleye seslenebilmek adına yeni bir icadın ortaya çıkması gerektiği değerlendiriliyordu. Radyonun icadının bir anda gerçekleşmediğini söylemek mümkündür. 1860'ta başlayıp 1920'de radyonun icadıyla sonuçlanan uzun bir sürecin meyvesidir. Radyonun günümüzde kullanılan tekniğinin gelişmesinde, tarihsel bağlamda sıraladığımızda, dört bilim adamından bahsetmek mümkündür. James Clark Maxwell'in 1860 yılında ilk radyo dalgalarını bulması, icat için atılan ilk adım olarak kabul edilebilir. 1889'da Heinrich Hertz tarafından elektromanyetik dalgaların geliştirilmesi radyonun ve birçok icat yolunda önemli bir gelişme olmuştur. 1902'de Guglielmo Marconi tarafından deniz ötesi ses iletme denemeleri başlar. İngiltere ve ABD arasında gerçekleştirilen denemeler başarılı olur ve telsiz kullanılır. 1907'de Lee de Forest'in boşluk tüpünü buluşu, radyonun icadı yolunda atılmış en büyük adım olarak kabul görmektedir. 1909 yılında Eyfel Kulesi'ne yerleştirilen anten vasıtasıyla radyo denemeleri yapılmıştır. İlk etapta radyonun gemiler arasındaki iletişimi sağlamak için kullanıldığı bilinmektedir. Bu sayede ani gelişen durumların engellenmesi veya önlem alınması amaçlanmaktaydı.

İlk sürekli olarak yayın yapan radyo vericisi ABD'nin Pittsburg bölgesinde, 2 Kasım 1920 tarihinde dünya sahnesindeki yerini almıştır. Ardından 1922'de İngiltere, Fransa ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde yayınlar gerçekleştirilmiştir. 1923'te ise süreli yayınlar birçok ülkeye yayılmıştır. Türkiye'de süreli radyo yayıncılığı ise 1927 yılında başlamıştır.* Yaklaşık yirmi yıl içinde FM bandı bulunmuş, böylece daha net ses alınmıştır. FM bandının bulunmasının ardından stereonun müzik

* Yayınların başlama kararı 1926 yılında alınmıştır. 1927'de İstanbul Eyüp'te ve Ankara Babaharman'da ilk düzenli yayınlar başlar. Daha öncesinde 1921 yılında Muallim Mektebi'nde verilen bir konserin İstanbul Üniversitesi'nde amatör olarak dinletilmeye çalışıldığı da bilinmektedir.

yayınlarında kullanımıyla birlikte kalite artmıştır. Radyoların resmi bir niteliklerinin bulunması inandırıcılıklarını güçlendirmektedir. Propaganda amacıyla yapılan yayınların da hedefini daha kolay etkilemesini sağlar. Fakat günümüzde radyonun kullanımının azaldığını söylemek mümkündür. Çok daha fazla haber kaynağı ve eğlence işlevine sahip teknolojik yeni icat bulunduğu için devri tamamen kapanmamış olsa da taliplisinin söz gelimi 1980’lerde olduğu gibi olmadığını açıkça görmekteyiz.

2.4.5 Televizyon

Televizyonun icadı ve kullanımı birçok bilim adamının farklı zaman ve mekanlardaki katkılarının birleşimi olarak ortaya çıkmıştır. 1923’te görüntünün minimal bölümlerinin ışık şiddetinin art arda çözümlenme yöntemiyle tarama yöntemlerini geliştiren Paul Nipkow kendi ismini verdiği diski bularak televizyon için önemli bir adım atılmasını sağlamıştır. İki yıl sonra Logie Baird Nipkow’un diskinden faydalananak deneme yayınları gerçekleştirmeyi başarmıştır. 1928 yılına gelindiğinde televizyonla ilgili buluşlar hızlı bir şekilde ilerlemiş ve NBC ekibi geliştirdikleri yeni donanıyla televizyon yayınlarını uzak mesafelere gerçekleştirmeyi başarmışlardır. Londra’da yayınlanan bir görüntü New York’ta izlenebilmiştir. 1936’da İngiltere’de sürekli olarak televizyon yayınları başlamıştır.

1939 yılında İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi sebebiyle yayınlar durdurulsa da savaş sonrasında yayıncılık devam etmiştir. İngilizlerden sonra düzenli yayını başlatan ülke Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. 1941 yılında yayınların için de reklamların da bulunduğu sürekli ve düzenli yayınlar başlamıştır. Bu durum televizyonculuğu epey eklemiştir. Reklam gelirleri ile birlikte daha fazla içerik üretimi sağlanarak televizyon yayıncılığı endüstrileşmiştir.

1950’de Brezilya ve Meksika üç sene sonra da Japonya’da düzenli yayınlar seyirciyle buluşturulmuştur. Bu yıllarda renkli televizyonlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. 1954’te ilk kez ABD’de yayınlanan renkli yayınlar kısa süre içinde çevre ülkelere de yayılmıştır. 1958’de Çin de diğer ülkeler gibi düzenli yayına geçmiştir. 1980’lere gelindiğinde neredeyse televizyon sahibi olmayan bir ülke kalmamıştır. Kırk sene içinde tamamen yeni bir kültürün

oluşacağı ve medyanın insanların üzerinde tesirinin kuşkusuz artacağı bir döneme doğru hızlıca girilmiştir. Günümüze gelindiğinde televizyonun teknolojisi neredeyse tamamen değişmiştir. Tüp teknolojisiyle yapılan yayınlar yerine internete girebilen, 4K teknolojisine sahip, bilgisayar ve cep telefonlarına kablosuz olarak bağlanabilen çok daha hafif modeller geliştirildi. Öyle ki yakında sanal gerçeklik için de kullanılabilecek televizyonların üretilmesi bekleniyor.

2.4.6 İnternet

İnternetin temelleri 1946 yılında iki Amerikalı bilim adamı J. Eckert ve Mauchly tarafından atılmıştır. Mucitler, askeri gayeyle hesaplamalar yapmak için ENİAC (Columbia University, 2021) ismini verdikleri cihazı icat ettiler. Elbette ENİAC'ın kütle ve hacim olarak bugünkü internet teknolojisiyle bir benzerliği bulunmuyordu. 30 tonluk bir ağırlığı, 18 bin lambası bulunan ve yaklaşık 5 kat apartman uzunluğunda bir cihazdı. 1960'lı yıllara gelindiğinde internet konusunda gelişmeler yaşandı. İlk etapta amaç herhangi bir merkezden çıkan bilginin çeşitli yerlere aynı anda, hızlıca ve kolayca ulaştırılmasını sağlamaktı. 1968 yılında İngiltere'de Ulusal Fizik Laboratuvarları'nda bilginin bir merkezden çıkarak çeşitli yerlere dağılması başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Yaklaşık bir sene sonra ABD Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan ARPA ekibi tarafından başlatılan proje internet teknolojisinin bir başka öncüsü olmuştur.

1972 yılına gelindiğinde sistem geliştirilerek kırk bilgisayarın birbirine bağlanması sağlanmıştır. PENTAGON tarafından desteklenen bu sistem ARPANET olarak adlandırılmış ve kullanım şekliyle günümüzdeki kullanıma benzer bir sistem kurulmuştur. Aynı zamanda BITNET, USENET ve UUCP isimli diğer ağlar devreye girdi. 1980'li yıllarda ise ağ bağlantıları bir araya gelerek daha da geliştirilmiştir. TCP/IP ismi verilen protokolün imzalanması ile birlikte, internet teknolojisindeki gelişim de artmıştır. TCP/IP'nin kullanımıyla birlikte, internet cihazları arasında veri alma ve iletme birimlerini organize ederek, bir makineden diğerine veri aktarımını ve geri dönüşümünü mümkün kılan, iletişim protokolleri bir araya gelmiştir. Takip eden yıllarda NSFNET sistemi kurulmuştur. (Aslan, 2011) Araştırma kuruluşları ve üniversiteler bu

bağlantılar sayesinde internet ağına katılarak bilimsel gelişmelerdeki internetin rolü yönünden başlayacak devrimin önemli bir temel taşı olmuştur. Yaklaşık on sene içinde, internetin popülerliği artarak 90'lı yıllarda, kullanımı arttı. Kısa bir süre sonra da ticaret amaçlı internet kullanımı başladı. Televizyona göre daha uzun bir süre içinde ticari kullanıma geçilmesinin sebebi kuşkusuz televizyondan daha uzun bir zaman içinde gelişmesinden ötürü olmuştur. 1993 senesinde resmi olarak ABD hükümetinin onayıyla, internetin ticari olarak kullanımı başlamıştır.

Bilgi depolama yönünden de internet teknolojisi oldukça gelişti. Bilgiye hem internetten ulaşılır hale gelindi hem de diğer kullanıcılar arasında bilgi iletimi arttı. Türkiye'de internet kullanımı ise 12 Nisan 1993 tarihinde, ODTÜ'de gerçekleşti. İlk etapta halk internet teknolojisine pek hakim olmadığı için kullanıcı sayısı az olsa da zaman içinde Türkçe web sitelerinin internet ağına dahil olmasıyla beraber, kullanıcı sayısı da artmıştır ve bugünkü halini alana kadar, dünyadaki teknolojin gelişmeler takip edilip Türkiye'ye uyarlanarak gelişmiş ve bugün milyonlarca kullanıcısı olan bir ağ oldu.

2.4.7 Sosyal Medya

Günümüzde milyonlarca kullanıcısı olan sosyal medya mecralarının başında Facebook, Twitter, Youtube, Instagram ve LinkedIn gelmektedir. Sosyal medyanın en temel özellikleri kişilerin özne olarak bir medya yayıncısı olabilmeleri ve bilginin hızlıca yayılmasıdır.

2.4.7.1 Facebook

2004 tarihinde Harvard Üniversitesi'nde eğitim gören Mark Zuckerberg tarafından kurulmuştur. Kişilerin sosyal ağ vasıtasıyla arkadaş edinmelerini, bilgi alışverişinde bulunmalarını, aynı görüşten kişilerle gruplar oluşturarak burada sohbet gerçekleştirebilmelerini, ilgi alanlarını paylaşmalarını, hayranı oldukları kişileri veya kurumları takip etmelerini sağlar. Site üzerinde, kullanıcılar tarafından yaratılan ağlar, tercihlere göre farklı izin sistemlerine tabi olarak özel ya da herkese açık şekilde var olabilir. Ayrıca toplumsal gelişmeleri takip etmek, oyun oynamak, örgütlenerek grup faaliyetleri düzenlemek, e-ticaret ile ilgili işlemler gerçekleştirmek için kullanılır.

2.4.7.2 Twitter

2006 yılında ABD’de Jack Dorsey tarafından kurulmuş bir sosyal ağ platformudur. Mikro blog konseptinde yayın yapan sitede kullanıcılar belirli kurallar çerçevesinde, alan fark etmeden paylaşımlarda bulunabiliyor. 280 karakterli metin, video veya fotoğraf paylaşılabilen platform oldukça ilgi görmektedir. Sistem ilk kurulduğunda, Jack’in planı da Zuckerberg’in konseptine benzer bir şekilde, eğlence amaçlı ve insanların tanıdıkları kişilerle iletişim kurmalarını sağlaması üzerineydi. Fakat uygulamanın popülaritesi ve kullanıcı sayısı artıkça daha ciddi bir konseptle BBC, Reuters, CNN gibi büyük haber ajansları platformu mikro haber sitesi olarak kullanmaya başladı, internet gazeteciliği trendi yükseldi.

Zaman içinde de üyeliği gayet kolay olan platformda şahıslar da haber üreticisi konumuna geldi. Üstelik, bu şahıslar gerçek adlarını paylaşma zorunluluğu hissetmeden paylaşımlarını gerçekleştirmeye devam edebiliyorlar. Bu durum ifade özgürlüğü kapsamında olumlu kabul edilse de haberlerin doğruluğu açısından ciddi bir problem doğurmaktadır. Özellikle 2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık Seçimleri’nde Barack Obama’nın Twitter üzerinden propagandasını gerçekleştirmesi sitenin popülerleşmesinde büyük bir rol oynamıştır. Zira Obama seçimleri kazandığında, kuşkusuz Twitter’dan, Twitter da popülaritesini artırması yönünden Obama’dan faydalanmıştır. 25 Nisan 2011 tarihinde Türkçe dilinin de eklendiği platform, yıllar içinde Türkiye’de Facebook ve Instagram ile birlikte en çok kullanılan sosyal medya sitelerinden biri haline gelmiştir.

2.4.7.3 Youtube

Youtube, 15 Şubat 2005 tarihinde, Steve Chen, Jawed Karim ve Chad Hurley tarafından kurulmuştur. Video yükleme ve paylaşma sitesi olarak tanımlanabilecek sistem, günümüzde oldukça önemli bir sosyal medya kanalı olmuştur. Milyonlarca insanın yüklediği videoların yine milyonlarca kişi tarafından izlendiği ve paylaşıldığı dev bir mecradan bahsetmek mümkündür. Sisteme yüklenen ilk video Yakov Lapitsky tarafından çekilmiştir. 23 Nisan

2005'te yüklenen 18 saniyelik video bu dev mecranın miladı durumundadır. Kuruluşundan bir sene sonra Reuters'in aktardığı rapora göre Youtube'da 100 milyon izlenmeye ulaşılmıştır. Bu durum yeni sosyal medya platformunun popülaritesi hakkında ciddi ipucu vermektedir. 2006'da 1,65 milyar dolara Google tarafından satın alınan platform, günümüzde en çok tercih edilen sosyal medya platformları arasında yerini almıştır.

2.4.7.4 Instagram

2010 yılında Mike Krieger ve Kevin Systrom tarafından kurulmuştur. İlk etapta IOS cihazlarına has bir şekilde kurgulanmış olan sistem, ücretsiz fotoğraf düzenleme ve paylaşma programı olarak kodlanmıştı. Daha sonra Android sistemlerine de uyarlanarak gelişimini sürdürdü. Instagram, kullanıcıları çektikleri fotoğraflar veya videolar üzerinde sistemin sağladığı filtreler vasıtasıyla düzenlemeler yaparak, özellikle tercih ederek etkileşime geçtikleri insanlarla ya da doğrudan kamuoyuyla paylaşımlarını sağlar. Özellikle ünlülerin paylaşımlarını bu uygulama üzerinden gerçekleştirmesiyle birlikte, sistemin kullanıcıları da epey artmıştır. 2012'de Instagram'ın gelişimini iyice takip eden Facebook yönetimi sistemi 1 milyar dolara satın almıştır.

2.4.7.5 LinkedIn

2003 yılında sosyal iletişim ağı olarak kurulan sistem zaman içinde daha profesyonel bir konseptle, bir çeşit kariyer sayfası haline gelmiştir. Bireyler yeteneklerini ve tecrübelerini profil sayfalarında paylaşmaktadır. Kullanıcılar bu şekilde iş bulma fırsatlarını artırmayı amaçlamaktadır.

Kuruluşlar da projelerini özellikle aradıkları işçilere daha rahat ulaştırma imkanına sahiptir. LinkedIn diğer sosyal medya hesaplarına göre daha az kullanıcıya sahip olsa da özellikle kariyer planlamasını profesyonelce yapmak isteyen kişilerin tercih ettiği bir platform olarak popülaritesini korumaktadır.

3.BÖLÜM

3.1 SURIYE ARAP KRALLIĞI

1517’de Osmanlı Devleti’nin egemenliği altına giren (Conermann ve Şen, 2017: 19) Suriye bölgesi 1. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin de aralarında bulunduğu İttifak Devletleri’nin* yenilgisiyle beraber, İtilaf Devletleri’nden** olan Fransa hakimiyetine girmiştir. Fransa’nın bölgeyi resmi olarak mandası haline getirmeden önce ömrü bir yıllık olan bir Suriye Arap Krallığı kurulmuştur. Haşimi ailesinin kurduğu Suriye Arap Krallığı, Filistin ve Lübnan topraklarını da içine alıyordu fakat San Remo Konferansı’nda*** Suriye ve Lübnan Fransızlara, Filistin de İngilizlere verilmişti.

Osmanlı Devleti’ne karşı Arap İsyanı’nı başlatan Şerif Hüseyin’in üçüncü oğlu olan Faysal bin Hüseyin’in Suriye’de ilan ettiği krallık, Birleşik Krallığın Araplara verdiği bağımsız devlet sözünü Suriye bölgesi için tutmamasıyla beraber, Fransız ve Arap kuvvetleri arasında gerginlik savaşa dönüştü. Maysalun Savaşı ile birlikte Fransız kuvvetleri Araplara üstünlük sağladı ve Suriye Ordusu’nun çoğu yok edildi. Fransız kuvvetleri Şam’a doğru ilerleyerek Suriye Arap Krallığı’nı fiilen sonlandırmayı planladı. Bölgenin emiri Faysal, sürgüne gönderildi ve Suriye Arap Krallığı sona erdi. Fransız Suriye ve Lübnan mandası ilan edildi. Suriye’nin bağımsız bir devlet haline gelebilmesi için 26 sene daha beklemesi gerekiyordu. Bu dönemde de dünya oldukça değişiyor ve yeni bir döneme evrilmeye başlıyordu. Wilson politikaları dünya kamuoyunda yankı buluyordu.

* Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bulgaristan Krallığı ve Osmanlı İmparatorluğu’nun oluşturduğu blok.

** Birleşik Krallık, Çarlık Rusya, Sırbistan, Fransa, Belçika, Karadağ, Japonya, İtalya, Portekiz, ABD, Romanya, Yunanistan, Liberya, San Marino, Çin Cumhuriyeti, Küba, Panama, Brezilya, Bolivya, Siyam, Kosta Rika, Peru, Uruguay, Ekvator, Çekoslovakya, Guatemala, Nikaragua, Haiti, Honduras, Ermenistan Demokratik Cumhuriyeti, Andorra, Jamaika, Dominik Cumhuriyeti’nin oluşturduğu blok.

*** 18-26 Nisan 1920 tarihinde, Sevr Antlaşması’nı hazırlamak için verilen konferans. Osmanlı Devleti’nin Asya’da ve Kuzey Afrika’da bulunan tüm Arap topraklarından

3.2 FRANSIZ SURIYE VE LÜBNAN MANDASI

1920-1946 yılları arasında var olmuş bir manda yönetimidir. Fransa, bölgede kontrolü ele geçirdikten sonra etnik ve dini bölümlere göre mandayı parçalayarak daha kolay yönetim sağlamayı planladı. Fransız Şam Devleti, Fransız Halep Devleti, Alevi/Nusayri Devleti, Hatay Cumhuriyeti*, Lübnan Devleti ve Cebel-i Dürzi Emirliği kurularak tamamı Fransa'ya bağlandı.

Manda yönetimine yönelik ilk bağımsızlık hareketi 1925 yılında bir Dürzi İsyanı ile başladı. (<https://www.ordaf.org/suriye-krizinde-durziler-yol-ayriminda>). Sultan Paşa el Atrâş komutasındaki askerler çeşitli bölgelerde Fransızlara yönelik saldırılar düzenledi. Milliyetçi bir karaktere sahip Atrâş, daha önce Osmanlı kuvvetleriyle de Arap Bağımsızlığı için savaşıyordu. Suveyde bölgesinin dağlık bölgesinde Fransızlara karşı gerilla savaşı, Arap bağımsızlık yanlılarının ilgisini çekti. Çatışmalar sona erdiğinde Fransa, ele geçirdiği tüm askeri esirleri bırakmayı kabul etti. Dürzi bölgesinde Fransız otoritesi adeta kayboldu.

2. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte Fransa Ortadoğu'daki mandalarının kontrolü konusunda ciddi tereddütler yaşamaya başladı. 1936 yılında Suriye halkı ilk kez kendi cumhurbaşkanını seçti. Haşim el Attasi ilk cumhurbaşkanı oldu. (<https://www.hurriyet.com.tr/abdulhamid-in-washington-elcisi-lubnan-i-verip-suriye-ye-cumhurbaskani-olmustu-4799030>). Fransa yönetimi Suriyelilere bağımsızlık sözleri verse de 1940'da Paris Nazi Almanyası'nın eline geçene kadar bağımsızlık hareketi siyasi anlamda fiile dönüşmeyecekti. İşgal yönetimi olarak bilinen Vichy yönetiminin Suriye ve Lübnan'da hukuken hakimiyet alanının olması Birleşik Krallık ve müttefiklerini rahatsız etti. Bundan dolayı siyasi baskı ve Arap bağımsızlık hareketi desteklenmeye başlandı. 1941 tarihinde Suriye manda yönetimine kısmi olarak bağımsızlık verildi ancak Fransa ile olan bağlarının kopmaması gerektiği ifade ediliyordu. Suriyeli Arap siyasetçi Şükrü el Kuvvetli'nin önderliğinde harekete geçilerek bağımsızlık çalışmaları yürütüldü. 1943'te

çekilmesi, bağımsız bir Kürdistan ve Ermenistan devleti kurulması, konferansın diğer önemli başlıklarıdır.

* 1938-1939 tarihleri arasında var olan devlet. 23 Temmuz 1939 tarihinde Türkiye ile Fransa'nın anlaşması üzerine referandum gerçekleştirilmiş ve bölge Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır.

Cumhurbaşkanı seçilen Kuvvetli, bağımsızlık fikrinden vazgeçmedi. 1946'da bağımsızlık ilan edildi. Fransızlar 2. Dünya Savaşı'nın yıpranmışlığından ötürü ciddi bir direniş gösteremedi. Böylece Fransız Suriye ve Lübnan Mandası dağılmış oldu.

3.3 BAĞIMSIZ SURİYE DEVLETİ

1946 yılında bağımsızlığını ilan eden Suriye Devleti, iki yıl sonra bölgedeki diğer Arap devletlerinin de desteğiyle Filistin'i işgal etti ve buradaki Yahudi nüfusuna baskılarda bulunmaya başladı. Şükrü el Kuvvetli'nin bu yaklaşımı İsrail'in bağımsız devlet ilanıya son buldu. Yahudilere yönelik gerçekleştirilen hareketin başarısız olması Kuvvetli iktidarını zayıflattı. 1949 yılında Hüsnü el Zaim'in düzenlediği darbeye Suriye'de yönetim değişti. Aynı yıl içinde Sami el Hinnavi'nin düzenlediği darbeye Zaim rejimi de yıkıldı.

Suriye bir kaos dönemine girdi. 1954'te Edip Şişaklı da bir darbe sonucu yönetimi teslim etmek zorunda kaldı. Ülkede art arda darbelerin yaşanması askeri ve güvenlik harcamalarını artırarak sosyal ve diğer harcamaların daha kısıtlı olmasına sebep oldu. (<https://www.dunyabulteni.net/olaylar/suriye-devleti-nasil-kuruldu-esed-donemi-nasil-basladi-h215973.html>). İstikrarsızlığın ortaya çıkmasından dolayı zaman içinde Mısır'ın Suriye üzerinde siyasi etkisi yoğunlaştı. Arap ırkçıları, Suriye milliyetçileri ve sosyalizm yanlısı gruplar Cemal Abdülnasır'ın sosyalist ve milliyetçi görüşlerini benimsiyordu. 1956 yılında meydana gelen Süveyş Krizi* ile birlikte Suriye Devleti resmi olarak SSCB ile müttefiklik anlaşması imzaladı. Suriye SSCB ile yapılan anlaşmadan sonra o dönemin son teknoloji askeri ekipmanlarını satın alarak güçlenmeye başlamıştır. Bu durum Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Suriye'nin İskenderun'a yönelik bir askeri hareket yapacağı endişesi oluşmuştur. Suriye'nin ise Mısır ile olan ilişkiler zirve noktasına ulaşmış ve birleşme kararı alınmıştır.

* 1956-1957 yılları arasında yaşanmış, 2.Arap İsrail Savaşı olarak da bilinen çatışmalara verilen isim. Sovyetler Birliği'nin Mısır'ın yanında yer alması, ABD'nin İsrail'in safında olmasıyla savaş iki taraf için de tam anlamıyla galibiyetle sonuçlanmamış, İsrail Sina bölgesinde kontrolü sağlamıştır. Birleşik Krallık ve Fransa da İsrail'in yanında fiili olarak savaşa girmiştir.

3.4 BİRLEŞİK ARAP CUMHURİYETİ

1 Şubat 1958 tarihinde Birleşik Arap Cumhuriyeti ilan edilmiştir. (Şahin ve Cavlak, 2018) Devletin ilan edilmesi iki ülkede de gerçekleştirilen referandumların sonucunda ortaya çıkmıştır. Sosyalist bir ekonomiye sahip devletin resmi dili Arapça idi. Başkanı ise Cemal Abdülnasır'dı. Abdülnasır Baas Partisi de dahil tüm partileri kapatarak yeni kurulan mecliste 400 Mısırlı ve 200 Suriyeli vekile yer verdi. Demokrasiden uzak bir şekilde kurulan yeni ülke, özellikle Suriye halkı için bir hayal kırıklığı olma yolunda ilerliyordu. Birleşik bir Arap Cumhuriyeti'nden ziyade, Mısır'ın himayesi altında olan Suriye görüntüsü mevcuttu. Bu durum özellikle Suriye milliyetçilerini rahatsız etmişti. Baas Partisi'nin kapatılmasına rağmen eskiden bu partiye üye olanlar yeni devlette de görev alabiliyordu ancak Mısırlılar gibi yüksek mertebeler erişemiyorlardı. Bu durum da bağımsızlığının hemen ardından darbelere alışmış bir yapıya bürünen Suriye'de yeni bir darbe hazırlığına sebep olacaktı.

Çöl bölgesinde yaşayan Suriyeliler, ABD'nin Suudi Arabistan'ı teşvikiyle* Suudilerden aldıkları paralarla rejime isyan etmeye hazırlanıyordu. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden rahatsız olan bir diğer ülke Ürdün'dü. Bu dönemde Amerikan ve İngiliz özel birlikleri de Lübnan ve Ürdün'e konuşlanarak, Irak'ın da birleşik Arap Cumhuriyeti'ne katılmasını engellemek istiyordu. Aynı yıl içinde Irak'ta Haşimi Krallığı devrilince bu ihtimal daha da artıyordu. Cemal Abdülnasır'ın Sovyetler Birliği ile yakın olan ilişkileri Birleşik Devletleri endişelendirmeyi sürdürdü. Bu dönemde Irak'ta darbeye iktidara gelen Abdülkerim Kasım birleşme görüşmelerini durdurdu. 1961 yılında ise Suriye'nin kontrolünün tamamen Mısırlıların eline geçmesinden rahatsızlık duyan milliyetçiler harekete geçerek bir askeri darbe gerçekleştirdi. Abdülkerim el Nahlavi isimli subay ve arkadaşları tarafından düzenlenen darbe başarılı oldu. Suriye'nin Mısır ile kurduğu ittifakın dağılması kararı verildi ve Suriye Arap Cumhuriyeti ilan edildi.

(<https://www.thehindu.com/news/international/syria-timeline-1961-to-date-from-baath-takeover-to-the-uprising/article3609596.ece>).

* ABD, SSCB müttefiki olan güçlü bir Cemal Abdülnasır rejimi istemiyordu. Suudi Arabistan'la ise ilk zamanlarda mesafeli olan konumu zaman geçtikçe sıcak ilişkilere yönelmişti.

3.5 SURIYE ARAP CUMHURİYETİ

1961 Darbesi'nin ardından Suriye'de huzur ortamı sağlanacağı düşünülürken Sovyetler Birliği'ne yakın ekonomik politikalarıyla bilinen Baas Hareketi karşı darbe ile 1963 yılında iktidarı ele geçirdi. (<https://www.ntv.com.tr/dunya/suriyeyi-anlamak-baas-nasil-dogdu,PGZtoNqZ9EC8GdShJjaYhg>).

Arap Sosyalist Baas Partisi liderlerinden Selahaddin el Bitar ve Mişel Eflak önderliğinde gerçekleştirilen darbe, Suriye için yeni bir dönemin habercisi oldu. Dört yıl sonra, mevcut durumu kötü olan İsrail ile ilişkiler daha da gerilerek 6 Gün Savaşı* meydana geldi.

Altı Gün Savaşı'nın kaybedilmesinin ardından Salah Cedid ile Hafız Esad arasında görüş ayrılığı büyük bir gerilime doğru evrilmeye başladı. Hafız Esad'ın geçmişine baktığımızda, 1961'de Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin dağılmasına karşı olduğu için ordudan ihraç edilmiş, 1963'te gerçekleşen darbeye birlikte binbaşı rütbesiyle orduya geri dönen, 1965'te Suriye Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nda görev yapmaya başladıktan sonra ülke içindeki nüfuzu gittikçe güçlenen bir karakter görürüz. 1966'da Savunma Bakanı olarak yükselişinin sürmesi kendisinde darbe yapabilecek inançları uyandırmıştır. Tüm bu etkenlerle birlikte, 1970 yılında parti içinde gerçekleştirilen kansız bir darbe ile iktidarı ele geçiren Hafız Esad, bir yıl sonra yapılan halk oylaması neticesinde devlet başkanı seçilmiştir. (<https://www.britannica.com/biography/Hafiz-al-Assad>). Altı Gün Savaşı'nda ağır bir yenilgi alan Araplar, durumdan memnun değildi ve İsrail'in altı gün içinde ağır bir üstünlükle ordularını bozguna uğratmasından rahatsız olarak BM görüşmelerinden Sovyetler Birliği'nin ABD ile oluşturacağı diplomasi sonucunda bir avantaj çıkarmayı bekliyorlardı. Bir süre sonra görüşmelerin bir getirisi olmadığını düşünerek kendi içlerinde örgütlenmeye başladılar. İsrail'in işgali altında olarak tanımladıkları toprakları geri alabilmek adına yalnızca Suriye'nin, Mısır'ın veya Ürdün'ün askeri gücünün yetersiz olacağını

* 5 Haziran – 10 Haziran 1967 tarihleri arasında gerçekleşmiş. İsrail'in kesin zaferiyle sonuçlanmıştır. Mısır'dan Sina Yarımadası ve Gazze, Ürdün'den Doğu Kudüs ve Batı Şeria, Suriye'den Golan Tepeleri ele geçirilmiştir. Kısa bir süre sonra Sina Yarımadası Mısır'a iade edilse de diğer bölgeler 2020 tarihi itibarıyla İsrail kontrolü altındadır.

düşünerek koordineli bir eylem hazırlığına giriştiler. Bu dönemde Körfez’de bulunan Arap ülkelerinin de milliyetçi ve dini duygularının Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkilerine üstün geldiğini ve bu ülkelere ekonomik yardımda bulunduğu bilinmektedir. Arap ülkeleri savaştan hemen sonra ordularını yenileyerek yeni savaşa hazırlanmaya başlamıştır. 1973’te İsrail’e yönelik yeni bir saldırı planlanırken bazı Sovyet askeri yetkililerinin ve ailelerinin Mısır ve Suriye’den uçaklarla tahliye edilmesini bir savaş başlangıcı işareti olarak gören İsrailli yetkililer orduyu hazır konuma getirdiler. Öngörünün haklı olduğu ise kısa bir süre içinde ortaya çıktı. Yom Kippur Savaşı*, Sina Yarımadası çevresinde ve Golan Tepeleri bölgesinde gerçekleşti. İsrail ile olan savaşın kaybedilmesinin ardından milliyetçi yaklaşımlar Suriye’de kendisini ümmetçi yaklaşımlara doğru itmeye başladı. Kayıpların sebebi ilahi bir sonuç olarak aranmaya başladı. Bu çerçevede, 1970’lerin sonuna doğru Müslüman Kardeşler Hareketi** Suriye’de güçlenmeye başladı. Suriye bağımsız olduktan sonra legal muhalefet partisi statüsünde yerini alan yapılanma, 1963’te Baas Partisi’nin iktidara gelmesinin ardından irticai faaliyetleri gerekçe gösterilerek kapatılmıştı. (<https://carnegieendowment.org/2012/02/01/muslim-brotherhood-in-syria>).

Seküler Baasçılarla ümmetçi Müslüman Kardeşler arasındaki kültürel çatışma, gün geçtikçe daha da artıyordu. Müslüman Kardeşler Suriye içindeki askeri ve sivil devlet görevlilerini gerilla saldırıları ile hedef almaya başladı. 1980’de yeni bir kanun çıkartılarak Müslüman Kardeşler üyesi olmanın bir suç olduğu açıklandı. 1982 yılına gelindiğinde Müslüman Kardeşler, Hama’da rejime karşı bir ayaklanma başlattı. Baas Partisi’ne yakın sivil ve askerler Müslüman Kardeşler’in Hama’daki ev baskınları sonucu öldürüldü. (<https://www.cnnturk.com/2012/dunya/02/02/hama.katliaminin.30.yili/647434>).

* 6 Ekim-26 Ekim 1973 tarihleri arasında gerçekleşen savaşın sonunda İsrail askeri zafer, Mısır diplomatik başarı elde ederken, Suriye’nin bir kazanımı olmadı. ABD’nin İsrail’e destek vermesinden ötürü de bölgedeki Arap ülkeleri ABD’ye petrol ambargosu uyguladı.

** 1928’de Hasan el Benna tarafından kurulan hareket, Pan İslamist, Sünni İslamcılık, Anti Komünist ve Muhafazakarlık gibi ideolojilerin bünyesinde barındırdığı bir siyasi harekettir. Mısır başta olmak üzere, Bahreyn, Ürdün, İran, Irak, Filistin, Yemen, Suudi Arabistan, Umman, İngiltere, ABD gibi ülkelerde yapılanmaları mevcuttur. Suriye’de

[0/index.html](#)). Hama'daki halkı Suriye devletine karşı ayaklanmaya çağıran isyancılara yönelik Hafız Esad'ın tepkisi çok sert oldu. Suriye'de seferberlik ilan edildi. Hafız Esad'ın orduda görev yapan kardeşi Rıfat Esad'a bağlı birlikler Hama'ya gönderildi. Operasyon başlamadan önce Müslüman Kardeşler'e son kez teslim olma çağrısında bulunuldu ancak ret karşılığı alınınca havadan ve karadan operasyon başladı. 10.000-40.000 arasında insan hayatını kaybetti, şehir neredeyse tamamen yıkıldı ve tekrar Esad rejiminin kontrolüne geçti. 1990'larda ise ülkeyi diktatörlükle yöneten Hafız Esad'ın dış politikası daha ılımlı bir hale geldi. 1991 yılında İsrail ile yapılacak barış görüşmeleri için Madrid Konferansı'na katıldı. Körfez Savaşı'nda Baas'ın Irak kanadının diktatörü Saddam Hüseyin'in karşısında, demokratik ABD güçlerini destekledi ve 10 Haziran 2000 yılında yaşamını yitirdi. (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/hafez-al-assad>). Hafız Esad'ın ölümünün ardından bir monarşi yönetimi gibi Beşar Esad seçilerek başkanlık görevine getirildi. Beşar Esad göreve getirilmeden önce, Şam Baharı* denilen bir sosyal faaliyet ortaya çıkarak Suriye'de demokrasi arayışının öncü adımları olsa da tek partici sistemi savunan Baas, El Muhaberat isimli istihbarat örgütü sayesinde bu durumun rejim için tehlikeli olabileceğini değerlendirerek tedbirler alarak bu etkinliği sonlandırdı. Bu dönemde, muhalif görüşten olan bazı entelektüeller gözüaltına alındı, ülkede talep edilen ekonomik ve sosyal reformlar ise çok kısıtlı bir şekilde gündeme getirildi. 2004 yılında Haseke ve Kamışlı şehirlerinde Suriyeli Araplar ve Kürtler arasında etnik çatışmalar başladı. (The Malcolm H. Kerr Carnegie Middle East Center, 2015) Bu durum 7 yıl sonra başlayacak Suriye İç Savaşı'nın ilk ayak sesleri olarak kabul edilebilir zira yönetsel problemlerin mevcudiyeti ve Saddam Hüseyin'in iktidarının da devrilmiş olması halkta, Esad rejiminin de devrilebileceğine dair bir inanç uyandırmaya başlamıştır.

1930'larda kurulan örgütlü hareket, 1970'lerin sonuna doğru günden güne güçlenmiştir.

* Benzer düşünceden olan insanlar evlerde ya da salonlarda bir araya gelerek ciddi siyasi değerlendirmeler yapıyor ve ülkenin geleceği hakkında somut kararlar almaya çalışıyordu. Yaklaşık bir sene süren etkinlik, Baas'ın çıkardığı kanunlarla bastırıldı.

3.6 SURIYE İÇ SAVAŞI

2011’de başlayan Suriye İç Savaşı’nın nedenlerini iyi tahlil edebilmek için basit bir Amerikan ve İsrail kışkırtması tezinden ziyade, araştırma yapmak gereklidir. Öncelikle kanla bastırılmış bir Müslüman Kardeşler İsyanı, özellikle Arap Sünniler arasında Şii Nusayri olan Beşar Esad’ın rejimine yönelik karşıtlığı manevi sebeple artırıyordu. Suriye Arap Cumhuriyeti demografik olarak %90’ı Arap, %10’u Kürt nüfus oluşturmakla beraber devletin kuruluşundan Suriye İç Savaşı’na kadar herhangi bir ayrılıkçı Kürt hareketi görülmemiştir. Dolayısıyla İç Savaşı’n sebebini milliyetçilik olarak analiz etmek yanlış olacaktır. Suriye İç Savaşı’nın temelde iki sebebinden bahsetmek mümkündür. İlki, sosyoekonomik şartlar ikincisi ise inanç farklılıkları. Muhafızların Türkiye, Suudi Arabistan, İsrail ve ABD gibi ülkelere destek aldığı doğru olsa da ülkesini seven ve yaşamından memnun olan kişiler para karşılığında rejimi devirmek için hareket etmezler. Dolayısıyla rejime yönelik protesto hareketleri kaçınılmaz bir gerçek olarak meydana gelmeye başladı.

3.6.1 Esad Rejimi Karşıtı İlk Gösteriler ve Gelişmeler

15 Mart 2011’de ilk gösteriler Dera hapishanesinde rejim karşıtı bir çocuğa işkence ile alevlenmesiyle Esad rejiminden sert bir tepki gördü. (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-ic-savasi-9-yilina-girdi/1417715>).

Başkent Şam’da da bazı protestocu öğrencilerin yaka paça gözüaltına alınmasıyla zaten memnun olmayan halk, Arap Baharı’nın* da etkisiyle, rejimi devirebileceği inancına kapıldı. Esad rejimi protestolarda halkın sunduğu argümanı reddederek, Katar tarafından desteklenen bir yalandan ötürü işkence iddialarının mevcut olduğunu iddia etti. Rejim karşıtı gösterilerde ilk olarak Şam’da Baas Partisi binaları ateşe verildi. Ülkenin diğer bölümlerindeki protestolar ise daha barışçıl ve düşük seviyeliydi. Göstericiler politik mahkumların serbest bırakılmasını talep ediyordu. Aynı zamanda ekonomik iyileştirmeler ve hakların da geliştirilmesini istiyordu. Protestoda 20 kişi gösterici öldürüldükten sonra (Anisin, 2019) şiddetin tırmanması kaçınılmaz

* 17 Aralık 2010-2012 tarihleri arasında gerçekleşen, Arap ülkelerinde rejim karşıtı halk hareketlerine verilen isim. Batıda demokrasi adına Arap Baharı ismi verilmiş olsa da kanlı bir dönem olması sebebiyle bu isim Araplar tarafından pek hoş karşılanmaz.

hale geldi ve ülkede tansiyon yükseldi. Durum kontrol edilemez bir hale doğru gitti.

“Suriye’de rejim karşıtı gösterilerin başlamasından yaklaşık beş ay sonra, Ağustos ayı içerisinde Beşar Esad yönetimi uluslararası alanda oldukça zor durumda kaldı. Suriye yönetiminin bu süre içerisinde yaptığı reformların muhalefeti tatmin etmemesi nedeniyle devam eden rejim karşıtı gösterileri bastırmak için aşırı derecede askeri güç kullanması uluslararası alanda büyük bir tepkiye neden oldu. Arap Birliği Örgütü dâhil birçok Arap ülkesi, ABD ve Batılı ülkeler Esad yönetiminin artık meşruiyetinin kalmadığını iddia ederek iktidardan çekilmesini istedi. Esad’a bir müddet destek veren ancak muhaliflerin taleplerinin karşılanmasını isteyen Türkiye de Ağustos ayı içerisinde Esad yönetiminden desteğini çekti. Böylece Suriye üzerinde hem iç hem de dış baskı arttı.” (Sinkaya,2011: 39)

3.6.2 İlk Gösterilerden İsyan Hareketine

İlk protestoların kanlı bir biçimde bastırılmasından sonra, ülkede şiddet olayları tırmanışa geçti. Suriye Ordusu’ndan da kitlesel kopmalar meydana geldi. Bu kopmalar rejim ve müttefiklerine göre, Körfez Ülkeleri ve ABD’nin kışkırtmaları sonucunda gerçekleşirken, muhalif kanata göre ise insan hakları ve sivil halka yönelik şiddet eylemlerinden bıkan askerlerin eylemiydi. Neticede Özgür Suriye Ordusu kuruldu ve Esad rejiminin karşısına sadece halktan kişiler değil öncesinde Baas için çalışan askerler de çıkmaya başladı. Bu durum İç Savaş’ın başlangıcı anlamına geliyordu. Özgür Suriye Ordusu’nun ardından Suriye Ulusal Konseyi isimli yapılanma kurularak, Esad rejimine karşı olan tüm gruplar ve yapılanmalar bir araya gelerek müttefik kurma kararı kaldı. Bu grupların içinde selefi ideolojiden, siyasal İslamcılığa, demokratik ve seküler görüşten ayrılıkçılığa kadar farklı militarist gruplar bulunmaktaydı. Suriye Ulusal Konseyi, gösteriler devam ederken ülkede geniş çaplı bir isyan hareketine girişti. Humus’ta büyük bir çarpışma yaşandıktan sonra hava kuvvetlerine de sahip olan Esad rejimi Humus kırsalındaki Rastan bölgesini kontrol altına aldı. İsyancılar buradan çekilerek Humus’un iç bölgelerine doğru çekildiler. ÖSO’nun lideri eski Albay Riyad Esad hükümet güçleri tarafından yakalanmamak için Türkiye’ye kaçtı burada yeniden organize olmak üzere planlar yapmaya başladı.

Hatay bölgesinde Esad rejimini devirmek için planlar yapan Riyad Esad ve ekibi saha komutanlığını da buradan yönetiyordu. Bu dönemde yaşanan en büyük gelişme İdlib şehrinin Esad rejiminden ele geçirilmesi oldu. Bu şehir, zaman içinde muhaliflerin kalesi haline gelecekti. Türkiye’ye yakın oluşu

stratejik olarak da büyük önem arz ediyordu. ABD Merkezli The National News'in haberine göre bu dönemde Baas Rejimi hapishanede bulunan radikal İslamcılar serbest bırakarak, özgürlük talebinde bulunan Suriye muhalefeti şeriatçı radikaller olarak sıfatlandırarak uluslararası kamuoyunda yaptığı sert müdahalenin meşruluğunu ispatlamayı hedefliyordu. Rejimin destekleyicileri de Halep ve Şam'da yürüyüşler gerçekleştirerek devletlerinin yanında olduklarını ifade ediyordu. Kasım'dan Nisan'a kadar Humus, Dera, Hama, Şam, İdlib'te çok yoğun çatışmalar meydana geldi. Aynı zamanda şehir içlerinde bombalı saldırılar ve suikastler de yaşanıyordu. Ülkedeki protestolar tam anlamıyla iç savaşa dönüşmüştü.

3.6.3 Kofi Annan Barış Planı

Kofi Annan'ın Esad rejimi ile Suriye muhalefeti arasındaki barışın sağlanması için taraflara önerileri arasında, Esad rejiminin halkın meşru olan taleplerini ve endişelerini ele alarak kapsamlı reform çalışmaları gerçekleştirmesi, sivillerin korunması ve çatışmaların sonlanması için BM gözetimi altında hareket edilmesi, çatışmadan etkilenen alanlara insani yardım gönderilme çabalarının taraflarca kabulü ve bu durumun ivedilikle gerçekleştirilmesi, gözaltına alınan sivillerin ve barışçıl siyasal faaliyetlerde bulunan aktivistlerin serbest bırakılması, bu kişilerin gerçek sayısının tespit edilmesi ve kamuoyundan gizlenmemesi, gazeteciler için serbest haber yapabilme imkanı, böylece tarafların iddialarının net bir şekilde gerçekliğinin denetlenerek dünya ile paylaşılması, gazetecilerin tarafların herhangi bir baskısı altında kalmadan rahatça haber yapabilmeleri, şiddet olmamak kaydıyla örgütlü olarak protesto hakkının Esad rejimi tarafından tanınması mevcuttu. Fakat çatışmalar devam etti. Kofi Annan ikna çabalarının başarısız olması üzerine görevi bırakacağını duyurdu. Suriye hükümetinin altı maddelik barış planını reddettiğine, muhaliflerin saldırılarını durdurmayarak ülke genelinde daha da artırdığına ve BM Güvenlik Konseyi'nde Rusya ve Çin ile ABD, İngiltere ve Fransa'nın konu hakkında görüş birliğine ulaşmamasından dolayı oluşan duruma dikkat çekerek barış planının başarısız olduğunu kabul etti.

3.6.4 İç Savaş'ta Üçüncü Etap

Suriye İç Savaşı'nın ilk bölümü Suriye Arap Ordusu ile Özgür Suriye Ordusu arasında gerçekleşirken başarısız olan Kofi Annan Planı'ndan sonra çatışmalara YPG de dahil olmaya başladı. İç savaşın başlamasının ardından ülkedeki her türlü gelişmeye hazır olunabilmesi için PYD ve KNC birleşerek YPG yapılanmasını kurdu. Kürtlerin oluşturduğu ve ana karargahını Halep'in Şeyh Maksud mahallesinde kurduğu örgüt kuruluşundan itibaren Arapları da örgüt üyeliğine kabul etmiştir.

2012 Kasım ayından 2013 Nisan ayına kadar ÖSO ve diğer muhalif grupların ilerleyişi sürmüştür. YPG ülkenin kuzeyinde, ÖSO ise kuzey doğu ve batıda çeşitli cephelerde kontrolü ele geçirerek Esad rejimini sarsmıştır. Palmira, Deir ez Zor, Şam'ın güney mahalleleri, Halep batısı, Rakka civarı, Tel Abyad, El Bukemal gibi kritik noktalar ÖSO kontrolüne, Kobani, Afrin, Kamışlı gibi Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgeler ise YPG kontrolüne geçmiştir.

(https://en.wikipedia.org/wiki/2012%E2%80%932013_escalation_of_the_Syrian_civil_war).

3.6.5 IŞİD'in Suriye İç Savaşı'na Dahil Oluşu

2013 yılının Nisan ayında IŞİD ele geçirdiği Irak topraklarından Suriye'ye giriş yaparak İç Savaş farklı bir boyuta taşımıştır. (<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-24179084>). Coğrafya itibarıyla Suriye doğusundan giriş yapan örgüt zaman içinde muhaliflerin elinde bulunan doğudaki ve kuzeydeki toprakları ele geçirmiştir. Rejim Nisan ile Haziran Hizbullah ile koordineli olarak başlattığı saldırılarda özellikle Şam çevresinde ve Lübnan sınırında muhaliflere karşı ciddi kazanımlar elde etmiş, istihbaratın Ürdün'den muhaliflere silah gönderdiğini tespit ettiği ikmal rotasını kontrol altına alarak bölgedeki ÖSO savaşçıları zor durumda bırakmıştır. Muhalifler Esad rejimi hücumuna üç ay sonra reaksiyon gösterebilmiştir.

Bu dönemde daha önce IŞİD tarafından bölgeye gönderilen El Nusra Cephesi'nin bağımsız hareket ederek kendisine avantaj sağlamayı amaçlaması, IŞİD'in savaşa direkt dahil olmasının en büyük sebebi olarak gösterilebilir. El Nusra Cephesi militanları daha önce IŞİD kadrosu tarafından Irak'ta eğitilip

liderleri olarak atanan Ebu Muhammed Colani önderliğinde Suriye’de bir şeriat devleti kurma gayesiyle hareket etmesi amaçlanırken, Colani’nin kendi stratejisini belirleyerek Suriyeli muhaliflere yakın bir politika izlemesi, bu grupların içinde sekülerliğin ağır bastığı yapıların da bulunması Irak kadrosu ile Colani’nin arasını açtı ve sonunda savaşa sebep oldu. Ülkenin birçok cephesinde örgütler ve Esad rejimi topyekün savaş durumuna geçti. 21 Ağustos’ta rejim ilk kez Şam kırsalında kimyasal silah kullanarak savaşa farklı bir boyut getirdi. (Han, 2013) IŞİD’in Suriye doğusunda Deir eZ Zor’u, kuzeyinde Azez’i ele geçirmesi, YPG’nin Nusra Cephesi’ni Rasulayn’da mağlubiyete uğratması, Esad rejiminin Suriye merkezinde Sukna’yı ele geçirmesi üzerinde muhalifler için Suriye kuzeyi belirli bir süreliğine Suriye doğusundaki cephe ise çökmüş duruma geçti. Şam’daki kimyasal saldırıdan sonra doğrudan sivilleri hedef alan ikinci hareket bir sivil katliamı silsilesinin ilk tetikleyicileri oldu. Bu dönemde YPG Kürt nüfusunun yaşadığı yerleri ve Irak sınırını kontrol altına alarak federasyon ya da bağımsızlık planları doğrultusunda hareket ediyordu. Esad rejiminin öncelikli misyonu ise başkent Şam’ı muhaliflerden arındırmaktı.

3.6.6 Muhaliflerde İç Savaş Dönemi

Savaşın ilerleyen yıllarında Suriyeli muhalifler arasındaki ideolojik bölünmeler silahlı çatışmalara evrilmeye başladı. ÖSO laik ve demokratik bir devrim hayali kurarken şeriatçı muhalifler bu duruma taban tabana karşıydı. Ve bu durum zaman içinde gruplar arasındaki gerilimi artırdı. Muhaliflerin iki büyük grubu ÖSO ve El Nusra Cephesi’ydi. ÖSO’yu Türkiye, Katar, Suudi Arabistan, Fransa ve ABD destekliyordu.* El Nusra Cephesi ise Irak’tan gelen selefi militanlardan oluşuyordu.

ÖSO’nun fraksiyonları Nureddin Zengi Hareketi, Ahrarur Şam, Şam Ehli Cephesi, Mücahitler Ordusu, Ecnad eş Şam, Ceyşül İslam grupları iken El Nusra’nın yanında savaşan gruplar ise Er Rahman Tugayı ve Cundul Aksa’dır. Özellikle İdlib bölgesi civarında olmakla beraber muhaliflerin çatışmaları ve

* ABD sonraki yıllarda Suriye İç Savaşı’na YPG’nin yanında dahil olunca ÖSO’ya olan desteğini kesme kararı aldı. Bununla beraber Suudi Arabistan ve Fransa da desteğini çekti.

kendi aralarındaki diplomatik ilişkileri değişkenlik göstermekte, zaman zaman çatışmalar yaşanırken zaman zaman da Esad rejimi ve IŞİD hücrelerine karşı operasyonlarda ortak hareket edilmektedir.

3.6.7 Cihatçıların Suriye İç Savaşı'nda Kazanımları

2014 yılı genel itibariyle, Suriye'de bulunan cihat hareketleri için kazanım yılı olarak kabul edilebilir. IŞİD ile ÖSO arasında Azez kırsalındaki savaşın Türk Silahlı Kuvvetleri'nin desteğiyle ÖSO lehine dönmesi, örgütü Rakka'ya doğru yönlendirerek El Nusra Cephesi ile çatışmaya sevk etmiştir. Daha önce Irak'tan gönderilen Colani ve ekibinin IŞİD'in verdiği görevleri yerine getirmemesi ve iki gruptan da karşılıklı suikastlerin ortaya çıkışı iki grubu karşı karşıya getirmiştir. ÖSO ve müttefikleri IŞİD'e yönelik Halep'te saldırılar düzenleyerek örgütü bölgeden çıkarmıştır. Örgüt lideri Ebubekir el Bağdadi'nin emriyle ele geçirilen Suriye-Irak sınırında yer alan Deir ez Zor kırsalındaki bölgelerde yeniden yapılanmaya başlamış ve Rakka'da saldırılarını yoğunlaştırmıştır. Bu dönemde Esad rejimi de bilhassa muhaliflere yönelik saldırılarını artırarak kazanımlar elde etmiştir. Lübnan'dan gelebilecek destekler engellenmeye çalışmıştır.

İsrail'in de aynı dönemde Golan Tepeleri'nden Esad rejimine yönelik topçu atışı gerçekleştirmesi, muhaliflerin resmi olmayan destekçilerinden olduğu şeklinde yorumlanmıştır. IŞİD ise Rakka'da operasyonlarını sürdürürken önce El Nusra Cephesi'ni mağlup etmiş ardından da şehrin kuzeyindeki 17.Tugay'ı ele geçirerek Esad rejimi askerlerine yönelik büyük bir katliam gerçekleştirmiştir.

IŞİD önce Tabka ardından Halep'te Esad rejimi kontrolündeki askeri havaalanlarını kuşatarak hava saldırılarının etkisini kırmayı amaçlıyordu. Aynı zamanda Deir ez Zor'da örgüt karşıtı olan Şaytat Aşireti'nden 700 kişinin infazı, korku imparatorluğunun kurulmasında büyük pay sahibi oldu. Nusra militanları da Lübnan askerlerini kaçırmak için Hizbullah'ın savaştan çekilmesini istiyordu. Esad rejimi Rakka'yı tamamen kaybettikten sonra Deir ez Zor'da IŞİD'e hava saldırıları gerçekleştirerek petrol sahalarını kullanılamaz hale getirmeyi amaçlıyordu.

3.6.8 ABD'nin Suriye İç Savaşı'na Müdahil Oluşu

23 Eylül 2014 tarihinde Amerikan, Bahreyn, Suudi Arabistan, Katar ve Ürdün Kuvvetleri Rakka civarında IŞİD hedeflerine hava saldırıları düzenledi. (<https://www.theguardian.com/world/2014/sep/23/us-launches-air-strikes-against-isis-targets-in-syria>). ABD bu operasyona Körfez'deki Sünni müttefiklerini de dahil ederek, cihatçılarla savaşmanın caiz olduğunu da ülkelerdeki Müslüman halklara göstermeyi amaçlıyordu. Amerikan Hava Kuvvetleri ayrıca El Nusra'ya bağlı olarak savaşmak üzere El Kaide tarafından Afganistan'dan gönderilen Horasan Grubu'nun eğitim kampını da vurdu. Golan Tepeleri'nde de Suriyeli muhaliflere operasyon düzenleyen Esad rejimi savaş uçağı İsrail hava savunma sistemleri tarafından vurularak İsrail'in Suriye muhalefetine olan desteğı perçinleniyordu.

IŞİD Kobani'ye yoğun bir saldırı başlattıktan sonra Amerikalı ve Arap ülkeler yoğun bir şekilde YPG'yi korumak için hava saldırıları düzenlemeye başladı. Aylar süren çatışmaların ardından YPG Kobani'de yeniden kontrolü sağladı IŞİD de intikam yemini ederek bu kasabada kontrolü tamamen kaybettiğini onayladı. ABD IŞİD ve El Nusra ile mücadelenin yanında Esad rejimini de devirmeyi planlıyordu. Bu sebeple ülkenin güneyinde Yeni Özgür Suriye Ordusu isimli bir yapılanma kurarak militanları silahlandırmaya başladılar. İran Devrim Muhafızları ve Hizbullah da Esad rejimine olan desteğini görünür bir şekilde artırdı.

Ürdün'de ve Türkiye'de muhalifler operasyon odaları kurarak burada Esad rejimini devirme planları yapıyordu. Suudi Arabistan ve Katar da muhaliflerin finansörleri durumundaydı. Arap ülkelerinin liderleri kendi ülkelerinde de IŞİD'in yayılmasını engellemek amacıyla ABD'nin güvenlik operasyonlarına tam destek veriyordu. Zira Arap Baharı'nın örneklerini diğer ülkelerde görmüşler ve kaostan başka bir sonucu olmadığı görüşüne sahip olmuşlardı. Bu politika ekseninde özellikle Ürdün IŞİD ile olan mücadeleyi artırma kararı ile Rakka çevresinde örgüt militanlarına yoğun hava saldırıları gerçekleştirmeye başladı. Saldırıları devam ederken Ürdün'e ait bir F16 savaş uçağının düşmesi sonucunda pilot Muaz el Kesasibe, IŞİD tarafından diri diri yakılarak öldürüldü. Muaz'ın infaz videosundan sonra Ürdün ve diğer Arap ülkeleri örgütle direkt mücadele yerine lojistik, istihbarat ve maddi destek gibi

yönelimler sergileme kararı aldı. Savaş ilerledikçe ABD'nin YPG'ye olan hava desteği daha da arttı. Ve Haseke çevresinde IŞİD ile çetin çatışmalar yaşandı. Yurt dışından gelen bazı militarist kişiler de YPG'ye katılarak örgütün bayrağı altında savaşıyordu. (Orton, 2017: 32). Türkiye'nin tepkisini çeken durum ise PKK'nın Suriye kolu olarak tanımladığı YPG'nin NATO ülkeleri tarafından terör örgütü olarak tanımlanmaması ve adeta kahraman ilan edilmesi idi. Bu durum, ilerleyen yıllarda Türkiye'nin Suriye kuzeyinde YPG'ye yönelik güvenlik operasyonları gerçekleştirmesine ve NATO ülkeleriyle olan ilişkilerinde gerginliğe sebebiyet vermiştir.

Elbette bu operasyonlar IŞİD'e yönelik hava saldırıları olarak gerçekleşse de YPG'nin tanınması konusunda da uluslararası adımlar olarak kabul ediliyordu. ABD'nin hava desteğiyle Kobani'de IŞİD'i püskürten YPG, Haseke batısındaki çarpışmalardan sonra Tel Abyad'ı da kontrol altına alarak Türkiye sınırında ilerleyişini sürdürüyordu. Öte yandan bir başka süper güç Rusya da Suriye'de operasyon hazırlığına başladı ve tarihe geçecek bir adımda bulundu.

3.6.9 Şah Fırat Operasyonu

22 Şubat 2015'te Türk Silahlı Kuvvetleri resmi olarak Suriye içinde ilk operasyonunu gerçekleştirdi. Daha önce Suriyeli muhaliflere destek verilse de resmi olarak çatışmalarda yer alınmıyordu. Suriye toprakları içinde, Halep kırsalında bulunan Süleyman Şah Türbesi'nde görev yapan 38 Türk askerinin güvenli bir şekilde Türkiye'ye getirilmesi, IŞİD'in selefi akidesinden dolayı bölgeyi ele geçirirse türbeyi patlatacağı düşüncesi Türkiye'yi operasyona iten ana sebepler oldu. 572 asker, 50 tank ve sınırda devriye görevi gerçekleştiren F-16 savaş uçaklarının katılımıyla gerçekleştirilen operasyon başarılı oldu. Türbede bulunan Süleyman Şah'ın naaşı ve manevi değere sahip eşyaları türbeden çıkartıldı. (<http://www.aljazeera.com.tr/haber/adim-adim-sah-firat-operasyonu>).

Bölgedeki Türk karakolu da güvenlik sebebiyle havaya uçuruldu. Beşar Esad rejimi ve İran operasyonun Türkiye'nin Suriye topraklarına bir müdahalesi olduğuna dikkat çekerek operasyona dair bilgi sahibi olduklarını ancak onaylamadıklarını açıkladı. ABD operasyonu başarılı bulduğunu ilan

ederken, Rusya'dan dikkate değer bir açıklama gelmedi. İç siyasette ise CHP durumu Türkiye'nin 90 yıllık tarihi boyunca ilk kez savaşımdan toprak kaybetmesi, MHP teröristlere boyun eğmek, HDP ise IŞİD tehdidinin artacağına bir işaret ve YPG ile ortak hareket edilmesi gerektiğini vurguladı.

3.6.10 Rusya'nın Suriye İç Savaşı'na Müdahil Oluşu

30 Eylül 2015 tarihinde Suriye Arap Cumhuriyeti lideri Beşar Esad'ın resmi davetiyle Rusya Hava Kuvvetleri Suriye'de operasyonlara başladı. (<https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-russia-idUSKCN0RU0MG20150930>). Rusya'nın gerçekleştirdiği operasyonlar temelde IŞİD ve ÖSO ile diğer muhalif grupları hedef alıyordu. YPG'ye yönelik bir saldırı ise söz konusu değildi. Bu durum, Kremlin'in YPG konusundaki tutumunun Esad rejimi kadar sert olmadığını ve Suriye'nin toprak bütünlüğü için bir başka süper güç olan ABD ile savaşmayı tercih etmeyeceklerinin bir ispatı olarak görülebilir. Rusya'nın saldırılarının başlamasından bir hafta sonra ABD, Suriyeli muhaliflere olan 500 milyon dolarlık eğit-donat programının başarısız olduğunu kabul etti ve yardımların sonlandırılacağına dair açıklamalarda bulundu. Bu durumda, ABD'nin Suriye'de muhalifleri desteği bırakarak sadece YPG'nin yanında olduğu çıkarımları ortaya çıktı. Aynı zamanda ABD de Rusya gibi denge politikası izleyerek Esad rejimini devirmek pahasına Rusya ile silahlı çatışmaya girmeyi istemediğini net bir şekilde göstermiş oldu. Süper güçler Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından ilk kez bir arenada net bir şekilde karşı karşıya dursa da bu karşıtlığı tıpkı Soğuk Savaş Dönemi'nde* olduğu gibi dengelemeyi başardılar. ABD, Rusya'nın iç savaşa müdahil olmasından sonra cephelerin artmaması adına ve sadece radikal gruplarla mücadeleyi yoğunlaştırmak için, Rusya bölgedeki etkisini kanıtlamak amacıyla, Türkiye ve Suudi Arabistan

* 1947-1991 yılları arasında hemen hemen her coğrafyada varlığını hissettiren ve çeşitli hadiselerin yaşanmasına sebebiyet veren, ABD liderliğindeki Batı Bloku ülkeleriyle SSCB liderliğindeki Doğu Bloku ülkeleri arasında ideolojik, zaman zaman askeri, siyasi ve ekonomik çatışmaya verilen dönemdir. Askeri çatışmalar konvansiyonel çapta olmayıp hibrit savaşları şeklinde şekillenmiştir. Soğuk Savaş'ın galibi tartışmasız bir şekilde Batı Bloku olmuştur. SSCB dağılmış, Doğu Avrupa'da sosyalist rejimler çökmüş, Varşova Paktı feshedilmiş ve Almanya birleşmiştir.

sınır ve ülke içi güvenliğini sağlamlaştırmak gayesiyle, İran da Suriye'deki selefi cihatçılık ile mücadeleye yoğunlaşılması amacıyla bulunan Viyana Barış Görüşmeleri'ne katılmıştır. Ayrıca görüşmelere katılan diğer ülkeler ise Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Ürdün, Fransa, Almanya, Çin ve İtalya'dır. Rusya'nın yoğun baskısı sonrası masaya oturması kabul edilen İran, Esad rejimini temsilen görüşmelere katılmıştır. Ülkeler arasındaki görüş ayrılıklarının derinliği sebebiyle ateşkes sağlanamamıştır. Bu dönemde IŞİD'in Mısır'ın Sina Yarımadası bölgesinde Rusya'ya ait bir yolcu uçağına bombalı saldırı düzenlemesi ve Paris'te gerçekleştirdiği katliamlar sonucunda Rusya ve Fransa Hava Kuvvetleri örgüte yönelik hava operasyonlarını yoğunlaştırmıştır.

24 Kasım 2015'te Türkiye sınırına giriş yapan Rus Hava Kuvvetleri'ne ait bir Su-24 tipi savaş uçağı Türk F16'sı tarafından düşürüldükten sonra Türk-Rus ilişkileri oldukça gerilmiştir. (<https://www.nytimes.com/2015/11/25/world/europe/turkey-syria-russia-military-plane.html>). Türkiye ile yakın ilişkilere sahip Suriye Türkmen Tugayları'nın da arama kurtarma için bölgeye gelen Rus helikopterini vurması sonucunda Rusya Hava Kuvvetleri Idlib'te çok yoğun bir bombardıman gerçekleştirmiştir. Bu hadiseden bir ay sonra Suriye İç Savaşı için yine bir dönüm noktası daha yaşanmış ve ABD öncülüğündeki koalisyon Deir ez Zor yakınlarında Esad rejimine ait bir askeri tesisi vurmuştur.

Savaşın başlangıcından beri koalisyon ilk kez diktatör olarak tanımladığı rejime yönelik hava operasyonu düzenlemiştir. Yapılan bu operasyonla ABD, YPG'nin yanında olduğu mesajını rejime net bir şekilde iletmiştir. Zira Esad rejiminin savaştaki stratejisi YPG bölgeleri dahil tüm alanları ele geçirerek yeniden toprak bütünlüğünü sağlamaktır. PENTAGON gerçekleştirilen operasyon için kendilerinin bir eylem yapmadığını bölgede Rusya Hava Kuvvetleri'nin görev yaptığını ifade etmiştir. Rusya ise bölgede Amerikan Hava Kuvvetleri'ne ait uçakların görüldüğünü beyan ederek karşı tarafı suçlamıştır.

Savaşın başından beri Esad rejimine net olarak destek veren Rusya'nın rejime kritik bir enerji sahasında saldırmasının stratejik bir temeli olmayacağı açıkken Amerikalıların operasyonu net bir şekilde üstlenmemesi, bölgede konvansiyonel bir savaş istemediğinin ispatı olarak gösterilebilir. 2016 yılına

gelindiğinde Esad rejimi ve YPG için ilerlemeler artarken IŞİD ve muhalifler için gerilemenin başladığı söylenebilir. Lazkiye, Şam, Hama, Dera gibi bölgelerde Rusya'nın yoğun hava desteğiyle muhaliflere karşı ilerleyen Esad rejimi öte yandan Deir ez Zor bölgesinde IŞİD'in kendilerine yönelik başlattığı saldırıların püskürtülmesinde de önemli bir destek kazanıyordu. Bu dönemde IŞİD'e yönelik de yoğun bir kara ve harekatına girişen Esad rejimi Antik Palmira kentini örgütten ele geçirerek çöl bölgesinde de istikrarı sağlamayı amaçlıyordu. Bu sırada ABD desteğiyle IŞİD'e karşı ilerleyişini sürdüren YPG, Türkiye için ulusal bir güvenlik tehdidi olmayı sürdürüyordu.

3.6.11 Fırat Kalkanı Operasyonu

Ağustos 2016'da YPG'nin Menbiç kentini IŞİD'den ele geçirmesi (Kanat ve Hannon, 2018) aynı zamanda Fırat Nehri'nin batısına geçerek terör koridoru kurma planını da içeriyordu. Akdeniz'e kadar ilerleyip buradan ticaret bölgelerine ulaşmayı hedefleyen örgüt, ABD'den aldığı yoğun hava desteğiyle IŞİD'e karşı ilerleyişini sürdürüyor aynı zamanda Suriye muhalefeti de tamamen radikal ve mücadele edilmesi gereken bir yapı olarak tanımlıyordu. Türkiye Fırat'ın batısını kırmızı çizgi olarak tanımlamıştı.

ABD daha önce Türkiye'ye YPG'nin Fırat'ın doğusuna çekileceğini aktarıyordu ancak sadece örgütte isim değişiklikleri gerçekleştirerek bir oyalama stratejisi güdüyordu. Bu dönemde aynı zamanda IŞİD'in Türkiye'nin İncirlik Üssü'nü ABD'ye açmasından sonra yoğunlaşan bombalı saldırıları ve Türk şehirlerine gerçekleştirdiği roket saldırıları art arda yaşanıyordu.

24 Ağustos 2016'da Türkiye Cerablus'u IŞİD'den geri almak adına operasyon başlattığını duyurdu. (<https://www.yenisafak.com/dunya/21nci-yuzyilda-bir-zafer-firat-kalkani-2784901>).

ÖSO da Esad rejiminin Halep'in batısında başlatması öngörülen saldırıda El Nusra Cephesi ile yakın bir pozisyonda dururken, Türkiye'nin Fırat Kalkanı Harekatı'na yönelik çağrısını kabul ederek buradaki pozisyonlarını terk etti ve operasyonda yerini aldı. 24 Ağustos'ta başlayan operasyon 7 ay 5 gün sürerek uzun süreli bir savaş halini aldı. Türkiye sadece IŞİD'e yönelik değil YPG'ye yönelik de özellikle obüsle atışlar gerçekleştirerek örgütün silahlı gücünü zayıflatmayı böylece Akdeniz'e doğru ilerlemesini engellemeyi

amaçladı. 29 Mart 2017’de sonuçlanan çatışmalarda 243 yerleşim yeri TSK ve ÖSO kontrolüne geçti. IŞİD’in Türkiye sınırıyla fiziki teması kesildi. Cerablus ve çevresindeki YPG kontrolündeki bölgeler ele geçirilerek örgütün Akdeniz’e doğru ilerleme girişimi durduruldu. Yaşanan çatışmalarda 71 Türk askeri, 515 ÖSO milisi, 2647 IŞİD ve 462 YPG militanı yaşamını yitirdi. Fırat Kalkanı Harekatı sırasında ABD ve Rusya da IŞİD hedeflerini vurdu. (https://tr.wikipedia.org/wiki/F%C4%B1rat_Kalkan%C4%B1_Harek%C3%A2t%C4%B1).

YPG’yi müttefiki olarak gören ve ÖSO’yu diğer alanlarda bombalayan Rusya’nın Türkiye’ye böyle bir destek vermesinin temel sebebi IŞİD’in müzakere edilemez teröristlerden meydana geldiği bir yapı olmasıyla bağlantılı olarak kabul edilebilir. Türkiye diplomasi yoluyla anlaşma sağlanabilecek bir devletken radikal cihatçılarla böyle bir pazarlığın söz konusu olamayacağı ve örgütün dünya genelinde gerçekleştirdiği korkunç terör eylemlerinin tekrarlanmaması adına, Türkiye’ye destek verilmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Fırat Kalkanı Harekatı’nın sonunda ÖSO’nun Halep’te Esad rejimi ile yaşanan çatışmalarda Colani’nin safında savaşmayı bırakması da ilerleyen zamanlarda Suriyeli muhalifler arasında var olan fikir ayrılığını silahlı çatışmaya yönlendirmiştir.

Fırat Kalkanı Harekatı sırasında Esad rejimi operasyonu egemenlik ihlali olarak tanımlarken, ABD YPG ile olan çatışmaların minimize edilmesini ortak düşmanın IŞİD olduğunu vurguladı. Rusya ise Türkiye’ye hava desteği sağlamasına rağmen operasyonun Esad rejimi ile koordineli yürütülmesi gerektiğini, Türkiye ve ÖSO ile ortak olarak sürdürülen operasyondan endişe duyduğunu ifade etti. Dönemin PYD lideri Salih Müslim operasyonu kınayarak Türkiye’yi tehdit etti. Fransa, Almanya ve İsrail’den de destek açıklamaları geldi. İran ise Rusya gibi operasyonun koordineli bir şekilde yapılması gerektiği vurgusunda bulunmasına rağmen yoğun bir tepki göstermedi.

Türkiye’nin Fırat Kalkanı Operasyonu’nu gerçekleştirdiği 7 ay, 5 günlük süreç içinde Esad rejimi ve Rusya, Suriye’nin Şam ile beraber en mühim kentlerinden olan Halep batısında muhaliflerin pozisyonlarına yoğun bir operasyon başlatarak ve ÖSO birliklerinin de bu cepheyi terk etmesinden faydalanarak bölgeyi ele geçirdi. Halep çevresinde savaşan muhalifler bölgeleri

teslim etmeleri karşılığında güvenli bir biçimde İdlib'te nakledilmeyi kabul ettiler ve bölgeden ayrıldılar. Böylece Esad rejimi, muhalifleri Halep merkezinden çıkartarak askeri ve stratejik anlamda oldukça önemli bir hamleyi başarıyla tamamlamış oldu.

Bu dönemde ayrıca YPG TSK ve muhaliflerin karşısına çıkarak savaşmaktan ziyade muhtemel bir biçimde ABD'nin teşvikiyle IŞİD'le olan savaşa yoğunlaştı ve Rakka civarında ABD ile operasyonlara devam etti. Esad rejimi ayrıca Şam bölgesine su akışını engelleme riski bulunan Berada Vadisi'ni muhaliflerden, Deyir Hafir bölgesini de IŞİD'den alarak, hem Türkiye'nin ve muhaliflerin daha fazla ilerlemesini durdurdu hem de Şam'da bir bölgede daha güvenliği sağladı. Türkiye tarihinin en geniş çaplı dış operasyonlarından biri olarak kabul edilen askeri hareket büyük oranda başarılı olarak kabul edilmektedir.

3.6.12 Türkiye Rusya ve İran'dan Suriye Barışı İçin Hamleler

Türkiye, NATO üyesi olduğundan beri uluslararası anlaşmalarda ve görüşmelerde genellikle ABD ile stratejik ortaklık çerçevesinde hareket ederken belki de tarihi boyunca ilk kez Rusya ve İran bloğuyla beraber uluslararası bir krize çözüm arama girişiminde bulunmuştur. (Flanagan, 2013).

Bu kapsamda Moskova'da üç ülke bir araya gelerek toplantılar gerçekleştirdi ve 30 Aralık 2016 tarihinden itibaren ateşkes gerçekleştirilmesi konusunda mutabakata varıldığı duyuruldu.

(<https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avasyadan/astana-3-toplantisinda-soz-turkiye-rusya-ve-iran-39-da-olacak/58c67a238a58c927bc638981>).

Sergey Lavrov'un ateşkes açıklaması sırasında rejim değişikliğinin olmayacağı noktasına vurgu yapması ve IŞİD, El Nusra ve YPG gibi örgütlerin ateşkes anlaşmasına dahil edilmeyeceğini ifade etmesi Rusya'nın politik konumlanması açısından oldukça önemliydi. Ayrıca bu toplantıda Kazakistan'ın başkenti Astana'da görüşmelerin gerçekleştirilmesi kararı da alınmıştı.

Türkiye Rusya ve İran'ın garantörlüğünü yaptığı barış görüşmeleri devletler tarafından kabul edilse de sahada yansımaları oldukça sınırlı oluyordu. Türkiye Fırat Kalkanı Operasyonu'na başlamışken Halep'te de rejim

ilerleyişi mevcuttu. Astana Görüşmeleri'nin ilk Kazakistan Dışişleri Bakanı Kayrat Abdrahmanov tarafından okunan bildiriye göre, Suriye'deki problemin savaşıyla çözülemeyeceğine vurgu yapılıyordu. Aynı zamanda IŞİD ve El Nusra'ya yönelik operasyonların devamına yönelik çağrı yapılıyordu. Aynı zamanda Türkiye, Rusya'nın ve İran'ın cihatçı teröristler olarak tanımladığı Suriyeli muhaliflerin bu şekilde isimlendirilmemesi gerektiğini, El Nusra gibi radikal yapılardan uzak durduğunu aktarıyor ve Astana Görüşmeleri'nde bunu Rusya ve İran'a kabul ettirmeyi amaçlıyordu. Abdrahmanov'un okuduğu bildiri göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin bu konuda politik bir başarı elde ettiğini söylemek doğru olacaktır. 16 Şubat 2017 tarihinde Astana Görüşmeleri'nin ikinci turu başladı (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38714279>). İlk kez Esad rejimi delegeleri ve Suriyeli muhaliflerden oluşan siyasetçiler Astana'da bir araya geliyordu. Bu görüşmelerin ABD'nin ağırlığını koymadığı bir barış görüşmesi toplantısında yapılıyor oluşu da bölge dinamikleri açısından oldukça önem teşkil etmekteydi. Ateşkesin sağlanması, devamının yerine getirilmesinin denetlenmesi amacıyla Rusya, İran ve Türkiye'den oluşan bir barış gücünün oluşturulması sonucunun çıkması bu toplantının en önemli sonucudur.

14 Mart 2017 tarihinde Astana Görüşmeleri'nin üçüncü turu gerçekleşirken, Türkiye Rusya ve İran'ın garantörlüğündeki görüşmeye, ABD ve AB'den de temsilcilerin katılması, batının da bölgeyle ilgilenirken Türkiye Rusya ve İran'ın kararlarını da önemseydiğini gösterir. (<https://www.amerikaninsesi.com/a/ucuncu-tur-turkiye-rusya-muzakereleri-devam-ediyor/5305760.html>). Bu dönemde, Suriyeli muhalifler Esad rejiminin ve Rusya'nın yoğun operasyonları sebebiyle görüşmelere katılmama kararı almışlardır. 3-4 Mayıs tarihlerinde gerçekleştirilen dördüncü tur görüşmelerinde ise İdlib'in tamamı, Lazkiye, Halep, Hama'nın bir bölümü, Humus, Şam'ın Doğu Guta bölgesi, Dera ve Kuneytra çevresindeki bölgelerde çatışmasızlık bölgesi oluşturulması kararlaştırılmasına rağmen muhalifler İran'ın garantörlüğünü kabul etmemiştir. (<https://www.timeturk.com/astana-da-baslayan-4-tur-gorusmelerine-muhalifler-katilmama-karari-aldi/haber-1647600>). 4-5 Temmuz 2017 tarihinde görüşmelerin beşinci turu icra edilmiştir. (<https://www.trthaber.com/haber/dunya/suriye-konulu-5-astana->

gorusmeleri-basladi-322773.html). Bu görüşmeler gerçekleşirken YPG Rakka, Haseke gibi kentlerde IŞİD'e karşı ciddi ilerlemeler kaydetmiş ve hem ekonomik hem de toprak yönünden kazanımlar sağlamıştır. JW Marriot Otelinde gerçekleştirilen görüşmelere Amerikalı ve Ürdünlü diplomatlar da katılmıştır. Suriye'deki muhaliflerin özellikle güneydeki faaliyetlerinde ABD ve Ürdün'ün büyük etkisi olduğunu düşünen Rusya, bu ülkelerden katılım olmadan kalıcı bir barışın olamayacağını ifade etmiştir. 14 Eylül 2017 tarihinde taraflar arasında görüşmelerin altıncı turu gerçekleştirilmiştir. (<https://gazetekarınca.com/2017/09/astanada-altinci-tur-14-15-eylulde-sahada-olan-pyd-masada-da-olacak-mi/>). Bu görüşmelerin sonucunda İdlib bölgesine Türkiye Rusya ve İran'dan 500 askeri gözlemcinin gitmesi kararı çıkmıştır.

Ana karargahları İdlib'te bulunan HTŞ* ise Astana Görüşmeleri'ni tanımadığını ifade ederek bölgedeki gerginliğin daha da artmasına sebep olmuştur (<https://tr.sputniknews.com/columnists/201709151030158125-turks-disisleri-astana-idlib-catismasizlik-bolgesi-ilan-edildi/>).

30 Ekim 2017 tarihinde, görüşmelerin yedinci turu başladı. (<https://www.star.com.tr/dunya/astana-gorusmelerinin-7nci-tur-gorusmelerinin-3031-ekim-tarihlerinde-yapilacagi-aciklandi-haber-1265930/>). Görüşmenin önemli noktaları Esad rejiminin cezaevindeki politik mahkumları serbest bırakması, ateşkes ihlallerinin önüne geçilmesi, tarihi bölgelerde bulunan mayınların arındırılması, Doğu Guta başta olmak üzere insani kriz altındaki bölgelere yardım ulaştırılmasıdır. Yedinci tur görüşmelerinde IŞİD ve HTŞ'ye yönelik operasyonların devam edeceği kararlilikla vurgulandı ancak bir önceki toplantıda da olduğu gibi YPG vurgusu yapılmadı. Bu durum Rusya ve İran'ın YPG'nin mevcudiyetine Türkiye kadar şahin bir bakış açısı sergilemediği görülüyor.

* Heyeti Tahrir Şam, El Nusra'nın aldığı üçüncü isimdir. Örgüt politik avantaj elde edebilmek için öncelikle El Kaide bağlantısını kopararak Şam'ın Fethi Cephesi ismini almış ardından da Heyeti Tahrir Şam ismiyle Suriye'de varlığını sürdürmüştür ancak Türkiye'nin ve bölge ülkelerinin terör örgütleri listesinde olmaktan kurtulamamıştır.

3.6.13 Cenevre Barış Görüşmeleri ve Global Çözüm Arayışı

Suriye İç Savaşı ile ilgili ilk uluslararası görüşme 30 Haziran 2012 tarihinde gerçekleşti. (<https://www.dunya.com/dunya/cenevre039de-suriye-zirvesi-haberi-178215>). Zirve gerçekleşene kadar Suriye’de binlerce sivil hayatını kaybetmiş, on binlerce kişi ise sığınmacı konumuna gelmişti. Bu yönüyle görüşmelerin geciktiğini söylemek oldukça mümkündür. BMGK daimi üyeleri ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve Fransa, AB temsilcileri, Türkiye, Katar, Kuveyt, Arap Birliği Temsilcileri ve Irak toplantıyı gerçekleştirirken, Suriye’den herhangi bir temsilcinin olmaması çalışmada daha önce ifade edildiği gibi, Annan’ın planının ölü doğmasına sebep olan etkenlerden yalnızca biridir.

Görüşmelerde “geçiş hükümeti” kararı en çarpıcı detaydır ve bölgesel anlamda oldukça önemli bir güç olan İran’ın da masada olmayışı, anlaşmanın gerçekleşeceğine dair umutları zaten baştan bitirmiştir. Kofi Annan’ın istifasından sonra ise görüşmeler devam etmiştir. 22 Ocak ile 16 Şubat 2016 tarihleri arasında ikinci tur görüşmeleri başlamıştır. (<https://www.birgun.net/haber/baslangicindan-gunumuze-suriye-krizi-104693>). Bu dönemde 125.000 kişi daha hayatını kaybetmiş, mültecilerin sayısı 3 milyona çıkmıştır. Kofi Annan’ın halefi Lahtar İbrahimi’nin devraldığı görüşmelerin yine geciktiğini söylemek mümkündür. Zira Suriye’de iç savaş korkunç boyutlara ulaşmışken BM ülkelerinin kendi stratejik çıkarları yönünden toplanmayı ertelemesi veya masaya oturma konusunda aceleci bulunmamaları hem ciddi olarak can ve mal kaybına hem ekonomik, psikolojik ve onarılmaz sosyolojik ayrılmalara yol açarken hem de ciddi bir göç dalgası yaratmıştır.

Cenevre Görüşmeleri’nin ikinci turuna Esad rejiminden ve muhaliflerden de katılımın yanı sıra kırk ülke daha katılarak geniş bir konferans olmuştur ve sorunun global bir mesele olduğu idrak edilmiştir. Özellikle IŞİD’in Avrupa, Amerika, Rusya ve Türkiye’deki saldırılarından sonra çözüm için daha acele hareket edilmesi gerektiği göz önünde bulundurulmuştur. Muhaliflerin İran’ı masada istememesi üzerine bu görüşmelerde de İran’a bir davetiye gönderilmemiştir. Görüşmeler sırasında ve öncesinde ABD ve müttefikleri Esad rejiminin iktidarı bırakmasının en doğru

yol olacağı tezini savunuyorken Rusya ve Çin bu duruma gerek bulunmadığını ayrılıkçı teröristlerin elimine edilmesi durumunda ülkede problem kalmayacağını ifade ediyordu. İkinci tur görüşmeleri de sonuçsuz kaldı. Kofi Annan'ın yerine gelen BM Suriye Özel Temsilcisi Lahtar İbrahimi de istifa etti. Görüşmelerin üçüncü turu ise başlamadan üç kez ertelenerek, görüşmelerin seyri hakkında bir ipucu vermiştir. 1 Ocak 2016'da düzenlenmesi planlanan görüşmelerin ilk önce 25 Ocak tarihine alındığı açıklanmış, ardından 29 Ocak'ta icra edileceği belirtilmiş ancak 1 Şubat tarihinde başlayabilmiştir. (Oweis, 2015). BM'nin yeni Suriye Özel Temsilcisi Stefan de Mistura görüşmelerin birkaç gününün oldukça sancılı geçmesinin ardından 25 Şubat'a ertelendiğini ifade etmiştir.

Ertelemelerin sonucunda Rusya ve Çin siyasi bir kazanım elde ederek İran'ın görüşmelere dahil olmasını sağlayabilmiştir. Ülkeler arasında siyasi çekişme yaşanırken Suriye'de hayatını kaybeden insan sayısı 250.000'e, sığınmacı konumunda bulunan kişi sayısı 6 milyona, ülke içi göç eden nüfus ise 7,6 milyona ulaşmıştır. Ortalama 20 milyon nüfusu olan ülke neredeyse tamamen değişmiş bir durumdadır.

Cenevre görüşmelerinin üçüncü turu diplomatik anlamda tamamen bir sonuçsuzluktan ibaretti. Bu dönemde Esad rejimi Halep'te bulunan muhaliflere yönelik operasyona da başlamıştır. Operasyona Rusya ve İran'ın da destek vermesiyle beraber görüşmeler sonuçsuz kalarak temsilciler ülkelerine geri dönmüştür. Cenevre görüşmelerinin dördüncü turu, Astana Süreci'nin de başlamasıyla paralel bir tarihtedir. Dolayısıyla üç oturumdan sonra BM'nin kesin bir çözüm bulacağından şüpheli olan Türkiye, Rusya ve İran kendi çözümü için harekete geçmiştir. Zamanla ABD de görüşmelere dahil olsa da her etapta mesafeli duruşunu korumuştur.

23 Şubat 2017 tarihinde Cenevre görüşmeleri yeniden başladı. (<https://www.sozcu.com.tr/2017/dunya/cenevre-gorusmeleri-yeniden-basladi-1696937/>). 4 Mart'a kadar süren görüşmeler, net sonuçlar alınamamış olsa da önceki görüşmelere göre daha olumlu bir şekilde ilerledi. Muhaliflerin mevcudiyeti siyasal anlamda ciddiye alınarak kabul edildi ve BM temsilcileri kendileriyle görüşmeler gerçekleştirdi. Esad rejiminin de halen uluslararası kamuoyunda muhatap alınan bir rejim olduğu kabul edilmiş oldu ve

kendileriyle de müzakereler gerçekleştirildi. Geçiş yönetimi, çok partili ve özgür ortamda seçim vurgularının yanı sıra terörle mücadele konusunda da vurgu yapıldı. 22 Mart 2017 tarihinde görüşmelerin beşinci turu başladı. (<https://www.meclisozel.com/guncel/suriye-krizi-icin-cenevre-5-gorusmeleri/>). Aynı ay içinde ikinci toplantının gerçekleşmesi BM ülkelerinin Suriye krizine çözüm bulma konusunda daha sorumlu ve hevesli davrandığının bir örneği olarak gösterilebilir. Esad rejimi yönetimden çekilmemek adına geçiş hükümeti başlığını es geçerek diplomasisini sürdürürken, ÖSO ise terörle mücadelede kendi yapılanmalarının yetkili bir merci olacağını ve güvenilmeleri gerektiğini ifade ederek siyasi meşruluk kazanmayı amaçlıyordu.

Mistura, görüşmelerden umut verici olarak ayrıldıklarını ifade etti. 16-20 Mayıs 2017 tarihleri arasında görüşmelerin altıncı turu başladı. (<https://www.businessworldglobal.com/suriye-ic-savasi-ve-turkiye-rusya-iran-gorusmeleri/>). Dört günlük süreçte ciddi bir ilerleme sağlanamadı. Mistura hem muhaliflerle hem de Esad rejimi ile yaptığı görüşmelerin olumlu ilerlediğini ifade etse de sahada somut bir karşılığını görmek pek mümkün olmadı.

10 Temmuz 2017’de, görüşmelerin yedinci turunda (en önemli durum, Esad rejimi ve muhaliflerin yüz yüze, aracısız görüşmeyi kabul etmesidir. Aynı zamanda Kürtlerin de ENKS çatısı altında görüşmelere davet edilişi uluslararası kamuoyunda siyasi bir aktör olarak tanınmalarında oldukça önemli bir gelişme olmuştur. Nitekim ENKS yöneticisi Fuat Eliko’nun Rusya merkezli Sputnik’e verdiği ropörtajda görüşmelerin şuan için yüz yüze gerçekleşmediği ancak ABD ve Rusya gibi ülkelerin barışta vereceği destekle bunun mümkün olabileceğini ve umutlu olduğunu ifade etmesi, Suriye’de söz sahibi olarak görüldüklerinin işareti olarak kabul edilebilir. Bu durum oldukça dikkate değerdir. (<https://tr.sputniknews.com/columnists/201707141029282755-suriyeli-muhalif-eliko-cenevre-siyasi-gecis-muzakere/>).

Görüşmelerin sekizinci turu 28 Kasım 2017 tarihinde başladı. Görüşmelerden önce muhalifler heyetlerini belirlemek için Suudi Arabistan’ın Riyad kentinde barış umutları içeren bir toplantı gerçekleştirdiler. (<https://www.dw.com/tr/%C5%9Fam-y%C3%B6netimi-cenevre-boykotuna-son-veriyor/a-41690707>). Türkiye’nin resmi müttefikleri olmalarına rağmen toplantı alanını Suudi Arabistan olarak belirlemeleri de Suudilerin resmi olarak

desteğini çektiğini açıklasa da muhaliflerle olan bağlantısının kopmadığının bir işareti olarak kabul edilebilir. 28 Kasım 2017 tarihinde Sekizinci tur görüşmelerinin ardından da kesin bir sonuç elde edilememiştir. (<https://www.evrensel.net/haber/339187/cenevrede-8-suriye-toplantisi>).

Görüşmelerden sonuç çıkmaması üzerine Staffan de Mistura da BM'deki görevinden ayrılmış yerine Geir Otto Pedersen gelmiştir. 31 Ekim 2018 tarihinde göreve başlayan Pedersen Eylül 2019 tarihinde gerçekleştirdiği görüşmeler sonrasında bir ay sonrası için taraflar arasında bir görüşme daha organize edilmesini amaçlamıştır. Esir takasları ve diyalogun genel durumu hakkında 150 katılımcı Cenevre'ye davet edilmiştir. 30 Ekim 2019 tarihinde Esad rejiminden, sivil toplum örgütlerinden ve muhaliflerden 50 temsilci toplanarak çeşitli görüşmeler gerçekleştirmiştir ancak sahadaki çatışma ortamının devam etmesinden ötürü yine kesin sonuç alınamamıştır. Bu toplantıya çok sayıda ülkenin katılmaması da Cenevre Görüşmeleri'nden ümit beslemediklerinin bir ispatı olarak gözükebilir. 2020 yılının Ağustos ayında da bir araya gelen taraflar bu kez 45 üye ile toplanmıştır. BM Suriye Özel Temsilcisi Pedersen görüşmelerin devam edeceğini ifade ederken, Suriye'de ülkelerin kırmızı çizgileri düşünüldüğünde uzak bir ihtimal olabileceği değerlendirilmektedir.

3.6.14 Soçi Görüşmeleri

Türkiye İran ve Rusya Astana Görüşmeleri'nin yanı sıra Rusya'nın Soçi kentinde de bir araya gelerek Suriye İç Savaşı'nı değerlendirmelerde bulunmaktadır. (Souleimanov ve Dzutsai, 2018) Bu durumun Amerikalıların kısmen dahil olduğu Astana Süreci'nden farklı olarak, Atlantik ötesinin masada hiç olmaması anlamına geliyordu. Aynı zamanda herhangi bir Avrupa ülkesinin de görüşmelerde yer almaması dikkat çekicidir. 22 Kasım 2017 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan, Putin ve Ruhani bir araya gelerek üst düzey siyasi yetkililer doğrudan çözüm görüşmelerinde bulundu. (<https://siyasetdergisi.com.tr/turkiye-rusya-iranin-ankara-zirvesi-mutabakatla-sonuclandi/>). Putin yaptığı açıklamada, Türk ve İranlı liderlerin üstlendikleri rolün Suriye'de askeri sürecin sonuna getirilmesinde ve terörle mücadelede önemli olduğunu ifade etti. Barışın sağlanması için Esad rejiminin de taviz

vermesi gerektiğini ifade eden Rus lider aynı zamanda Cenevre Görüşmeleri'ne de işaret ederek, sürecin BM nezdinde siyasi olarak sonuçlanacağına inandığını bildirdi. Özellikle IŞİD ile olan ortak mücadelede Türkiye ve İran'ın payının büyük olduğunu da ifade etti. Erdoğan ise PYD konusuna vurgu yaparak terörist grupların süreçten dışlanması önceliğimiz dedi ve PYD'nin Moskova'da ofis açmasına vurgu yaparak bu durumun engellenmesi gerektiğini açıkladı. Ruhani'nin değindiği konu ise Suriye'deki terör hücrelerinin ortadan kaldırılması gerektiği ve Esad rejiminin davet etmediği yabancı askerlerin ülkede bulunmalarının kabul edilemeyeceğidir. Ruhani'nin bu ifadesi, bir yandan ABD ve koalisyon ülkelerini hedef alırken diğer yünden de Türkiye'ye açık bir mesaj olarak verilmiştir. Türkiye gerçekleştirdiği operasyonlarda Esad rejimi ile koordineli olarak hareket etmemiş ve rejimi meşru olmayan bir diktatörlük olarak değerlendirmiştir.

İran ve Rusya aynı zamanda PYD konusuna değinmeyerek Türkiye'yi memnuniyetsiz bırakmıştır. Birinci Soçi Görüşmeleri'nden çıkan kararlara göre, Suriye'de Esad rejimi ve muhaliflerin katılacağı Ulusal Diyalog Kongresi kurularak müzakereler sürdürülecek, Suriye'de savaşın bitiminden sonra ülkenin yeniden inşa edilebilmesi için üç ülke ortak olarak çalışacak, PYD kongreye katılırsa Türkiye bu toplantılarda yer almayacak, BM gözetiminde demokratik seçimler gerçekleştirilecek, siyasi çözüm ise Cenevre Görüşmeleri ile tamamlanacaktı. Üç ülkenin ayrıca ortak olarak yayınladığı bildiride Suriye ihtilafının çözümüne yönelik hiçbir siyasi girişimin Suriye Arap Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bağımsızlığına, birliğine ve toprak bütünlüğüne hiçbir suretle zarar getiremeyeceğinin vurgulanması oldukça önemlidir. Bu durum hem PYD'nin ayrı bir devlet kurmasına üç ülkenin de karşı olduğunu hem de Esad rejiminin hükmettiği ülkenin de meşruluğunu kabul eden bir türdedir.

30 Ocak 2018'te Soçi Görüşmeleri'nin ikinci turu gerçekleştirilmiştir. (<https://www.al-monitor.com/tr/contents/articles/originals/2018/02/syria-settlement-process-next-sochi-russia.html>). PYD'nin kabul edilmediği zirveye muhalifler de Esad rejimi bayrağının olup kendi bayraklarının olmaması üzerine katılmayarak temsil haklarını Türkiye'ye verdiklerini ifade etti. Bir önceki görüşmede planlanan Suriye Ulusal Diyalog Kongresi'nin detayları

belirlendi. Anayasa komitesinin kurulma kararı alındı. Bu çalışmada da uluslararası toplumun desteği beklenerek üç ülkenin diğer ülkeleri dinlemeyerek hareket ettiği yaklaşımı benimsenmemesi için diplomatik bir çaba harcanmış oldu. Komitede yer alacak tarafların Esad rejimi, muhalifler, Suriye uzmanları, Bağımsızlar, Aşiret liderleri ve kadın hakları temsilcileri olmasına karar verildi. 2020 itibarıyla Suriye’de ateşkes sağlanmaktan uzak olursa da uluslararası çabalar ateşkesi sağlamayı amaçlamaya devam etmektedir.

3.6.15 ABD’nin Esad Rejimine Yönelik Operasyonları

Suriye İç Savaşı başladığında şahin bir politika izleyerek Esad rejimini devirmeyi amaçlayan ABD, savaş ilerledikçe stratejisini değiştirmek durumunda kaldı. Suriyeli muhaliflerin büyük kazanımlar elde edememesinin ardından, IŞİD tehdidinin yükselişi ve rejimin Rusya tarafından açık bir şekilde askeri olarak savunulması, Amerikalıları alternatif bir plan aramaya itti. YPG’nin desteklendiği yeni projede, Esad rejimine yapılan operasyonlar sınırlı bir biçimde, YPG’yi koruyacak şekilde ilerleyecek aynı zamanda IŞİD’in de etkisi kırılacaktı. Rusya ile yapılan Suriye barış görüşmelerinin başarısız olmasının ardından Deir ez Zor’da Esad rejimine yönelik hava saldırısı gerçekleştiren ABD, politik mesajını vermişti. Fakat mesajı sınırlı tutan Washington, YPG’yi destekleyerek operasyon odağını IŞİD’le mücadeleye kaydırды.

4 Nisan 2017 tarihinde Esad rejimi Han Şeyhun’da muhaliflere yönelik kimyasal silahlarla korkunç bir şekilde saldırı gerçekleştirdikten sonra (<https://www.hrw.org/report/2017/05/01/death-chemicals/syrian-governments-widespread-and-systematic-use-chemical-weapons>). ABD’nin Akdeniz’de bulunan savaş gemilerinden fırlatılan füzelerle rejime ait Şayrat Hava Üssü vuruldu. Rusya ise ABD’nin gerçekleştirdiği operasyonu Suriye’nin bağımsızlığına bir hareket olarak yorumlayarak kınadı. Hem Esad rejimi hem de rejime müttefik olan Rusya, İran tarafından kimyasal saldırı ile ilgili söylemler reddedildi ve muhaliflerin propagandası olarak değerlendirildi. ABD Hava Kuvvetleri bu operasyondan bir ay sonra Teneş yakınlarında Esad rejimi askeri konvoyunu vurdu. Ancak saldırılar Esad rejimini durdurmadı ve

başlatılan operasyonla beraber Suriye-Irak sınırındaki birçok alan muhaliflerden ve IŞİD'den ele geçirildi. ABD'nin bu dönemden sonra rejime gerçekleştirdiği tüm operasyonlar YPG'yi korumak içindir. Böylece, Esad rejiminin silahlı bir operasyonla ortadan kaldırılamayacağı değerlendirilip bölgedeki krizin daha da büyümemesi için adımlar atılmaya çalışılmıştır. Yaz aylarına gelindiğinde, ABD, Rusya ve Ürdün arasında yapılan anlaşma sonucunda Suriye'nin güneybatısında ateşkes kararı alınmıştır. Bu durum Esad rejiminin ülkenin merkezindeki IŞİD hedeflerine yönelik operasyonları artırarak Deir ez Zor ve El Bukemal gibi şehirleri ele geçirmesine, YPG'nin de Rakka operasyonunu tamamlayarak bölgeyi IŞİD'den tamamen almasıyla sonuçlanmıştır.

3.6.16 Zeytin Dalı Operasyonu

2012 yılında Suriye Ordusu'nun ülkedeki iç savaş durumundan ötürü Halep vilayetine bağlı Afrin şehrinden çekilmesiyle birlikte PYD kontrolü çatışma olmaksızın ele geçirdi ve etkinliğini artırdı. (Köylü, 2018) PYD 2014 yılının Ocak ayında, Esad rejiminin ülkenin diğer bölgelerinde var olan çatışmalarından faydalanarak Afrin bölgesinde tek taraflı olarak özerklik ilan etti. 2016 yılının Ocak ayında ise ilerleyişini sürdürerek stratejik önemi büyük olan Tel Rıfat kasabasını da ele geçirdi ve bu bölgede de Esad rejimi ile herhangi bir çatışmaya girmede. 2016'nın sonuna gelindiğinde, Haseke il sınırlarını kapsayan Cezire Kantonu, Halep ve Rakka sınırlarını kapsayan Kobani Kantonu ve Afrin Kantonu birleştirilerek Kuzey Suriye Federasyonu* kuruldu. (<https://gazetekarinca.com/2017/08/kuzey-suriye-federasyonuna-dair-merak-edilen-sorular-cevaplari/>). Fırat'ın batısında bulunan Afrin diğer kantonlarla coğrafi olarak birleşmediği için olası bir çatışma durumunda sadece Esad rejiminden yardım alarak bu bölgeye destek gönderilmesi sağlanabilirdi. Etrafı Türkiye ile çevrilmiş olan bölge, İdlib yönünden de Türkiye destekli muhalifler tarafından ele geçirilmişti. Türkiye daha önce Fırat Kalkanı Operasyonu'nu düzenleyerek IŞİD'i sınırlarından uzaklaştırmayı başarmıştı.

* Suriye Kürdistanı olarak bilinen bölgeye Kürtçe Rojava da denir. Özellikle PYD'ye yakın kaynaklar ve örgütün destekçileri bu ismi kullanarak meşru bir yönetim olduğunu ifade eder.

Aynı zamanda bu operasyonla birlikte Afrin ve Kobani arasındaki bölgeyi ele geçirerek terör koridorunu engellemiştir.

Afrin’de PYD’nin özerklik ilanı Türk hükümetini oldukça öfkelen-dirmiştir. Esad rejiminin de duruma sessiz kalışından ötürü, yeni bir operasyona girişme gereği duyuldu. Aynı zamanda YPG’nin sınırdaki varlığı Türkiye’nin iç bölgelerinde de terör tehdidini artırıyor-du. Afrin’e düzenlenecek başarılı bir operasyon aynı zamanda PYD’nin ticaret amacıyla Akdeniz’e yönelmesini de engelleyecek, böylece örgütün yapacağı ticaret sınırlandırılacaktı. Zira ABD’nin YPG’ye hava desteği verdiği bölgeler genellikle petrol bakımından zengin olan yerlerdi ve örgütün bu yatakları ele geçirdikten sonra Esad rejimine teslim etmek gibi bir misyonunun olmayacağı, Esad rejimi hariç bölgedeki tüm yapıların tahmin edebileceği bir gerçeklik-ti. TSK 2017 başından beri operasyona askeri ve lojistik olarak hazırlıkları yaparken Cumhurbaşkanı Erdoğan da operasyon sinyallerini gerçekleştirdiği miting ve toplantılarda tekrar tekrar veriyordu. Rusya ilgili dönemde PYD konusundaki değişken siyasetine bağlı olarak YPG’yi saldırılardan korumak için Afrin’e askeri polislerini yerleştirdi.

ABD ve Rusya birlikleri adeta Türkiye’ye karşı YPG’yi korumak niyetiyle askeri devriyeler gerçekleştirmeye başladı. Her günü farklı stratejilere konu olan Suriye İç Savaşı için kritik bir döneme daha girilmiş-ti. Türkiye ABD ve Rusya’ya rağmen operasyon ısrarını sürdürürse gerginlik ihtimali daha da yükselebilir fakat bu noktadan sonra geri dönüş yaparsa da uluslararası kamuoyunda ciddiyetini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya gelebilirdi.

Türkiye ile Suriye özelinde ilişkileri gerilen Washington yönetimi, Türkiye’yi hayal kırıklığına uğratan bir açıklamada daha bulunarak ABD öncülüğündeki koalisyon* tarafından gerçekleştirecek proje kapsamında Suriye Sınır Güvenlik Gücü’nün kurulacağını, 30 bin YPG militanının Türkiye-Suriye ve Suriye-Irak sınırına konuşlandırılarak barış gözlemcisi olarak hareket edeceğini açıkladı. Türkiye’nin operasyonunu engellemek veya ortamı sakinleştirmek yerine ateşi daha da körükleyen bir aksiyon olan koalisyon

* Birleşik Ortak Görev Gücü – Doğal Kararlılık Harekatı. ABD Merkez Komutanlığı’na bağlı olarak 68 ülkenin ve uluslararası kuruluşlara bağlı askeri birimlerin oluşturduğu ortak görev gücü. 2014 yılının Ekim ayında IŞİD ile mücadele etmek için kuruldu. Irak’ta ve Suriye’de binlerce görev gerçekleştirdi.

lkelerine Türkiye sert bir tepki gösterdi. Bahsedilen projenin gerçekleştirilmesi halinde, Suriye genelinde YPG'ye yönelik genel bir operasyon başlatılacağı, Fırat'ın doğusu ya da batısı önemsenmeden örgüte her yerde savaş ilan edileceği açıklandı. Sınırda bir terör ordusunun kurulmasına izin verilmeyeceği ifade edildi. Bu dönemde Rusya'nın Türkiye'nin operasyon konusundaki kararlılığını politik bir avantaja çevirmeye çalışarak PYD yetkilileriyle görüşüp Afrin'i Esad rejimine bırakmaları gerektiğini ifade ettiği ve PYD'lilerin bu teklifi reddettiği iddiaları mevcuttu.

Esad rejimi de PYD'nin bazı bölgelerden taviz vererek kontrolü kendilerine bırakabileceğini ancak Afrin genelinde bu şekilde bir uygulamaya geilmeyeceğini iletteğini aktararak Sputnik'in iddialarını kendi kaynaklarına doğruladı. Bu dönemde Türkiye ile Rusya arasında Afrin'e karşılık İdlib pazarlığının* olduğu iddia edilse de bu durum Türk yetkililerce yalanlandı.

Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar ve MİT Müsteşarı Hakan Fidan, Rusya Genelkurmay Başkanı Valery Gerasimov ile görüşmek üzere Rusya'ya gidip burada çeşitli toplantılar icra edildikten bir gün sonra Rus askerleri Afrin'den çekilmeye başlamıştır. Bu durum Türkiye'nin Suriye kuzeyindeki politikasında ve PYD'ye karşı olan tutumunda kararlılığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

20 Ocak 2018 tarihinde Türkiye Zeytin Dalı Harekatı'nı başlattı. (<https://www.dw.com/tr/afrine-zeytin-dal%C4%B1-harekat%C4%B1-ba%C5%9Flad%C4%B1/a-42236447>). Harekatın başladığını Cumhurbaşkanı Erdoğan gerçekleştirdiği Kütahya ziyareti sırasında ilan ederek Afrin operasyonunun başladığını ve yakında YPG kontrolündeki Menbiç'e de operasyon olacağını belirtti. Aynı gün içinde TSK'nın yaptığı yazılı açıklamada da Türkiye-Suriye sınırında ve bölgede istikrarı sağlamak, Afrin'de bulunan PKK, KCK, PYD-YPG ve İşİD üyelerini etkisiz hale getirerek bölge halkını zulümden kurtarmak amaçlarıyla Zeytin Dalı Harekatı'nın saat 17.00 itibariyle başladığı belirtildi. (Kadıoğlu, İ.A., 2020) Türkiye aynı zamanda operasyonun uluslararası kamuoyundaki diplomatik gerekçesini de ifade

* İdlib Suriyeli muhaliflerin kalesi konumundadır. Esad rejimi bu bölgeyi ele geçirerek muhalefeti büyük oranda yenilgiye uğratacağını değerlendirmektedir.

ederek, BM Sözleşmesi'nin 51. Maddesi'nde* yer alan Meşru Müdafaa Hakkı çerçevesinde ve Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygılı olarak gerçekleştirildiğini açıkladı. Harekat gerçekleştirilirken F16 savaş uçaklarının kullanılması ve Esad rejiminin hava sahasını kapatmaması aynı zamanda rejime de karşıt durumda olan YPG'nin ABD ile ortak hareket etmesinin bir sonucu olarak kabul edilebilir. Böylece Esad rejimi YPG'ye bazı noktalarda Türkiye'ye karşı yardım sağlarken militanların gücünün kırılması konusunda da bir sakınca görmemiştir. Bu durumda Rusya'nın da diplomatik çabalarının varlığı göz ardı edilemez. Rusya da tıpkı Esad rejimi gibi tamamen ABD güdümünde olan YPG'nin Suriye'nin geleceğinde var olmasının, ABD'nin var olması anlamına geldiğini iyi bildiği için Soğuk Savaş'tan itibaren küresel rakibi olan Birleşik Devletler'in, SSCB'nin eksi tesir bölgesi olan Suriye'de etkin olmasını pek istememiştir. PYD Rusya'nın kendilerine ihanet ederek operasyona yeşil ışık yaktığını ifade etti, Esad rejiminden de bölgeye intikal ederek Afrin'i savunmasını istedi. Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Mariya Zaharova ise ihanet suçlamalarını reddettiklerini açıklasa da PYD'yi muhatap aldıklarını kanıtlamış oldu. ABD de bu dönemde stratejisini değiştirerek YPG'nin Fırat'ın doğusundan Afrin'e hareket etmesi halinde kendilerinin desteğini kaybedeceğini belirtmesi, örgütü Afrin'i savunma konusunda yalnızca bölgedeki milisleri kullanma zorunluluğuna itti. TSK ilk bir aylık süreçte Kilis sınırındaki bölgeleri ele geçirdi. Şubat ayına gelindiğinde Rusya'ya ait bir savaş uçağının Suriyeli muhaliflerce İdlib'te vurulmasının ardından TSK'nın YPG'ye yönelik hava operasyonlarındaki yoğunluk sekteye uğradı. ABD'nin YPG'ye verdiği desteği çekme tehdidi işe yaramadı. Fırat'ın doğusundan Esad rejimi kontrolündeki bölgelere geçen YPG milisleri burada rejimden aldıkları ve daha önce ABD'den IŞİD'e karşı savaşta aldıkları silahlarla Afrin'de TSK'ya karşı olan savaşta katıldı. Harekat devam ederken

* Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlem hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.

Esad rejimine bağılı medya kuruluşlarına yakın kaynaklar Afrin bölgesine rejimin gireceğini duyurdu. Türkiye Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu gelişmeler üzerine yaptığı açıklamada Afrin'e rejimin girmesi halinde, YPG'nin temizlenmesi ve çıkartılması şartıyla bu durumun Türkiye için bir problem oluşturmayacağını ancak TSK ile çatışmak için rejimin müdahil olması durumunda Türkiye'nin tavrının ağır olacağını uyarısında bulundu.

20 Şubat 2018 tarihinde Türk ve Rus basınlarına göre farklı gelişen bir hadise yaşandı. Türk basınına göre Halep'ten Afrin'e doğru harekete geçen Esad rejimi milisleri Türk topçularının uyarı atışları sonucunda 10 km geriye çekildi. Rus basınına göre ise konvoy geri çekilmeden Afrin'e giriş yaptı.

Türk- Amerikan ilişkilerinin gergin olduğu bir dönemde dönemin ABD Savunma Bakanı James Mattis'ın açıklamasına göre Afrin dışındaki SDG üyeleri bölgede Türkiye'ye karşı savaşmak için harekete geçti. Ancak örgüt ve Esad rejimi TSK'nın askeri gücü karşısında fazla direniş gösteremedi. Harekatın 47. Gününde Afrin merkezine güneybatı ve kuzeydoğu bölgelerinden 8 km'ye kadar yaklaşıldı. 18 Mart 2018'de Afrin TSK ve SMO tarafından kontrol altına alındı. (<https://www.setav.org/zeytin-dalinin-kazandirdiklari/>). Harekat genel olarak Türkiye siyaseti içinde terörle mücadele kapsamında görüldü. HDP dışında bir siyasi partiden operasyona olumsuz tepki gelmedi. Esad rejimi, Türkiye'nin gerçekleştirdiği operasyonu kınayarak, BM'ye gönderilen toprak bütünlüğüne saygı mesajını göz ardı etti. Esad rejimi ayrıca operasyon tamamlandığında ise tarihinde BM Genel Sekreterliği ve Türkiye Sekreterliği'ne iki mektup gönderilerek Türkiye'nin gerçekleştirdiği operasyonun BM Tüzüğü'nün ilke ve amaçlarına aykırı, yasadışı ve uluslararası hukuka aykırı olduğu ifade edilerek Afrin'den çekilmesini talep etti. Bu talep Türkiye tarafından reddedildi. ABD ile olan ilişkilerde ise Türkiye'nin Menbiç Operasyonu'nu askıya alması ilişkilerin bir nebze normalleşmesini sağladı.

Türkiye'nin Afrin'e düzenlediği operasyon sonrasında Almanya, Hollanda ve Fransa ile diplomatik problemler* yaşandı. Bu dönemde Esad

* TSK envanterinde bulunan Almanya'da üretilmiş Leopard 2 tipi tanklarının modernizasyonu askıya alındı. Köln'de Türkiye'ye yönelik gerçekleştirilen protestolarda YPG bayraklarının açılmasına izin verildi. Hollanda Dışışleri Bakanı Halbe Zijlstra Türkiye'nin operasyonunun durdurulmasını istedi. Hollanda Başbakanı

rejimi ve müttefikleri Türkiye'nin Afrin Operasyonu'nu fırsat olarak düşünüp Hama çevresinde ve Doğu Guta'da muhaliflere yönelik yoğun Rus hava desteğiyle birlikte operasyonlar başlatmış ve kendi içinde birliği dağılmış olan Suriye muhalefetini sahada İdlib'e sıkıştırma politikasını sürdürmüştür.

3.6.17 Esad Rejiminin Geniş Çaplı İlerleyişi

7 Nisan 2018 tarihinde Şam'da muhaliflerin kalesi olarak bilinen Duma bölgesine doğrudan sivillere yönelik bir kimyasal saldırı daha gerçekleşti. (<https://www.theguardian.com/world/2018/apr/11/syria-douma-patients-chemical-attack-symptoms-who>).

Klorin ve sarin gazının kullanıldığı saldırı Suriye İç Savaşı'nda yaşanan insani krizin bir başka örneği olarak, dünya kamuoyuna bir utanç tablosu şeklinde ortaya çıktı. Esad rejimi saldırının muhalifler tarafından organize edilerek uluslararası müdahalenin meşrulaştırılmasının amaçlandığını iddia etti. Rejim savaşı kendilerinin kazanmakta olduğu bir durumdayken kimyasal silah kullanmalarının rasyonel bir gerekçesi olmayacağını da beyan etti. BM Güvenlik Konseyi olayın araştırılması için bir soruşturma yapılmasını önerdi ancak ABD'nin ve Rusya'nın konu hakkındaki kesin tutumları ve derin anlaşmazlıkları sebebiyle soruşturmadan kesin bir sonuç çıkmadı. Rusya saldırıyı muhaliflerin organize ettiğini, ABD ise Esad rejiminin gerçekleştirdiğini savunuyordu. Kimyasal saldırının ardından muhaliflerin bölgede çatışacak bir motivasyonu ve lojistik desteği kalmayınca Esad rejimi 5 yıllık kuşatmanın ardından ilçeye giriş yaparak muhalifleri Şam'dan çıkarma operasyonunda bir cephede daha başarılı olmuş oldu. Bu tarihlerde, Suriye'nin bağımsızlığına saygı gösterilmesi için Türkiye'yi uyaran Fransa, İngiltere ve ABD ve NATO müttefikleri, Esad rejimi hedeflerini füzelerle vurdu. Fakat saldırının devamı Rusya'nın diplomatik hamleleri ve manevralarının başarıya ulaşması sonucu gelmedi. Ve Esad rejimine geniş çaplı bir koalisyon

Mark Rutte TSK ve SMO'nun Afrin'de kontrolü sağlamanın ardından AB ve NATO'da kınanması için öneri verdiklerini fakat bu konuda destek bulamadıklarını ifade etti. Fransa Savunma Bakanı Florence Parly Zeytin Dalı Operasyonu başladıktan hemen sonra katıldığı bir TV programında hareketin durdurulması çağrısında bulundu. TSK ve SMO'nun Afrin'de kontrolü sağlamanın ardından Fransa Cumhurbaşkanı Macron Suriye'nin egemen bir ülke olduğunu ve işgali desteklemeyeceklerini ifade etti.

operasyonu başlamadı. Ay sonunda Esad rejimi Şam'da kontrolü altında bulunmayan tek bölge olan Yermük Kampı'na operasyon başlattı. IŞİD bu bölgede HTŞ militanlarına karşı savaşarak kontrolü sağlamıştı ve Esad rejiminin karşısında yaklaşık bir ay süren çetin bir savaş verdi. Kuşatılmış durumda bulunan kamp yaşanan çatışmalarından Esad rejimi ve müttefiklerinin kontrolü altına girdi. Böylece rejim, kimyasal saldırı hadisesine rağmen, Rusya ve İran'ın yoğun desteğiyle, Şam'dan muhalifleri ve IŞİD'i çıkartarak ülkenin başkentinde güvenliği sağladı. 6 Temmuz tarihinde ülkenin güneyinde de asayişini sağlayarak bölgede İsrail'in muhaliflere destek vermesini engellemek ve savaşı tek bir cepheye yönlendirmek gayesiyle Dera ve Kuneytra bölgelerinde operasyon başlatan Esad rejimi Ürdün sınırına hızla yaklaştı ve muhaliflerin 7 yıl önce protestoları başlattığı, isyanın merkezi olan bölgeleri ele geçirdi.

3.6.18 Çözüm Bekleyen İdlib'te Askeri ve Siyasi Manevralar

İdlib, Suriye İç Savaşı bağlamında en mühim vilayetlerden biri olmuştur. Muhaliflerin Esad rejimine karşı eylemlerinin başladığı yıllardan itibaren bölge jeopolitik, jeo stratejik ve sosyolojik yapısı bağlamıyla Esad rejimine karşı direnen bir kale halini almıştır. 2018 yılında, IŞİD'in Suriye doğusunda son topraklarını kaybederek (Dent, 2019) örgütü Asya ve Afrika'ya taşıma kararı almasının ardından Esad rejimi operasyonlarını ABD'nin koruması altında olmasından ve Türkiye'ye düşmanlığının stratejik olarak işe yarar durumda bulunmasından ötürü YPG yerine muhaliflere yoğunlaştırmıştır.

Doğu Kalemun, Beyt Cin, Dera, Rif Dimeşk gibi bölgelerde sıkıştırılan muhaliflere yoğun hava saldırılarının gerçekleştirilmesinin ardından, muhaliflere yaşamaları için son şans olarak İdlib'e taşınmaları teklif edilmiştir. Bazı eski Suriye Ordusu askerleri de isyandan vazgeçerek orduya geri dönmeyi teklif etmiştir. Esad rejimi bunu kabul ettiğinde şaşkınlıkla karşılansa da daha sonra bu kişilerin IŞİD'in çölde başlattığı yeniden yapılanma hareketinde ve İdlib'te muhaliflere karşı en ön safta savaştırılan kişiler olduğu, bazılarının da faili meçhul suikastler sonucu hayatını kaybettiğini ifade etmek mümkündür. Bu bölgeden İdlib'e nakledilmeyi kabul eden muhaliflerin dışında, İdlib bölgesinden de Türkiye ile ittifakını resmileştirerek ayrılan yaklaşık 20.000

Suriyeli muhalif El Bab ve Afrin gibi bölgelere sevk edilerek iç savaşta pozisyonunu açığa çıkartmıştır.

Muhalifler İdlib'e taşındıktan sonra Rus Hava Kuvvetleri bölgeye yoğun bir saldırı başlatarak Esad rejiminin savaşı kazanması için çabasını sürdürmüştür. Hama, Lazkiye ve Halep'te bulunan Esad rejimine ait seçkin kuvvetler bölgeye yığınak yapmıştır. İdlib'te 3 milyon sivilin yaşaması sebebiyle BM'nin bombardımana yönelik bir katliam olabilir uyarıları muhaliflere yakınlığı ile bilinen Türkiye ile rejimin ittifakı Rusya arasında görüşmelerin İdlib özelinde de başlamasına neden olmuştur.

“Savaş iç savaşı nedeniyle, 23 milyonluk ülke nüfusunun 11 milyonu insani yardıma muhtaç hale geldi; 7 milyon kişi ülke içinde yer değiştirmek zorunda kaldı; 3 milyondan fazla Suriyeli mülteci komşu ülkelere sığındı; ülke içindeki ekonomik tahribat 150 milyar dolara ulaştı. 2011 yılı Mart ayından bu yana devam eden Suriye iç savaşı ve kitlesel göç hareketi, başta Türkiye olmak üzere tüm bölge ülkelerinin iç siyasi, ekonomik ve sosyal dinamiklerini etkiledi. Savaşın en önemli sonuçlarından birini, sayıları 4 milyona yaklaşan Suriyeli mülteciler oluşturuyor. Bu sayı her ay ortalama 100 bin oranında artıyor” (Kap,2014: 30)

Türkiye'nin Suriye'den gelen mültecilere açık kapı politikası sergileyerek yaptığı harcamalar yaklaşık 84 milyar lirayı bulduktan sonra (<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/basbakan-yardimcisi-akdag-suriyeliler-icin-harcanan-toplam-maliyet-84-milyar-880-milyon-lira/990509>). ikinci bir göç dalgasının kabul edilemez olduğu düşünülmektedir. Bölge ülkelerinin mülteciler konusundaki katı tutumu Türkiye'yi yalnız bırakmıştır. Siyasi açıdan da iktidarın Suriyelilere yönelik politikası muhalefet partilerinin seçmenleri tarafından da olumsuz karşılandığı için Türkiye'nin İdlib'ten gelecek ikinci bir mülteci dalgasına tahammülü olmayacaktır. Rusya'nın rahatsızlığı ise esasında İdlib'te bulunan HTŞ militanlarıdır. Suriyeli muhaliflerin, Türkiye ile görüşülerek ikna edilebileceğini düşünen Rus diplomasisi eskiden IŞİD ve El Kaide bağlantısı bulunan ve Selefi inanç biçimine sahip Colani liderliğindeki terör örgütünün, her ne kadar meşrulaşmak adına IŞİD ve El Kaide'den bağlantısını kopartarak hareket etse de özü itibarıyla münazara edilebilecek bir yapı olmadığını kökten dinci bir hareket olduğu için, Ortodoks Hristiyan inancının ağırlıkla yer aldığı Rusya yerine Sünni inancın yoğunlukta olduğu Türkiye'yi dinleyebileceği değerlendirilmiştir. Türkiye bu doğrultuda askeri olarak taviz verilmemesi için

İdlib'e giriş yaparak binlerce asker konuşlandırmıştır ve saldırıların durdurulması için caydırıcılık unsuru olmasını planlamıştır.

16 Eylül 2018 tarihinde Rusya ve Türkiye İdlib'te silahsızlandırılmış bölge konusunda anlaşmıştır. 15 Ekim itibarıyla 15-25 km'lik bir bölgede askerden arındırma, Esad rejiminin muhaliflere yönelik saldırılarının durdurulması, HTŞ'nin silahsızlandırılmış bölgede faaliyet göstermemesi, SMO'nun bölgede bulunabileceği ancak ağır silahların, tankların, mobil fırlatıcıların bölgeden çekilmesi, M4 ve M5 yollarının sivillere açılışının ve bu yolun güvenliğinin SMO tarafından sağlanması, Türkiye Rusya ve İran'ın gözlem noktaları kurarak silahsızlandırılmış bölgeleri izlemesi, Türk ve Rus askerlerinin bölgede devriyeler gerçekleştirerek çatışmaların yaşanmasını engellemesi, teröristlerle mücadelenin sürdürülmesi ve HTŞ'nin liderliğini yaptığı Suriye Özgürlük Hükümeti hareketinin meşru kabul edilmemesi kararlaştırılmıştır. (<https://21yyte.org/tr/suriye/idlib-te-neler-oluyor-neler-yapilabilir>).

Rusya ve Türkiye'nin özel çabalarıyla oluşturduğu ateşkesi fırsat bilen HTŞ, SMO'nun daha önce Halep Savaşı'nda kendilerini yalnız bırakmasını sebep göstererek İdlib merkezinde operasyon başlattı. Çatışma yaşanmadı ancak SMO elindeki önemli mevzileri HTŞ'ye teslim etmek zorunda kaldı. Bölgelerdeki tüm askeri varlığını Afrin ve Türkiye'nin Suriye'deki diğer hakimiyet alanlarına kaydırma kararı alındı. İdlib merkezi ve Halep batısındaki önemli noktalarda HTŞ kontrolü çatışma olmaksızın sağlayarak konumunu güçlendirdi. Daha önce IŞİD ve El Kaide ile problemler yaşayan Colani liderliğindeki örgüt daha önce beraber çalıştığı bir milis grubu olan diğer muhaliflere de sırtını dönerek bölgede yalnızlaştı. 2019'un yazlarına doğru HTŞ'nin bölgede güçlenmesini ve Türkiye'nin örgüte operasyon düzenlememesini gerekçe gösteren Rusya ve Esad rejimi İdlib'e yönelik yoğun bir saldırı başlattı. Esad rejiminin yeniden PYD ile müttefik yaparak olası bir Türkiye saldırısına karşılık ortak hareket etme anlaşması, İdlib konusunda da gerilimi artırdı. Rusya'nın da PYD politikasının örgütü mesafeli bir şekilde muhatap alarak devam etmesi iki ülke arasında gerginliğe yol açtı. Barış konusunda kararlı olan Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başkan Putin arasında yeni bir anlaşma yapılarak İdlib'te yeniden silahsız bölge oluşturulması ve siyasi

özüm için adım atılması amaçlandı. Esad rejimi PYD ile anlaşarak Türkiye sınırındaki bazı bölgeleri kontrol altına aldı.* Rusya'nın Türkiye ve Suriye arasında arabuluculuk görevini üstlenerek gerek İdlib'te gerekse diğer bölgelerde çatışmayı önlemeyi amaçladığı bilinmektedir. Rusya, Türkiye'nin Suriye'nin derinliklerine inmesini istemiyordu zira Türkiye ile ilişkiler son senelerde düzelmesiyle birlikte, halen Türkiye'nin bir NATO üyesi olduğu ve tarihsel bağılılığı bulunan topraklardan çekilme konusunda hızlı davranmayacağı değerlendirilmiştir. Esad rejimi ateşkes ve askerden arındırılma anlaşmalarına uymayarak Rusya'dan aldığı yoğun hava desteğiyle beraber İdlib'te ilerleyerek TSK'ya ait birçok gözlem noktasının olduğu alanları ele geçirmiştir.

Burada bulunan Türk askerlerinin can güvenliğinin tehlikede olduğunun değerlendirilmesinin ardından TSK, Esad rejimi kontrolüne geçen gözlem noktalarını terk etmeye başlamıştır. Esad rejimi ve Rusya'nın muhaliflere yönelik operasyonları ve HTŞ'nin tasfiye edilememesi ilerleyen günlerde Bahar Kalkanı Harekatı'nın başlamasına yol açmıştır.

3.6.19 Trump'ın Suriye Stratejisi

Donald Trump yönetimi iktidara geldiğinde masada bulunan en önemli problemlerden biri Suriye İç Savaşı meselesidir. ABD'nin savaşın başındaki stratejisi Esad rejimini devirerek demokratik, ekonomik olarak liberalleşmiş, Rusya ve İran ile yakın ilişkilerden vazgeçmiş, Hizbullah'a destek sağlamayan bir ülke inşa etmektir. Amerikalılar, Irak'ta yapılan operasyonun bir benzerinin gerçekleştirilmesini ve Esad rejiminin iktidardan uzaklaştırılmasını hedefliyordu. Obama döneminde, Irak'tan çekilmenin gerçekleşmesinin ardından bölgede belirli bir alt yapıya sahip Irak İslam Devleti'nin güçlenmesi ve Irak'ın üçte ikisini kontrol altına alması, ABD'yi tekrar Irak topraklarına dönmeye zorlamıştır. Saddam Hüseyin'in ordusunun Beşar Esad'ın ordusuna

* Bu durum PYD'nin Suriye'den beklentisinin bağımsız bir Kürt devletinden ziyade federasyon olabileceğine işaret etmiştir. Zira, ABD'nin tüm askeri desteğine rağmen örgüt kendisini savunamamış ve politik olarak daha güçlü gördüğü Suriye Arap Cumhuriyeti'nin bayrağı altında varlığını sürdürmeyi kabul etmiştir. Taktiksel bir manevra olarak da algılanabilecek hamle yüksek olasılıkla Kürt milliyetçilerinin tepkisini çekerek PYD'nin siyasi ağırlığını oldukça hafifletmiştir.

göre çok daha güçlü oluşu ve ülke içinde toplu infazlar ile korkunç işkenceler eşliğinde yarattığı korku imparatorluğunun halk isyanına müsaade etmemesi, ABD ve koalisyon ülkelerini Irak'a doğrudan müdahaleye zorlamıştır fakat bu operasyonun devamında Irak'ın kontrolünün İran'a geçmesi, Selefi cihatçı grupların ideolojik olarak güçlenmeleri, demokratik seçimlerin gerçekleştirilememesi gibi bir dizi problemle karşılaşılması, Suriye'de farklı bir strateji gerçekleştirilmesinin önünü açmıştır.

Arap ülkelerindeki diktatörlüklere karşı gerçekleştirilen ayaklanmaların bir benzerinin Suriye'de başlaması, ABD'nin Libya'da Kaddafi rejimine olduğu gibi Esad rejimine yönelik de ciddi protestoların olacağını ve sonunda rejimin ciddi bir askeri girişim gerekmeksizin devrileceğini, Suriye'nin bu şekilde demokratik düzene geçeceği planlanmıştır. Bu sebeple Amerikalılar bölgesel müttefikleri olan Türkiye ve Körfez Ülkeleri'nin de koordineli hareketiyle Suriye muhalefetine destek vermiştir. Suriye'de yıllar ilerledikçe Esad rejiminin Rusya ve İran'ı askeri olarak yanına çekebilmesi, ülkenin Lazkiye, Şam, Halep, Tartus gibi bölgelerinde kendisine sağlanan halk desteğine olumlu karşılık vererek bölge nüfusunu memnun etmesi, askeri operasyonlarını gerçekleştirirken diplomasisini sürdürerek kontrolü kaybetmemesi, iç savaşın diğer aktörlerinin birbirleriyle savaşmalarına karışmayarak hamlelerinde acele etmemesi, bölgede İsrail'e karşı ciddi bir tehdit oluşturabilen Hizbullah'tan ve büyük ölçüde İran tahakkümü altında bulunan Bağdat hükümetinden sahada destek alması, IŞİD örgütünün toplu infazlarından ve batıdaki terör saldırılarından sonra, Esad rejiminin örgütten daha iyi bir seçenek olabileceği imajının canlandırılması adına gerçekleştirdiği ilk operasyonların örgütten ziyade muhaliflere yönelik yürütülmesi Esad rejiminin yıkılmamasının başlıca sebepleri olmuştur. Trump'ın seçimin başından beri stratejisi olan Amerikan askerlerini ülkenin dışında tutarak bölgesel problemleri, bölgedeki müttefik ülkelerin çözmesini sağlama yaklaşımı (Issa ve Mohammed, 2020) başkanın Suriye beyanında da kendini göstermesine rağmen gerçekliğe ulaşamamıştır.* 19 Ekim 2018 tarihinde ABD

* Donald Trump yönetimi Afganistan'da Taliban ile görüşmeler gerçekleştirerek büyük ölçüde ateşkesin sağlanmasında öncülük etmiş, Irak'ta asker sayısının azaltılmasını başarmış fakat Suriye'de PENTAGON'un ve CIA'in yaklaşım farkından ötürü başarılı olamamıştır. Askerlerin ülkeden çekileceği söylemlerinin aksine günden

Başkanı Donald Trump Suriye'den çekileceklerini ifade etmiştir. (<https://abcnews.go.com/Politics/trump-announce-us-withdraw-troops-syria-official/story?id=59906876>). 2019 yılına gelindiğinde ise herhangi bir çekilmenin olmadığı gözlemlenirken, ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton'ın konu hakkında ABD'nin bölgeden çekilmesi kalan IŞİD üyelerinin yenilmesine ve Suriye kuzeyindeki Kürtlerin gelebilecek Türkiye saldırısına karşı güvende olmasına bağlı şeklindeki açıklamaları Trump'ın kararının Suriye'de uygulanabilirliği konusunda derin şüpheler oluşturmıştır. Özellikle Türkiye'nin bölgede gerçekleştirdiği operasyonlarda sivil hassasiyetini gözetmediği bilinirken, PYD yerine Kürtler ifadesinin kullanılması da diplomatik ve Türk Amerikan ilişkileri açısından talihsiz bir ifadeden öte olmamıştır.

3.6.20 Hayalet IŞİD Tehdidi

Suriye'de ABD öncülüğündeki koalisyonun, Türkiye'nin, Rusya'nın, Esad rejimi ve YPG'nin örgüte yönelik düzenlediği binlerce operasyonun ardından örgüt 2019'da kontrol ettiği son kasaba olan Bağuz bölgesinde de kontrolü kaybederek Suriye'de herhangi bir şehir kasaba veya köyde bölge sahibi olmadı. Örgüte mensup veya sempatizanların eşleriyle çocukları ABD ve PYD kontrolünde bulunan Hol Kampı ve Roj Kampı'nda gözlem altına alındı. Yakalanan militanlar ise PYD kontrolündeki bölgelerde hapisanelere gönderildi. Ebubekir el Bağdadi'nin de öldürülmesiyle örgütün etkisinin tamamen bitmesi planlanıyordu. Fakat örgütün önceki liderlerinin öldürülmesi gibi bu durum IŞİD ideolojisi ve terör eylemlerinin devamlılığı yönünden geniş çapta bir negatif etki yaratmadı.

Örgüt daha önce ABD'nin Irak'a olan müdahalesinde olduğu gibi gerilla eylemleri ve bombalı saldırılarla faaliyetlerini sürdürdü. Günümüzde de ilan ettiği hilafet kapsamında operasyonlarını Suriye ve Irak dışına çıkartarak özellikle Afrika kıtasında Asya'da ve Güneydoğu Asya'da terör faaliyetlerini sürdürmektedir.

IŞİD'in Suriye'de alan hakimiyetinin kaybetmesinin ardından gerçekleştirdiği ve ses getiren terör eylemleri genel anlamda Esad rejimini çöl

güne YPG kontrolündeki bölgelerde bulunan üslere askeri takviyeler gerçekleştirilmiş, YPG milislerine askeri eğitimler verilmeye devam etmiştir.

bölgesinde hedef alarak yaptığı saldırılar, Suriyeli muhaliflere, YPG'lilere ve PYD destekçisi olan Arap aşiret liderlerine düzenlenen suikastlerdir. ABD Savunma Bakanı Yardımcısı Michael Mulroy 2019 yılının Ağustos ayında yaptığı açıklamada IŞİD'in fiziksel hilafetinin mağlup edildiğini ancak 10.000 militanın çöl bölgelerine kaçarak burada büyük bir tehdit oluşturmaya devam edebileceği uyarısında bulundu. Örgüt çeşitli ülkelerde terör eylemlerini devam ettirmekle beraber merkezi olan Irak ve Suriye'de de yeniden yapılanma dönemine girmiştir.

3.6.21 Barış Pınarı Operasyonu

ABD'nin SDG ile gerçekleştirdiği operasyonların ardından, örgütü diplomatik olarak da tanıyarak IŞİD'e karşı savaş anlaşmasının yapılmasının ardından Türk Amerikan ilişkilerinde ciddi bir gerilim meydana geldi. Türk hükümetinin kendisi için tehdit olarak düşündüğü ve tabanını YPG'nin oluşturduğu, Arapların da katılımıyla oluşturulmuş SDG'nin Türkiye'nin kontrolündeki bölgelerde terör faaliyetlerini sürdürmesi yeni bir operasyonun işareti anlamına geliyordu. Türkiye güvenli bölge olarak tanımladığı Suriye içindeki SDG hakimiyeti bulunan alanlarda operasyonlar gerçekleştirerek bu bölge üzerinden ülkeye terörist sızmaları engellemeyi amaçlıyordu. Türkiye Suriyeli mültecilerin oluşturduğu ekonomik yükten ötürü de Suriye içinde güvenlik bölgeyi genişleterek iltica edenleri bu bölgelere yerleştirmeyi planlıyordu. AB'nin mülteciler konusundaki politikasının da Türkiye ile uyuşmaması göz önüne alındığında operasyon için bir gerekçenin daha olduğu ifade edilebilir. SDG de kontrol ettiği alanlarda Türkiye'den gelen Suriyeli mültecileri istemiyordu zira örgütün tabanını oluşturan YPG uluslararası katılımlar ve yurtdışı bağlantıları olsa da bir Kürt örgütüydü ve Türkiye'nin kendilerine kucak açmasından ötürü hükümete yakınlık besleyen ve çoğunluğunu Arapların oluşturduğu mültecilerin bölgede yaşamaya başlaması, hali hazırda Deir ez Zor ve Haseke gibi Arap nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde sıkça SDG yönetimine yönelik gerçekleştirilen protestoların daha da artması ve işlerin kontrol dışına çıkması anlamına gelebilirdi. Diplomatik olarak denge politikası uygulamayı seçen ABD hükümeti, Türkiye ve SDG arasındaki politik ve askeri gücü doğru olarak

değerlendirememesinden ötürü 7 Ekim 2019 tarihinde Türkiye'nin operasyon planladığı sınır bölgelerinden askerlerini çekti.* 9 Ekim tarihinde ise planlanan operasyon başlamıştır. Operasyon yaklaşık bir hafta sürmüştür ve Türkiye'nin kesin zaferi ile sonuçlanmıştır. (<https://uianaliz.org/haber/91/17/baris-pinari-harek%EF%BF%BDti-basladi>).

Halep, Haseke ve Rakka bölgelerinin kuzeyinde, Türkiye sınırına yakın olarak gerçekleştirilen operasyonlarda Türkiye'nin beyanına göre 702 YPG üyesi etkisiz hale getirilmiştir. 130 SMO üyesi ve 9 Türk askeri hayatını kaybetmiştir. Türkiye'nin bölgeye operasyon başlatmasının ardından Esad rejimi ve SDG anlaşarak Türkiye'ye karşı ortak mücadele kararı almıştır. Rejime bağlı olan askerler Türkiye-Suriye sınırındaki kritik noktalara ve Türkiye'nin operasyon yapması muhtemel SDG bölgelerine konumlanarak terör örgütünü koruma altına almıştır. ABD'nin askeri varlığının Halep ve Rakka'da tamamen, Haseke'de ise kısmi olarak azaldığı tespit edilmiştir. 23 Ekim tarihinde Türkiye Milli Savunma Bakanlığı, operasyonun başarı ile sonlandırıldığını aktarmıştır. Operasyonun sonunda TSK ve SMO Rasulayn, Tel Abyad ve Suluk gibi stratejik bölgelerin de içinde bulunduğu yaklaşık 600 yerleşim yerini SDG'den ele geçirmiştir. (Acet İnce, 2020)

Fırat Kalkanı, Afrin Harekatı ve Barış Pınarı Operasyonu'ndan sonra YPG, TSK ve SMO'nun kontrolü altındaki bölgelerde onlarca terör eylemi gerçekleştirerek gerilla harekatı başlatmıştır. Saldırılarından bazıları Türk askerlerini ve SMO milislerini hedef alırken diğerleri de sivillere yönelik bombalı saldırılar halinde ortaya çıkmıştır. Fakat basında pek yansıma olmaması kuşku vericidir.

* ABD askerlerinin ilgili bölgeden çekilmesinden bir gün önce, Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan ve ABD Başkanı Trump askeri operasyon planı hakkında bir telefon görüşmesi gerçekleştirdi. ABD, Türkiye'nin operasyonunu desteklemediğini ifade etse de operasyonda bir başka müttefiki olan Türkiye'yi fiili olarak karşısına almak istemedi. Zira Türk-Rus ilişkilerinin de gelişmesinden ötürü, NATO üyeliği ülke içi politikalar sebebiyle tartışmalı bir hale gelen Türkiye'nin kaybı, ABD için büyük bir hata olurdu.

3.6.22 Suriye’de Son Durum

10 Aralık 2020 itibariyle, Suriye’de askeri olarak en geniş bölgeye Esad rejimi hükmetmektedir. İç Savaş boyunca değişen haritalara sahip Suriye’de çoğu alanda güvenliği sağlamış bir biçimde Şam, Dera, Lazkiye, Suveyde, Humus, Tartus, Deir ez Zor, Lazkiye ve Palmira gibi ülkenin önemli noktalarında hakimiyet sahibidir. Ülkenin ikinci en fazla geniş alana sahip gücü ise SDG’dir. Tabanını YPG’nin oluşturduğu ve Amerikan müttefiki terör örgütü Rakka, Menbiç, Haseke, Kobani ve Tabka gibi önemli şehirleri ve kasabaları kontrol altında tutmaktadır. Ülkede üçüncü en fazla geniş alana sahip güç ise TSK ve SMO’dur. Afrin, Azez, Rasulayn, Tel Abyad, El Bab gibi bölgelerde kontrol sağlanmıştır. Askeri hakimiyet alanı olarak en geniş dördüncü güç YÖSO’dur. ABD tarafından ülkenin güneyinde eğitilen milisler Irak ile sınır bölgesi olan El Tenef ve çevresini kontrol altında tutmaktadır. Askeri olarak en geniş toprağa sahip beşinci yapılanma ise yine bir terör örgütü olan HTŞ’dir. İdlib merkezini kontrol etmektedir. HTŞ’nin bu bölge dışında herhangi bir hakimiyet alanı bulunmamaktadır. Ülkenin en geniş toprağa sahip altıncı gücü ise İsrail’dir. Golan Tepeleri’nin bir bölümü İsrail’in kontrolü altındadır ve ilhak edilmediği için halen işgal altında Suriye toprağı statüsünde değerlendirilmektedir.

Ülkede yalnızca bir petrol sahası ve çöllerde şehir bulunmayan alanlarda yaşayan IŞİD üyeleri de varlığını sürdürmektedir. Askeri olarak son durum bu şekildeyken, ekonomik olarak bakıldığında ise ülkenin durumunun oldukça kötü olduğu söylenebilir. Ülkenin enerji kaynaklarının yaklaşık %60’nın SDG kontrolü altındaki bölgelerde oluşu örgütün petrol çıkartacak teknolojiye sahip olmamasından ötürü yeterli derecede işlenememekte ve Suriye halkını bölgede Suriye’nin ticaret ortaklarını rahatsız etmektedir. Ülkede genel olarak gaz ve benzin fiyatları ile ilgili sıkıntı yaşanmaktadır, Suriye lirası Amerikan doları ve Euro karşısında oldukça fazla değer kaybetmiştir. ABD’nin Sezar Yaptırımları’nı* devreye sokmasının ardından özellikle Esad rejimine bağlı alanlarda ciddi ekonomik problemler baş göstermektedir. Suriye’de halen devam eden iç savaşın yarattığı yıkımın ülkeyi

* Trump yönetimi tarafından 16 Haziran 2020 tarihinde uygulamaya alınmış Suriye’de Esad rejimine ve destekçilerine yönelik ekonomik yaptırım kararlarıdır.

yeniden tek bir otorite altında toplanmasının neredeyse imkansız olduğunu söylemek mümkün. ABD, İsrail, Türkiye, Rusya, Fransa, İran ve diğer bölge ülkelerinin de konu hakkındaki farklı çıkarları bu durumu zorlaştırıyor. Rusya'nın ve İran'ın Esad rejiminden taviz vermemesi, Türkiye'nin insan hakları ve mülteci konusundaki tavizsiz duruşu, ABD'nin SDG konusundaki ısrarcı tutumu, İsrail'in Golan Tepelerine yeni yerleşim yerleri inşa ederek kalıcı olduğunu ifade etmesi, Fransa'nın 1. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgeyi terk etmek zorunda kalmasının ardından Lübnan ile beraber Suriye'de de politik gücünü yeniden artırmayı amaçlaması ile birlikte savaştan büyük yaralar alan halkın bir arada ve tek bayrak altında yaşayıp isteyip istemediği, hangi ekonomik koşullarla bunu kabul edebileceği, toplu katliamlarla gelen sosyolojik çatışmalar gibi etkenler Suriye için iç savaşın bitmesi halinde de hızlıca bir çözümün ortaya çıkamayacağını işaretleri olarak gözükmektedir.

Cenevre Görüşmeleri, Astana Görüşmeleri, Soçi Zirvesi ve diğer çabaların henüz tam anlamıyla bir sonuç vermemesinin sebebi temel anlamda Suriye halkının ve diğer faktörlerin isteklerinin derin anlaşmazlıklar içermesidir. Suriye'nin yeniden yapılandırılmasının ne şekilde olacağı ve hangi diğer ülkelerin de bu konuda söz sahibi olacağı merak konusudur. Ülkede barışın gerçekleştirilebilmesi için de belirli figürlerin uzaklaştırılmasının gerekliliğinin mevcut olduğu açık bir gerçektir. Söz gelimi muhaliflerin kontrol ettiği bölgelerde Beşar Esad'ın başkanlık gerçekleştirmesi daha önce uyguladığı sert politikalar sebebiyle kabul edilmeyecektir ve bir kaos girdabı oluşturacaktır. SDG'nin yönetim yapısı ve ayrılıkçı ideolojisi değişmedikçe ya da toptan bir fesih gerçekleştirilmedikçe Türkiye'nin bölgedeki operasyonlarının durmayacağı söylenebilir. Rejimin İran ile ittifakını sınırlı tutmayarak ülkede istenilen bölgelere askeri üs kurulmasına müsaade etmesi, İran'ın İsrail içine düzenlediği askeri operasyonlara yol açmaya devam etmekte ve bu durum da İsrail'in Suriye içinde şiddetli operasyonlar düzenlemesine yol açmaktadır. Muhaliflerin seküler söylemlerden ziyade uluslararası kamuoyunda cihatçı imajlarının bulunması meşruluklarının sorgulanmasına neden olmaktadır ve bu hususta ilkelerinin daha modern bir kapsamda olduğunu açıklamaları kendileri açısından politik bir avantaj olabilir. Sosyal, kültürel ve ekonomik reformların yeni anayasa ile birlikte hayata

geçirilmesinde, geçiş dönemi sancılı olacağından garantör devletlerin bölgede otoritesi yüksek devletler olması şarttır. Çatışmalar durdurulup yukarıda değinilen bazı örneklerle beraber çok sayıda reformun hayata geçirilmesi durumunda yeni bir Suriye görmek- kısa vadede olmasa da- mümkün olacaktır.

4.BÖLÜM

4.1 RUSYA SURİYE İLİŞKİLERİ

Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasının ardından kurulan Rusya Federasyonu, Suriye ile olan ilişkilerini, Suriye Arap Cumhuriyeti kurulduğundan beri olumlu şekilde sürdürmüştür. (Allison, 2013) Rusya'nın Şam'da, Suriye'nin de Moskova'da büyükelçilikleri bulunmaktadır. Rusya'nın Suriye bölgesiyle olan ilişkileri Çarlık Rusya dönemine dayanmaktadır. 1893 yılından itibaren bölgede konsolosluk ofisi barından Ruslar günümüzde de Suriye Arap Cumhuriyeti ile yakın ilişkilere sahiptir.

4.1.2 SSCB Döneminde İlişkiler

1917'de gerçekleşen Ekim Devrimi* ile beraber daha çok iç siyasete ve reformlara yönelerek bölgedeki faaliyetlerini sınırlandırma kararı almıştır.

1922'de Sovyetler Birliği'nin ilanının ardından çevre ülkeleri de sosyalist birlik altına almayı amaçlayan Ruslar daha çok iç işleriyle ve komşu ülkelerle olan ilişkilerine yoğunlaşmıştır.

1924 yılında Suriye-Lübnan Komünist Partisi kurulmuş ancak Fransa etkisi altında olan bölgelerde ciddi bir etki yaratamamıştır. Zaman içinde Fransa'nın bölgedeki tesirinin azalmasının ardından 1944 yılının Temmuz ayında SSCB ile Suriye arasında diplomatik ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. 2. Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından süper güç olarak ortaya çıkan SSCB tarihinde ilk kez Ortadoğu'da ciddi hamleler yapmaya hazırlanmıştır ve bunda da başarılı olduğu söylenebilir.

1946'da iki ülke arasındaki ilişkiler daha da gelişerek, Suriye'deki SSCB etkisi artmıştır. Sovyetlerin Suriye ve Lübnan'dan sorumlu diplomatı Daniel Solod'un hususi çabalarıyla Rusların Suriye Arap Ordusu için askeri yardımlarda bulunacağı ve siyasi yönden de destekleneceği ifade edilmiştir. Sovyetler Birliği 1946'da resmi olarak BM'ye başvurarak ülkedeki İngiliz ve Fransız askerlerinin çekilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. ABD'nin de denge

* 25 Ekim 1917'de başlayan sosyalist ayaklanma, 7 Kasım 1917'de tamamlanmıştır. Çarlık Rusya, Lenin'in önderliğindeki işçi sınıfı tarafından devrilmiş ve ülkede sosyalist işçi devrimi gerçekleştirilmiştir.

siyaseti kapsamında duruma şahin bir şekilde karşı çıkmamasının ardından, BM Güvenlik Konseyi'nin de Birleşik Krallık ve Fransa üzerinde tahakkümü üzerine 17 Nisan 1946 tarihinde ülkedeki tüm yabancı güçler bölgeden ayrılmıştır. 1948 yılında Arap-İsrail savaşının yaşanmasının ardından Suriye'nin askeri ve politik desteğe ihtiyacı artmıştır. Zira bölgede eski bir güç fakat yeni bir devlet olacak olan İsrail'in büyük bir tehdit olduğu algısı mevcuttu.

Suriye'nin içinde yaşanan istikrarsızlık da hesaba katıldığında, Sovyetlerin bölgedeki nüfuzunun Suriye'nin doğrudan talebiyle artması şaşkınlık yaratmamıştır. Baas Partisi'nin yükselişi ve ekonomi politikasının sosyalizme yakın oluşu iki ülke arasındaki ilişkileri daha da güçlendirmiştir. 10 Nisan 1950 tarihinde iki ülke arasında saldırmazlık anlaşması imzalanmıştır. Böylece hali hazırda iyi olan ilişkiler resmiyette de güçlenmeye devam etmiştir. 1953 yılında gerçekleşen art arda darbeler farklı görüşten olan Suriye hükümetlerini iktidara getirse de 1954'te gerçekleşen darbe, günümüzde de varlığını sürdüren Baas Partisi'nin Suriye hakimiyetini başlatmıştır.

Suriye'de SSCB'nin etkisinin kırılamayacağını değerlendiren ABD ve diğer NATO ülkeleri o dönemde iyi ilişkiler içinde bulunduğu ülkeleri kapsayan bir ittifak arayışına gitmiştir. 1955'de Ortadoğu'da dengeleri sağlamak amacıyla Bağdat Paketi* kurulmuştur. Bağdat Paketi'nin kurulmasının ardından özellikle Suriye ve Mısır'da paktın İsrail'i korumak için kurulduğu propagandası gerçekleştirilmiştir. SSCB'ye yakın olan iktidarların gerçekleştirdiği söylemlerin ve CENTO'nun vasfının NATO gibi olamamasından ötürü Türkiye, İsrail ile diplomatik ilişkilerini oldukça sınırlı tutmasına rağmen tıpkı Irak ve İran gibi bölge ülkeleri tarafından olumsuz bir yaklaşımla karşı karşıya kalmıştır. 1956 yılının başlarında SSCB ile Suriye Arap Cumhuriyeti arasında resmi olarak silah satışı antlaşması imzalanmıştır ve bu durum bölgede var olan gerilimi daha da artırmıştır. Rus silahlarının

* CENTO kısaltmasıyla bilinen, 24 Şubat 1955 tarihinde ilan edilen, Birleşik Krallık, İran, Irak, Pakistan ve Türkiye'yi kapsayan bir askeri ittifak antlaşmasıdır. ABD'nin de gözlemci üye olarak mevcudiyeti bulunmaktadır. CENTO'nun merkezi Irak'ta gerçekleşen darbenin ardından ülkenin çekilmesiyle, 1959 yılında Bağdat'tan Türkiye'ye taşınmıştır. 1979'da önce Pakistan ardından İran'ın ittifaktan çekilmesiyle birlikte ittifak anlaşması fiilen hükümsüz kalmış ve dağılmıştır.

İsrail ile olan gergin ilişkilerin tekrar savaşa dönmesi ihtimaline karşın ve daha önce birçok kez darbe sorunu yaşamış olan ülkenin güvenliğinin tesisinde önem arz ettiği değerlendirilmiştir. 1956 yılının Ekim ayında gerçekleşen Süveyş Krizi ile birlikte Doğu ve Batı bloğunun çatışma riskinin Ortadoğu’da başlayabileceği korkusu uyandı. Sovyetler Birliği, Birleşik Krallık ve Fransa’yı ağır silahlarla vurmaya tehdit etti. Bu durum Birleşik Krallık ve Fransa’nın Süveyş Krizi’ne doğrudan askeri müdahalesini engellemedi.

Durum, politik açıdan Sovyetler Birliği’nin itibarını zedeledi ancak çıkabilecek bir başka dünya savaşının da önüne geçilmiş oldu. Sovyetler Birliği 1955-1958 yılları arasında Suriye’ye ekonomik desteğini de yoğunlaştırmış ve 294 milyon dolarlık yardımda bulunmuştur.

1966’da Baas Partisi içinde gerçekleştirilen askeri darbe, partiyi ikiye bölmüştür ve ilerleyen dönemde Irak’ın Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin gelişmesinde dolaylı olarak rol oynamıştır.* 1970’de Hafız Esad’ın gerçekleştirdiği yeni bir askeri darbenin ardından da rejim değişmemiş ancak yöneticiler farklılık göstermiştir. Bu durumdan ötürü SSCB ile olan ilişkilerde büyük bir değişiklik meydana gelmemiştir hatta daha da gelişmiştir.

1971 yılında Suriye Arap Cumhuriyeti ve SSCB arasında imzalanan antlaşmaya göre Tartus limanında bir Rus donanması açılması kararı alınmıştır ve Ruslar tarihi boyunca ilk kez Akdeniz’e inerek tarihi emellerini gerçekleştirme fırsatı yakalamıştır. Sovyetler Birliği, Yom Kippur Savaşı sırasında da Suriye’ye ciddi yardımlarda bulunmuştur. 1977 yılında Hafız Esad Moskova’ya ziyaret gerçekleştirerek üst düzey diplomatlarla görüşmeler gerçekleştirmiş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi yönünde politik hamlelerde bulunmuştur. 1980 yılının Ekim ayında iki ülke arasında 20 yıllık Dostluk ve İş birliği Antlaşması imzalanmıştır. Sovyetler Birliği dağılana kadar binlerce Rus askeri Suriye’de bulunarak Suriyeli askerlere çeşitli eğitimler vermişlerdir ve Sovyetler Birliği ile müttefiki olan sosyalist ülkelerden gelen Rus yapımı silahların kullanımı konusunda çeşitli bilgilendirmelerde bulunmuşlardır. Bu durum iki ülkenin bağlarını kuvvetlendirmiştir.

* Partinin Salah Cedid liderliğindeki kanadı Mişel Eflak’ın liderliğindeki yönetimi devirmiştir. Eflak ve yandaşları Irak’a kaçarak partinin Irak koluyla ilgili çalışmalarını sürdürmüştür

4.1.3 Modern Rusya Federasyonu Döneminde İlişkiler

1991’de sosyalist yönetimin iflasıyla birlikte Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından, Soğuk Savaş’ın kazananı ABD öncülüğündeki Batı Bloğu oldu. 10 Haziran 2000 tarihinde Hafız Esad’ın ölümüyle beraber yönetim, monarşiye benzer bir şekilde oğlu Beşar Esad’ın kontrolüne geçti.* 1991 yılının Kasım ayında kurulan Rusya Federasyonu ilk etapta ekonomik değişiklikler gerçekleştirerek kapitalist yönetime doğru evrilmiştir. (Shevtsova, 2007: 132)

Boris Yeltsin’in seçimler sonucu ilk başkanı olduğu ülkede kapitalizme geçişle ekonomik yapının tamamen değişime uğraması ve Sovyetler Birliği ülkelerinin borçlarının üstlenilmesiyle beraber büyük bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Yaşanan krizden ötürü diğer devletlerle olan ilişkilerine öncelik veremeyen yeni Rusya Federasyonu kurulduğu tarihten itibaren de cihatçı Çeçenlerle Kafkasya’da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ayrılıkçı grupların bu bölgede ortaya çıkışı Sovyetler Birliği’nin Afganistan işgali sırasında karşısına çıkmalarına benzetilebilir.

1998 yılında yaşanan dev ekonomik krizle beraber ülkede memnuniyetsizliğin de epey artmış olması Yeltsin’in siyasi anlamda sonunu hazırlıyordu. Aynı zamanda Çeçenlerin ülke genelinde gerçekleştirdiği terör eylemleri de halk arasında ciddi bir huzursuzluğa sebep oluyordu. Yeltsin’in politikaları da yeni kurulmuş Rusya Federasyonu’nun sert bir politika izlememesi yönündeydi. 31 Aralık 1999 yılında ülkedeki problemleri idare edemediğini düşünen Yeltsin görevi dönemin başbakanı Vladimir Putin’e bıraktı. Putin, 2000 yılında bağımsız bir şekilde seçimlere girdi.

Çok partili sistemde gerçekleştirilen seçimde %53.4 oy alarak Rusya’nın yeni başkanı oldu. Komünist Parti adayı Gennadi Zükanov %29.5 oy alarak ana muhalefet partisi olurken liberal Yabloko hareketi lideri Grigory Yavlinsky de %5.9 oranına sahip oldu. Putin yönetimiyle beraber ilk önce

* Baas rejimi, Beşar Esad’ın ülkenin başkanı olmasının doğal bir sonuç olarak gerçekleştiğini ifade edebilmek adına 10 Temmuz 2000 tarihinde seçimler gerçekleştirmiş ve Esad oyların %97’sini almıştır. Seçimin demokratikliği hususunda şüphelerin haklı olmasının bir sebebi olarak görülebilir.

Çeçen ayrılıkçı hareketi problemi ve petrol üretim fiyatları başta olmak üzere askeri ve ekonomik olan sorunlarla ilgilenilmiştir. Putin iki sorunun da çözülmesi konusunda önemli ve başarılı politikalar izleyerek Rusya'da kendisine olan desteği artırmıştır. 2004'te gerçekleşen başkanlık seçiminde oy oranını %71,9'a çıkartarak iktidarını kuvvetlendirmiştir. 2008 krizi ile birlikte Rusya ekonomisi de etkilenmiştir ancak durum iyi bir şekilde idare edilerek Putin'in iktidarını sarsmamıştır.

Rusya ülke içindeki problemlerin düzeltilmesinden sonra dış politikada da Sovyetler Birliği ve öncesindeki gibi aktif olduğu döneme geri dönmüştür. ABD'nin Irak işgaline de karşı olan Rusya Federasyonu bu duruma fiilen müdahalede bulunamamış olsa da Suriye'deki iç savaşa askeri olarak müdahil olarak dünyaya geri döndüğünün bir mesajıyla beraber, kurulduğu günden beri kendisiyle iyi ilişkilere sahip Baas Partisi'nin dostluğunun karşılığını vermenin zamanının da geldiğini değerlendirmiştir.

4.1.4 Rusya Suriye İç Savaşı'nda

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, iç savaşın başladığı sıralarda Rusya'nın BM'nin Suriye ile ilgili planlarına karşı olduğunu Beşar Esad yönetiminin devrilmesinin nihai amaç olmaması gerektiğini ifade etti. Lavrov aynı zamanda Baas Partisi'nin derin reformlar gerçekleştirdiğini iddia etti. Rusya'nın şahin çıkışının bir askeri müdahaleye evrilebileceğini değerlendiren ABD ve NATO ülkeleri, Rusya'yı Suriye konusunda yatıştırmak adına muhaliflerin taleplerinin dinlenmesi gerektiğini ve bu durumun birlikte bir çözüm oluşturabileceğini ifade etti.

Rusya'nın Suriye'de askeri varlığının oluşması Sovyetler Birliği'nden sonra ilk kez yeniden Akdeniz'e inmesi anlamına gelecekti ki bu durum kurucu ilkeleri gereği NATO açısından hoş karşılanacak bir durum değildi. Rusya Başbakanı Dimitri Medvedev'in yardımcısı Mikhail Margelov, Suriyeli muhaliflerden oluşan bir temsilci grubunu Moskova'da ağırlayarak taleplerini dinledi. Rusya toplantıda şiddetin durdurulması çağrısında bulunurken muhalifler de Esad rejiminin görevi bırakması gerektiğine dair taleplerini iletti. Bu görüşmelerden kesin bir sonuç çıkmadı. Başbakan Dimitri Medvedev ve Alman Şansölyesi Angela Merkel de Temmuz ayında görüşmeler gerçekleştirdi

ve Suriye'nin geleceği hakkında neler yapılabileceği değerlendirildi. Rusya daha önce NATO eliyle Libya'da gerçekleşen ve Kaddafi'nin devrilerek ülkenin kaosa sürüklendiği bir durumla sonuçlanan hadisenin Suriye'de tekrarlanmasını istemiyordu. Rusya BM toplantılarında Küba ve Çin'i de diplomatik olarak yanına alarak, Suriye konusunda Esad rejimini devirmeye yönelik bir kararın çıkmasına engel oldu. 2011 yılının Ekim ayında Rusya, Çin ve Küba'nın Suriye tutumuna Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika da katıldı.

2011 yılının sonlarına gelindiğinde Rusya ile NATO ülkeleri arasındaki anlaşmazlık daha da derinleşti. ABD, Türkiye ve Körfez Ülkeleri Suriyeli muhaliflere yardımlar gerçekleştirmeye başladı. Bu durumda Rusya da politikasının ne yönde olacağına karar vermek durumundaydı.

Esad rejimi ise Rusya'nın barış konusundaki diplomatik çabalarını muhalifleri sindirmek için bir avantaj olarak görerek muhaliflere yönelik saldırılarını şiddetle artırmıştır. Gerçekleşen bu durum yeni Rusya'nın bir barış elçisi olarak Suriye misyonunu üstlenmesi imajına oldukça zıt bir durum olduğu için Esad rejimi ile ciddi görüş ayrılıkları olduğu bildirilmiştir. Lavrov aynı zamanda muhaliflerin de şiddete başvurarak taleplerini gerçekleştirmeyi amaçladığını ve bunun da yanlış olduğunu ifade ederek hakem rolünü üstlenmeyi sürdürmüştür.

ABD'nin bu dönemde politikası İsrail'i korumak (Simura, 2015) ve BM aracılığıyla Rusya'ya çağrıda bulunarak Esad rejimine silah desteğinin engellenmesini sağlamaktır. Fakat bunu yaparken muhaliflere askeri ve mali desteğe hem kendisinin hem bölgesel müttefiklerinin sürdürmesi, Rusya tarafından barışa yönelik iki yüzlülük olarak değerlendirilmiş ve ciddiye alınmamıştır. 2013 yılında Rusya, Suriye'de siyasi reform söylemini genişleterek doğrudan Putin'in devlet televizyonunda gerçekleştirdiği halka açık yayınlar vasıtasıyla Esad rejimine çağrıda bulunmuştur.

Rusya hali hazırda şiddetle devam eden iç savaşın bitmesi ve hedeflenen şekilde Baas iktidarının yönetimde kalabilmesi adına reformların gerçekleştirilmesi gerektiğini değerlendiriyordu zira halkın ve çeşitli terör gruplarının rejimi devirebileceğine dair olan inanç yükselmişti. Sahada da işler rejimin istediği gibi gitmiyordu. Rusya reform söylemlerinin uygulanmaması halinde bir çeşit caydırıcılık barındırabileceğini Esad rejiminin idrak

edebilmesi adına Tartus'ta bulunan donanma üssünü boşaltmıştır. Böylece NATO'dan, Akdeniz üzerinden Şam'a veya diğer stratejik rejim noktalarına gerçekleştirilebilecek operasyonda Rusya'nın sessiz kalabileceği mesajı verilmiştir. Bu dönemde kamuoyunda ABD, Fransa ve Birleşik Krallık öncülüğünde Esad rejimine yönelik bir askeri hareket gerçekleştirileceği konuşlmaya başlanmıştır.

Rusya'nın rejime yönelik bir askeri müdahale yapılması kırmızı çizgisi olduğundan bu konuda tutumunu net bir şekilde Esad rejiminin yanında göstermiştir ancak Şam yönetiminin reformlar konusunda isteksiz oluşu ve zaferi cephelerde kazanarak muhalifleri tamamen yok ederek varlığını sürdürme anlayışı konusunda Rusya ile yaşadığı görüş ayrılığı, Kremlin'in bölgeye net olarak askeri destek verme konusunda mesafeli davranmasına yol açmıştır.

Rusya daha önce olduğu gibi* Şam'ın işgalini askeri güç kullanma pahasına engelleyebilir ancak diğer bölgelerdeki toprak kayıplarını rejime diplomatik anlamda ders vermek amacıyla sindirebilirdi. 2013 ve 2014 yılı bu şekilde geçti. Rusya, Suriye İç Savaşı hususunda rejime sınırlı destek vererek reformların gerçekleştirilmesi gerektiğini kendi yöntemleriyle gösteriyordu.

Bu dönem aynı zamanda IŞİD'in Irak'tan Suriye'ye girerek ülkenin büyük bir kısmını ele geçirdiği yıllardır. Örgütün Şam'ın güneyindeki Kadam bölgesinde bile büyük katliamlar gerçekleştirerek Şam'ın iç mahallelerine doğru yönelme tehdidi ortaya çıkmıştır. 2015 yılına gelindiğinde, reform hareketlerinin sonuçsuz kalması ve IŞİD tehdidinin Suriye'de Esad rejimini devirebilecek bir duruma gelmiş olması sebebiyle Rusya bölgeye askeri olarak doğrudan müdahale kararı aldı. Savaşın başlamasından dört yıl sonra Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü* toplantısında Rusya Başkanı Putin, Suriye'de IŞİD ile mücadele konusunda ortak ve kararlılıkla hareket edilmesi gerektiğine vurguda bulundu.

* 1967 yılında gerçekleşen Altı Gün Savaşı esnasında İsrail Ordusu Şam'a girmeyi amaçlarken bölgeye Sovyetler Birliği askerleri intikal etmiş ve bu durum yaşanırca İsrail'e savaş açılacağı duyurulmuştur. İsrail bu durumu epey caydırıcı bulmuş ve Şam'a girmemiştir.

* 7 Ekim 2002 tarihinde Rusya, Kazakistan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın bir araya gelmesiyle kurulan askeri ittifak. Afganistan ve Sırbistan da gözlemci üye statüsünde bulunmaktadır

Aynı zamanda Suriye lideri Beşar Esad'ın da muhalefetin ılımlı olan kanadıyla görüşmelere hazır olduğu ve onlara siyasi haklara verebileceği iddiasıyla mücadeleyi IŞİD'e karşı yoğunlaştırma stratejisine gitti.

Kafkaslarda yeni bir cihatçı dalga yaşanmasından çekinen Putin yönetimi daha önce IŞİD tarafından hedef alınmıştı. BM'de de benzeri minvalde bir konuşma gerçekleştiren Putin öncelikle ABD ve Avrupa'yı Suriye muhalefetini desteklediği için eleştirdi ve bu durumun Ortadoğu'ya barış getirmeyeceğini vurguladı. Rus lider konuşmasının devamında ise Esad rejiminin ve Kürt güçlerin IŞİD ile haklı bir şekilde savaştığını ifade ederek aynı zamanda PYD'ye olan bakış açısının ABD ve Avrupa ülkelerine benzer bir şekilde olduğunu belirtmiş oluyordu. Konuşmanın sonunda da Suriye'deki terörizmin dünya için tehdit olabileceği ve beraber mücadele edilmesi gerektiği vurgusunda bulunmuştur.

4.1.5 Rusya'nın Suriye İç Savaşı Politikası ve Gelişmeler

Rusya Ordusu Suriye İç Savaşı'na girdikten sonra IŞİD hedeflerinden önce Suriyeli muhaliflerin askeri pozisyonlarını vurmuştur. Dolayısıyla Rusya'nın terörizm tanımının Suriyeli muhalifleri de kapsadığı anlaşılmıştır. Aynı zamanda Esad rejiminin iktidarının sürdürülmesinin Rus politikası açısından kırmızı çizgi olduğu mesajı verilmiştir.

Rusya'nın, ABD'den hemen sonra iç savaşa müdahil olması da Soğuk Savaş Dönemi'nden sonra ABD'nin karşısına yeniden çıkabilecek kadar güçlendiğinin diplomatik bir mesajıdır. Rus askerleri operasyonlarını genellikle hava saldırıları şeklinde olmakla beraber Akdeniz ve Hazar Denizi'nden seyir füzeleriyle bombardımanlar gerçekleştirerek sürdürmüştür. Rusya havadan operasyonlar icra ederken karadan da Esad rejimi, Hizbullah örgütü ve İran'dan gelen milisler muhaliflere ve IŞİD'e karşı ilerleme kaydetmekteydi. Rusya Suriye'nin tamamını bombalayacak şekilde bir askeri örgütlenmeden ziyade, Şam yönetimini korumak için Şam ve çevresinde bulunan pozisyonları vurmayı amaçladı. ABD, YPG ile beraber Fırat Nehri çevresinde operasyon gerçekleştirirken, Rusya daha ziyade İdlib, Dera, Halep gibi bölgelere yoğunlaşıyordu. ABD'nin iç savaşa müdahil olmasının ardından birleşik Suriye'nin ütopya olacağını değerlendiren Putin yönetimi, PYD'nin varlığını

da kabul etmiştir. Rusya'nın başlattığı operasyon Türkiye ile Rusya arasında büyük bir krize yol açan, Türk Hava Kuvvetleri'ne ait bir F16 tipi savaş uçağının, Rusya Hava Kuvvetleri'ne ait Su-24 tipi savaş uçağını düşürmesi hadisesi gerilimi oldukça yükseltti. Türkiye tarafından yapılan açıklamada, Yayladağı'na giren kimliği belirsiz iki savaş uçağı uyarılara rağmen hava sahasını terk etmeyince vurularak düşürüldü. Rusya Savunma Bakanlığı ise iddiaları reddederek herhangi bir ihlal olmadığını ifade etti.

İlişkilerin gerginleşmesine müteakip Rusya, S-300 ve S-400 hava savunma sistemlerinin Suriye'ye yerleştirilmesine karar verdi. (<https://www.haaretz.com/middle-east-news/russia-deploys-s-400-anti-aircraft-system-in-syria-1.5427453>). Bu durum Türkiye'nin ileride PYD'ye Esad rejimine ya da IŞİD'e yönelik gerçekleştireceği olası bir operasyonda hava kuvvetlerini kullanmasını engelleyecekti. Rusya devam eden Suriye İç Savaşı boyunca Türkiye'yi rejimi devirmek isteyen bir ülke olarak gördüğü için Ankara'nın Suriye'de diyaloga açık pozisyonunu da göz ardı etmeden, mesafeli bir yaklaşım sergilemektedir.

Rusya zaman içinde Suriye'de askeri varlığını artırırken saldırıların şiddetini de yoğunlaştırıyordu. Hem muhalifler hem de IŞİD çok yoğun şekilde bombalanarak Esad rejimine yeni alanların hakimiyeti sağlanmaya devam etti. 2016 yılının başında Lazkiye'de muhaliflerin kontrol ettiği tek kasaba olan Rabia bölgesi yeniden Esad rejimi kontrolüne geçti ve Türkiye'nin bu bölgede muhaliflere sağladığı değerlendirilen ikmal hattı kesildi.

Cenevre Görüşmeleri'ne iyi niyet göstergesi olarak politik bir manevra yapan Putin yönetimi, barış için Rus askerlerin çoğunun Suriye'den çekileceğini ifade etti. Tartus'taki Rus donanma üssü ve Hımeymim'deki Rus hava üssünün ise süresiz şekilde görevine devam edeceği ifade edildi. Bu hamle ile Rusya Suriye'deki yerini sağlamlaştırmıştır. Rusya aynı zamanda Irak ile olan ilişkilerini de dünyaya göstermek amacıyla İran'da bulunan Hamedan Hava Üssü üzerinden Suriye'de hava operasyonları gerçekleştirdi. 2016 yılının sonunda Rus Hava Kuvvetleri'nin yoğun desteğiyle Esad rejimi muhaliflerin Halep Kuşatması'nı kırarak bölgede kesin bir zafer ilan etti. (Böttcher, 2016). Rusya'nın iç savaşa müdahil oluşu askeri olarak savaşı tersine çevirmişti ve Esad rejimi ile müttefikleri sahada geniş çaplı ilerlemeler

kaydediyordu. Türk-Rus ilişkileri açısından Suriye’de gerçekleşen yeni bir milat ise El Bab çevresinde IŞİD hedeflerine iki ülkenin hava kuvvetleri ortaklaşa hava saldırıları düzenlemesi olmuştur. Rusya, IŞİD ile mücadelede Esad rejimi, İran, Hizbullah ve Türkiye ile birlikte YPG’nin de yer alması gerektiğini değerlendiriyordu. Afrin’in Cinderes bölgesinde YPG’lilerin eğitime alındığı askeri kamplar kuruldu. Rusya kampların varlığını doğrulaması da Türkiye’nin başlatacağı Afrin Operasyonu öncesi bölgeye birliklerini konuşlandırarak operasyonu durdurma arayışına girmesi iddiaların yerinde olduğunun ispatı olarak kabul edilebilir.

Rakka ve Tabka çevresine Esad rejiminin yerleşmesini isteyen Rusya bölgede YPG’ye yönelik hava saldırısı düzenledikten kısa bir süre sonra Su-27 tipi savaş uçağı ABD Hava Kuvvetleri’ne ait F-18 tipi savaş uçağı tarafından düşürüldü. (<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-40329036>). Rusya tıpkı ABD gibi Soğuk Savaş Dönemi boyunca olduğu gibi, itidalli davranması gereken zamanı tespit ederek genel bir savaş ilanından uzak durmuştur.

Türkiye’ye bu sebepten savaş açmayan Rusların, Amerikalılara aynı sebepten savaş ilan etmesi de pek düşünülemezdi. ABD’nin Fırat Nehri’nin batısında hava operasyonu yapması halinde uçaklarının hedef alınacağı söyleminde bulunuldu ve Washington’un operasyon alanı sınırlandırıldı. ABD de gerçekleştirdiği bu operasyonla Esad rejimine büyük bir gözdağı vererek, YPG alanlarına yönelmemesi gerektiğini ifade etmiş oldu. 2017’nin sonbahar mevsiminde Palmira, Sukna ve Deir ez Zor gibi kritik bölgeler Rus Hava Kuvvetleri’nin yoğun operasyonları sonrasında Esad rejiminin kontrolüne geçmiş, IŞİD bu bölgelerden çıkartılmıştır. (<https://www.theguardian.com/world/2017/mar/02/syrian-regime-recaptures-palmyra-from-islamic-state>). Rusya aynı zamanda yeniden kontrol altına alınan bölgelerde insani yardım dağıtarak halkın Esad rejimine olan sempatisini geri kazanmasını sağlamaya çalışmıştır. Zira iç savaş sebebiyle Suriye ekonomisi oldukça kötü bir durumda olduğu için, Rusya’nın ekonomik hamleleri olmadan Esad rejiminin yeniden yoğun protestolarla karşılaşması oldukça olasıdır. Rusya ele geçirilen bölgelerde diplomasi yolunu da izleyerek kendi arabuluculuk özelliğini dünyaya göstermek, özellikle NATO ile ilişkilerinde problemler yaşayan Türkiye’yi stratejik olarak yeni bir ortak ilan etmek ve

İslam Devrimi'nden* beri yakın ilişkilere sahip olduğu İran'ın dünya kamuoyunda prestijini artırmak için Astana Görüşmeleri ve Soçi Zirveleri kapsamında Suriye'nin çeşitli bölgelerine Rusya askeri polislerini yerleştirerek ateşkesin takip edilmesinde öncülük etmiştir. Rusya, askeri olarak hazırladığı planın ilk aşamasında muhalifleri ve IŞİD'i Şam'dan uzaklaştırmış, ikinci aşamasında ABD yoğun hava desteğiyle IŞİD'e karşı ciddi çatışmalara girmesine gerek kalmadan petrol sahalarına doğru ilerleyen YPG'den önce alabileceği kadar toprağı Esad rejimine kazandırmayı amaçlamıştır. Planın üçüncü aşaması ise muhaliflerin yok edilmesidir.

Rusya'nın iç savaş boyunca gerçekleştirdiği açıklamalar ılımlı muhalefetin Suriye'nin geleceğinde yer alabileceği yönünde olmasına rağmen hava operasyonları gerçekleştirilirken muhalifler arasında en ılımlı grup olup sonradan Türkiye ile resmi olarak müttefik olan ÖSO'ya yönelik hava saldırıları da IŞİD'e gerçekleştirilen hava saldırılarından farksız bir şekilde, büyük bir yıkıcılıkla gerçekleştirilmiştir. Savaşın başından beri Esad rejimine destek veren Kremlin yönetimi savaş dokuzuncu yılında devam ederken desteğini sürdürmektedir. Bu politika, Beşar Esad'ın iktidarda kalmasını sağlamaktadır.

4.1.6 Medyada Gerçeklik İnşası Sorunsalı ve Suriye İç Savaşı

Medya, ortaya çıktığı zamandan beri gerçeklik konusunda şüpheleri de içinde barındıran bir araç olmuştur. Bu durum, haberlerin yalan veya manipülatif bilgiler içerebileceğinden kaynaklanmaktadır. Medyanın olaylar karşısında takındığı tavır ve toplumun bu durumu denetleyebilmesi hususundaki imkanları ekseninde gerçekliğin inşa edilerek gerçek dışı olayların gerçekmiş gibi ya da çarpıtılarak, ideolojinin oluşturduğu hedef algının meydana getirilmesi sorunsalı medya, dolayısıyla insan var oldukça devam edecektir. Her toplumsal olayda olduğu gibi Suriye İç Savaşı da medyanın oldukça dikkatini çekmiştir ve savaş başladığından beri konuyla ilgili binlerce haber ile gelişmeler kapsamında yorumlar yapılmıştır. Rusya'nın Suriye İç

* 1979 yılında İran'da gerçekleşen, Muhammed Rıza Pehlevi önderliğindeki monarşi sisteminden Ayetullah Humeyni yönetiminde şariat sistemine geçilmesini gerçekleştiren halk hareketidir

Savaşı'na müdahil oluşu, tıpkı Amerikalıların ve diğer ülkelerin coğrafya üzerinde gerçekleştirdiği eylemler gibi küresel bir etkiye sahip olmuştur. Rusya'nın kahraman mı yoksa işgalci olarak mı bölgede var olduğunu yorumlayabilmek için de medyadan bilgi almaktayız. İki sıfat birbirinden oldukça zıt olarak nitelendirmelerde bulunmuş olsa da global medyada aynı anda var olduğunu görmek mümkündür. Soğuk Savaş Dönemi'nden beri karşı karşıya olan iki güç ABD ve Rusya'nın ana akım medyası incelendiğinde farklı yaklaşımların gerçeklik oluşturma ya da var olan gerçekliği biçimlendirme gayesine girdiğini gözlemlemekteyiz.

4.1.6.1 The New York Times ve Rusya'nın Suriye İç Savaşı Politikası Hakkında Yayınladığı Bazı Önemli Haber ve Makale Başlıkları

18 Eylül 1851'de ABD'de kurulan The New York Times, günlük gazete olarak çıkmaktadır ve nytimes.com isimli web sitesi üzerinden internet yayıncılığı gerçekleştirmektedir. ABD ana akım medyasını oluşturan medya kuruluşlarından birisidir. Rusya'nın Suriye'ye müdahil oluşunu ve aktif olarak gerçekleştirdiği politikaları duyururken ürettiği haberlerin ve yayınladığı makale başlıklarının üslupları dikkate değerdir.

Şekil 4.1. Rusya'nın Suriye Operasyonu'nun değerlendirildiği NY Times makalesi. 9 Ekim 2015 tarihinde, Simon Sebag Montefiore tarafından yazılmıştır. Türkçe olarak Putin'in Suriye'de Emperyal Macerası anlamına gelmektedir.

The New York Times

OP-ED CONTRIBUTOR

Putin's Imperial Adventure in Syria

Kaynak: <https://www.nytimes.com/2015/10/09/opinion/putins-imperial-adventure-in-syria.html> (02.12.2020)

The New York Times'ın paylaştığı ilgili makale başlığı, Rusya'nın Suriye'de bir barış gücü olarak değil, emperyalist maceralar niyetiyle ve sömürgeci bir yaklaşımla bulunduğunu ima etmektedir. Bu durum okuyucuyu

olumsuz bir şekilde yönlendirmektedir.

Şekil 4.2. Rusya'nın Suriye konusunda eleştirildiği NY Times makalesi. 9 Ekim 2015 tarihinde, Anne Barnard ve Thomas Erdbrink tarafından yazılmıştır. Türkçe olarak Rusya'nın Suriye'de Bombaladığı Alanlarda IŞİD İlerliyor ismini taşımaktadır.

The New York Times

ISIS Makes Gains in Syria Territory Bombed by Russia

Kaynak: <https://www.nytimes.com/2015/10/10/world/middleeast/hussein-hamedani-iran-general-killed-in-syria.html> (02.12.2020)

The New York Times'ın 2015 yılının Ekim ayında, Rusya'nın Suriye İç Savaşı'na müdahil olduğu ilk günlerde yayınladığı bir başka makalenin, Rusya hava operasyonlarının IŞİD'e fayda sağladığı gibi bir başlıkla yayınlanmasının basın etiği konusunda sorgulanması gereken bir durum olduğu aşikardır.

Şekil 4.3. Rusya'nın Suriye politikasının Irak'ı korkutması gerektiğini anlatan NY Times makalesi. 12 Ekim 2015 tarihinde Nussabiah Younis tarafından yazılmıştır. Türkçe olarak Iraklılar Rusya'nın Yardımından Korkmalı ismini taşımaktadır.

The New York Times

Opinion

OP-ED CONTRIBUTOR

Iraq Should Fear Russia's Help

Kaynak: <https://www.nytimes.com/2015/10/13/opinion/iraq-should-fear-russias-help.html> (02.12.2020)

Makale yayınlandığında üst bölümde görüş şeklinde özellikle belirtilmiş olması ilginçtir. Zira verilen diğer örneklerin de başlık seçiminin görüş içerdiği oldukça nettir. New York Times editörleri, bazı başlıklara özellikle görüş kategorisini ekleyerek, yayıncılık sırasında objektifliğin olduğunu, fikirleri alınan kişilerin ise sübjektif değerlendirmelerde bulunduğunu aktarmak istiyor olabilir. Makalenin başlığındaki vurgu ise, Rusya'nın Suriye'de olduğu gibi Irak'ta da IŞİD'e karşı mücadele adı altında askeri operasyonlara kalkışırsa bu koordinasyondan pişman olabileceklerine yöneliktir. Dolaylı yoldan Irak hükümetinin ve halkının terörle mücadele konusunda ABD ve müttefiklerine güvenmeleri gerektiğini belirtmektedir.

4.1.6.2 Los Angeles Times ve Rusya'nın Suriye İç Savaşı Politikası Hakkında Yayınladığı Bazı Önemli Haber ve Makale Başlıkları

Los Angeles Times, 4 Aralık 1881 tarihinde ABD'de kurulmuştur. Los Angeles, Kaliforniya çevresinde yayın yaparak medya dünyasına katılan gazete zaman içinde teknolojinin gelişmesine bağlı olarak, araştırma kapsamında tutulan internet gazeteciliğinin de örneklerini latimes.com isimi web sitesi üzerinden gerçekleştirmektedir. LA Times olarak da adlandırılan medya organının, Rusya'nın Suriye politikaları konusundaki makale ve haber başlıkları ilgi çekicidir.

Şekil 4.4. Rusya'nın Suriye Operasyonu'nu eleştirdiği LA Times makalesi. 25 Kasım 2016 tarihli çalışma Mansur Miromalev tarafından yazılmıştır. Türkçe olarak Rusya'nın Suriye'deki Operasyonları Moskova'nın Silah Pazarına Nasıl Yardımcı Oluyor? ismini taşımaktadır.

Los Angeles Times

WORLD & NATION

How Russia's military campaign in Syria is helping Moscow market its weapons

Kaynak:

<https://www.latimes.com/world/la-fg-russia-weapons-20161118-story.html>

(03.12.2020)

Rusya, Suriye'deki askeri operasyonların terörizmle mücadele gayesini taşıdığını ifade etmesine rağmen, Los Angeles Times'ın haber makalesinin başlığı, Kremlin yönetiminin, silah ticareti yaptığı ülkelere yönelik, silahlarının tanıtıldığı bir arena olarak Suriye'yi kullandığına gönderme yapmaktadır. Uluslararası hukuka ve genel ahlak anlayışına uymayan bir hareket olarak kabul edilebilecek bu aksiyonun Putin'in emriyle uygulandığını ifade etmek, Rusya'yı uluslararası kamuoyunda suçlu olarak göstermektedir.

Şekil 4.5. Rusya'nın Suriye Operasyonu'nun aktarıldığı LA Times haberi. 15 Ekim 2015 tarihli makale, Türkçe olarak Suriye-Rusya Saldırıları Muhafızları Hedef Alıyor Ancak Görüşüne Göre IŞİD'i Değil ismini taşımaktadır.

Los Angeles Times

WORLD & NATION

Syrian-Russian attacks target rebels, but apparently not Islamic State

Kaynak:

<https://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-syria-homs-20151016-story.html>

(03.12.2020)

Rusya, Suriye'de hava operasyonlarına başladığı haftadan itibaren Suriyeli muhalifleri ve IŞİD noktalarını yoğun bir şekilde bombalamasına rağmen, haberin başlığı, Esad rejimi ve Rusya'nın muhalifleri vururken IŞİD hedeflerine yönelik saldırı düzenlemediğini iddia etmektedir. Bu durum, Rusya'nın terörle mücadeleden ziyade yalnızca siyasi emellerini gerçekleştirmek amacıyla Suriye'de askeri operasyonlar gerçekleştirdiği algısını oluşturmaktadır. ABD'nin ve müttefiklerinin Suriye'de Esad rejimini devirmek istediği bilinmektedir. Los Angeles merkezli bir yayın kuruluşunda bu tip bir haberin verilmesi yalnızca Rusya'ya yönelik değil Esad rejimine yönelik de terörle savaşmama konusunda dünyaya bir mesajdır. Esad rejimini destekleyen İran'ın da askeri örgütlenmesinin tepe noktasındaki Devrim

Muhafızları Birliği'nin de ABD tarafından terörist ilan edildiği biliniyor.

Şekil 4.6. Putin'in Suriye İç Savaşı politikasının aktarıldığı tarihli LA Times haberi. 25 Eylül 2015 tarihinde eklenen haber, Türkçe olarak Vladimir Putin Suriye İç Savaşı İle Birlikte Kendisini Küresel Güvenlik Statüsünde Sunuyor ismini taşımaktadır.

Los Angeles Times

WORLD & NATION

With Syria, Vladimir Putin positions himself on global security stage

Kaynak:

<https://www.latimes.com/world/europe/la-fg-putin-syria-un-20150926-story.html>
(03.12.2020)

Rusya'nın henüz Suriye İç Savaşı'na resmi olarak müdahil olmadığı bir dönemde yazılan habere başlığına göre, Rusya lideri Vladimir Putin kendisini global bir polis olarak konumlandırıyor. Wilson sonrası ABD'nin tabiri caizse dünya polisliği gerçekleştirdiği ve halen dünyanın birçok bölgesindeki gelişmelere doğrudan veya dolaylı yoldan müdahil olduğu gerçeği bilinirken, Putin'in de Sovyetler Birliği dönemi gibi yayılmacı bir barış elçiliği politikasını benimseyeceğine dair göndermede bulunuyor ve olumsuz bir önyargı oluşturuyor.

4.1.6.3 The Washington Post ve Rusya'nın Suriye İç Savaşı Politikası

Hakkında Yayınladığı Bazı Önemli Haber ve Makale Başlıkları

The Washington Post, 1877'de, ABD'nin başkenti Washington şehrinde kurulmuştur. ABD'nin en eski ve en büyük gazetesidir. Günlük olarak yayın yapmaktadır. Washingtonpost.com isimli web sitesinden haber girişleri gerçekleştirmektedir. Dünya kamuoyunu yaklaşık 9 senedir meşgul eden Suriye İç Savaşı konusunda bilhassa Rusya'nın müdahil oluşu ve politikaları konusunda kayda değer haberler ve makaleler paylaşmıştır. Medyanın insanlar üzerindeki tesirinin oldukça yüksek olduğunu tahmin etmek zor değildir. Özellikle global konularda daha önceki bölümlerde incelenen The New York Times, Los Angeles Times gibi yüksek tirajlı yayıncıların yayınladıkları

haberlerin ve makalelerin başlıklarının şüphe uyandırıcı tarafları olmuştur.

Şekil 4.7. Rusya'nın Suriye konusunda eleştirildiği The Washington Post haberi. 18 Aralık 2018'de eklendi. Türkçe olarak Rusya'nın Dezenformasyon Kampanyası Suriye'nin Kuşatılmış Kurtarma İşçilerini Hedef Alıyor ismini taşımaktadır.

Middle East

Russian disinformation campaign targets Syria's beleaguered rescue workers

Kaynak:

https://www.washingtonpost.com/world/russian-disinformation-campaign-targets-syrias-beleaguered-rescue-workers/2018/12/18/113b03c4-02a9-11e9-8186-4ec26a485713_story.html
(04.12.2020)

The Washington Post'un aktardığı haber başlığına göre, Rusya kasıtlı olarak Suriye'de çalışan kurtarma işçileriyle ilgili kasıtlı manipülasyon gerçekleştiriyor. Rusya, Suriye'de görev yapan Beyaz Baretiler* için El Kaide bağlantıları olduğunu ifade etmiş olsa da doğrudan bu hareketi hedef almamıştır. Dolayısıyla Rusya'nın istekli bir şekilde dezenformasyon gerçekleştirdiği iddiası gündeme taşınmıştır.

Şekil 4.8. Putin'in Suriye konusunda eleştirildiği The Washington Post makalesi. 2 Ağustos 2016 tarihli makale Türkçe olarak Putin'e Suriye'de Güvenmeyi Bırakın ismini taşımaktadır.

The Post's View

Stop trusting Putin on Syria

Kaynak:

https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/stop-trusting-putin-on-syria/2016/08/02/4908146e-58c3-11e6-9aee-8075993d73a2_story.html
(04.12.2020)

* 2014'te Suriye'de kurulmuş, muhaliflerin kontrol ettiği bölgelerde görev yapan bir yardım kuruluşudur.

Başlık oldukça sade ve güvenilmezlik mesajı vermektedir. Rusya'ya neden güvenilemeyeceği, bu durumun rasyonel ve global bir sebebi olup olmadığı ve herhangi bir detay başlıkta yer almamıştır. Özellikle sosyal medyanın kullanımıyla birlikte haberlerin içeriklerinden ziyade başlıklarının kullanıcılar arasında etkileşimleri yükselttiği kolayca tespit edilebilir. Bu durumda, Putin'e Suriye'de güvenilmemesi gerektiği mesajı kitleye verilmiştir fakat başlıkta herhangi bir sebep gösterilmeyerek sadece Kremlin rejimi için kötü bir imaj çizilmiştir.

Şekil 4.9. Rusya'nın Suriye İç Savaşı'nda yalancılıkla suçlandığı 13 Nisan 2018 tarihli The Washington Post makalesi. Türkçe olarak Rusya Suriye Hakkında Yalan Söylüyor Ancak Trump'ın Bununla Mücadele Edebilecek Güvenilirliği Yok ismini taşımaktadır.

Opinions

Russia is lying about Syria. But Trump has no credibility to counter it.

Kaynak:

https://www.washingtonpost.com/opinions/trump-has-no-credibility-to-counter-russias-lies-on-syria/2018/04/13/35af9722-3f29-11e8-974f-aacd97698cef_story.html
(04.12.2020)

The Washington Post, Rusya'nın Suriye politikasıyla ilgili farklı bir tarihte Kremlin yönetiminin yalan beyanı ile ilgili bir iddiada bulunmuştur. Bu kez Trump hükümeti de eleştirilerek, ABD'nin Trump yönetiminde Rusya ile yürüttüğü politikadan memnuniyetsizliğe vurgu yapılmıştır. Başlıkta Rusya'nın Suriye hakkında yalan söylediği iddia edilirken konu hakkında bir açıklamanın bulunmaması medya etiği konusunda ciddi bir sorgulamaya sebep olmaktadır.

4.1.6.4 Russia Today ve Rusya'nın Suriye İç Savaşı Politikası Hakkında Yayınladığı Bazı Önemli Haber ve Makale Başlıkları

10 Aralık 2005'te Moskova'da kurulan Russia Today, uluslararası yayın yapan, Rus medyasının önemli kanallarından biridir. İngilizce, Arapça ve İspanyolca dillerinde yayın yaparak yeni Rusya'nın dünyaya açılan medya

servisi olarak kabul edilebilir. Rus haber ajansı olan RIA Novosti'nin desteğiyle kurulmuş olan Russia Today özellikle yaptığı yayının dili sebebiyle ve modern ana akım medyacılığa uyan bir şekilde sistemini modernleştirerek sosyal medyada da yerini almıştır. Russia Today'in Moskova merkezli bir yayın kuruluşu olarak Suriye İç Savaşı hakkındaki gelişmeleri duyurma şekli oldukça mühimdir.

Şekil 4.10. ABD'nin Suriye İç Savaşı politikasının suçlandığı 29 Nisan 2020 tarihli Russia Today makalesi. Türkçe olarak Covid19 Pandemisi ABD Öncülüğündeki Koalisyon İçin Suriye'de Oluşturduğu Baskıya Dayanak Oluyor ismini taşımaktadır.

[Home](#) / [Op-ed](#) /

Covid-19 gives cover for US-led coalition to keep up pressure on Syria

Kaynak:

<https://www.rt.com/op-ed/487270-covid-19-us-coalition-pressure-syria>
(05.12.2020)

Makalenin başlığından anlaşılabacağı üzere, ABD'nin korona virüs pandemisini Suriye'de tutunmak için ve Esad rejimini baskı altında tutabilmek adına kullandığı aktarılıyor. Russia Today'de yayımlanan makalenin başlığı bilgilendirici ve objektif bir çalışmadan ziyade ABD hükümetinin politikasının şeytani bir yaklaşım içerdiği algısını uyandırıyor. Bu durum da basında gerçekliği sorgulatan bir durum.

Şekil 4.11. ABD'nin El Kaide ile görüştüğüne iddia eden 24 Ağustos 2018 tarihli Russia Today makalesi. Türkçe olarak Bolton El Kaide'ye Suriye'de Daha Fazla Kimyasal Saldırı Düzenlemeleri İçin Çağrıda Bulunuyor ismini taşımaktadır

[Home](#) / [Op-ed](#) /

Bolton calls on Al-Qaeda to stage more chemical attacks in Syria

Kaynak:

<https://www.rt.com/op-ed/436783-us-syria-chemical-attack-bolton>
(05.12.2020)

Makale başlığına göre, ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton'un Suriye'de El Kaide'ye talimat verdiği ifade edilmektedir. Tüm dünyanın terör örgütleri listesinde bulunan El Kaide'nin ABD'den emir aldığı ifade edilerek ABD'nin terörizmi finanse ettiği veya doğrudan terörizmin sebebi olan ülke olduğuna dair bir söylem ortaya çıkmaktadır. Bu durum kanıtlandığı takdirde uluslararası kamuoyu tarafından açık bir suç olacağı halde kanıt olmadan başlığın bu şekilde verilmesi algı yönlendirmesi amacı taşımaktadır ve oldukça tartışmalı bir konudur.

Şekil 4.12. Rusya'nın Suriye İç Savaşı politikasının aktarıldığı 30 Eylül 2017 tarihli Russia Today makalesi. Türkçe olarak Rusya'nın Operasyonları Suriye'yi IŞİD Tarafından İstila Edilmesini Engelledi ismini taşımaktadır.

Home / World News /

Russian op saved Syria from being overrun by ISIS – analysts to RT

Kaynak:

<https://www.rt.com/news/405106-russia-op-syria-analysts/>
(05.12.2020)

Suriye'de ABD öncülüğündeki koalisyon, Esad rejimi, Suriyeli muhalifler, İran, Türkiye ve Irak gibi bölgesel aktörler IŞİD ile mücadeleye milyarlarca dolar ve yüzlerce operasyonlarla katkı sağlarken, makalenin başlığı sadece Rus operasyonlarının IŞİD'in bölgede yayılmasını engellediğine işaret etmektedir. Dolayısıyla oldukça yanıltıcı bir haber başlığı olarak kabul edilebilir. Rusya'nın ve küresel müttefiklerinin ABD'nin terörü desteklediğine dair söylemlerinin de bir göstergesi olarak perçinlenmiştir. Oysa ki Rusya defalarca Suriye'de barış için ABD ile koordineli hareket edildiğini ifade etmiştir.

4.1.6.5 Interfax ve Rusya'nın Suriye İç Savaşı Politikası Hakkında Yayınladığı Bazı Önemli Haber Başlıkları

1989'da Moskova'da kurulan Interfax özel bir haber servsidir. Rusya'nın devlet ajansları olan TASS ve RIA Novosti ile beraber ülkenin ana

akım medya kuruluşlarından birisidir. Interfax'ın temelleri Gorbaçov'un açıklık politikası kapsamında atılmıştır. Interfax'ın yayınladığı haberlerin incelenmesi, özel bir kuruluş olmasından ötürü önemlidir. Rusya'da devlet medyasının hükümetin aleyhine haberler gerçekleştirmeyeceği açıkken, Interfax'ın pozisyonunun nasıl olduğu merak konusudur. Interfax.ru üzerinden de online olarak yayın yapan medya kuruluşu Russia Today gibi birden fazla dille yayın yapmamakta, Rusça olarak yayın hayatını sürdürmektedir.

Şekil 4.13. Gorbaçov'un Putin'i Suriye'de desteklediğini aktaran 1 Ekim 2015 tarihli İnterfax haberi. Türkçe olarak Gorbaçov, Rusya'nın Suriye'nin Bombalanmasına Katılımını Onayladı ismini taşımaktadır.

Горбачев одобрил участие России в бомбардировках Сирии

Kaynak:

<https://www.interfax.ru/russia/470566>

(06.12.2020)

Interfax tarafından aktarılan haber başlığına göre, SSCB'nin son lideri ve modern Rusya için sembol isim olarak kabul edilen Gorbaçov'un Suriye operasyonlarını onaylaması, yeni Rusya'yı yöneten Putin hükümetinin oldukça başarılı bir iş gerçekleştirdiğini göstermektedir. Gorbaçov'un yorumlarının manşete taşınarak haber verilmesi elbette gerçekliğin bir çarpıtılması değil fakat bir politikanın olumlu olduğuna dair yönlendirilmesi gibi görülebilir.

Şekil 4.14. Rusya'nın Suriye'de terörle mücadele ettiğini anlatan 8 Ekim 2015 tarihli İnterfax haberi. Türkçe olarak Rusya, Batı'nın Suriye'de Ortaklaşa Terörle Mücadele Konusundaki İsteksizliğini İlan Etti ismini taşımaktadır.

Россия заявила о неготовности Запада совместно бороться с терроризмом в Сирии

Kaynak:

<https://www.interfax.ru/world/472188>

(06.12.2020)

Interfax'ın manşeti oldukça net ve sert bir üsluptadır. Rusya'nın Suriye'de terörle mücadele gerçekleştirdiğini ancak ABD başta olmak üzere batı ülkelerinin hükümetlerinin terörle ortak mücadele konusunda isteksiz bir şekilde hareket ederek bölgedeki ülkelerin halklarını ve kendi ülkelerindeki insanları terör tehdidinden koruma konusunda sorumsuzca davrandığını göstermektedir. Manşet aynı zamanda Kremlin yönetiminin de tersi politikalar izleyerek hem Rusya için hem de bölge devletleri için bir güvenlik teminatı olduğu mesajını vermektedir.

Şekil 4.15. Rusya'nın Suriye İç Savaşı politikasının olumlu aktarıldığı 9 Ekim 2015 tarihli İnterfax haberi. Rusya, İngiltere'den Özgür Suriye Ordusu ile Temas Kurmaya Yardım Etmesini İstedi ismini taşımaktadır.

Россия попросила Великобританию помочь установить контакты с Сирийской свободной армией

Kaynak:

<https://www.interfax.ru/world/472233>

(06.12.2020)

Interfax'ın aktardığı manşete bakıldığında Rusya'nın Suriye'de ılımlı muhalefet olarak kabul edilen Özgür Suriye Ordusu ile görüşmek için İngiltere'den destek istediğini görmekteyiz. Rusya, muhaliflerle zaman içinde görüşmeler gerçekleştirmiş olsa da sahada yoğun askeri operasyonlar gerçekleştirirken ÖSO'yu da oldukça şiddetli bir şekilde hedef almıştır. Manşette ise yapılan diğer vurgu İngiltere'nin Suriye muhalefetini ve

Rusya'nın bakış açısından şiddeti desteklediğini bunun için de muhaliflerle doğrudan görüşmek yerine İngiltere ile görüşerek olayları sakinleştirmeye çalıştığını iletmektedir.

4.1.6.6 The Moscow Times ve Rusya'nın Suriye İç Savaşı Politikası Hakkında Yayınladığı Bazı Önemli Haber ve Makale Başlıkları

1992'de Moskova'da İngilizce yayın yaparak kurulan The Moscow Times, themoscowtimes.com adlı web sitesi üzerinden yayın yapmaktadır. The Moscow Times 1992'den 2017'ye kadar gazete olarak basılırken teknolojinin gelişmesiyle beraber sadece internet yayıncılığı ile yayın hayatına devam etme kararı almıştır. Rusya medyasından uluslararası ve Rusça yayın yapan ulusal ajans örneklerinden sonra farklı dilde yayın yapan bir başka örnekle devam etmek çeşitlilik açısından faydalı olacaktır.

Şekil 4.16. Rusya'nın Suriye politikasının sertçe eleştirildiği 19 Mayıs 2017 tarihli The Moscow Times makalesi. Rusya'nın Suriye'ye Askeri Müdahalesinin Artan Riskleri ismini taşımaktadır.

The Growing Risks of Russia's Military Intervention in Syria (Op-Ed)

Kaynak:

<https://www.themoscowtimes.com/2017/05/19/the-growing-risks-of-russias-military-intervention-in-syria-op-ed-a58048>

(06.12.2020)

The Moscow Times'ın makale başlığına göre, Rusya'nın Suriye'de gerçekleştirdiği askeri operasyonlar çeşitli riskleri beraberinde getirmekte ve bu riskler artmaktadır. Kremlin hükümetine göre ise durum terörle mücadeleden ibaret olduğu için herhangi bir risk taşımamaktadır. Dolayısıyla tamamen zıt bir gerçekliğin medya aracılığıyla olduğu bir örnek de The Moscow Times tarafından verilmiştir.

Şekil 4.17. Rusya'nın Suriye'yi kullandığını ifaden 15 Eylül 2015 tarihli The Moscow

Times makalesi. Analistler Rusya'nın Ukrayna'yı Gölgede Bırakmak Adına Suriye'yi Kullandığını İfade Ediyor ismini taşımaktadır.

Russia Using Syria to Overshadow Ukraine, Analysts Say

Kaynak:

<https://www.themoscowtimes.com/2015/09/15/russia-using-syria-to-overshadow-ukraine-analysts-say-a49561>
(06.12.2020)

Makalenin başlığı oldukça dikkat çekici olmakla beraber fikrin söz konusu medya organının kendisi tarafından çıkmadığını ismi verilmeyen analistler tarafından aktarıldığını ifade etmektedir. Günümüzde özellikle görsel medyada çeşitli konular hakkında yorum yapan, alanında uzman olduğu ifade edilen analist ve stratejistleri görmekteyiz. Rusya'nın Ukrayna konusundaki politikasını gölgelemek için Suriye'de operasyonlar yaptığını ifade eden makale Rusya'yı bir suç işliyor gibi göstermektedir. Neticede, suç işlemeyen bir kişinin politikasını gizlemesine ihtiyacı olmayacaktır.

Şekil 4.18. Rusya'nın Suriye'de IŞİD'i daha az hedef aldığını aktaran 16 Mayıs 2018 tarihli The Moscow Times haberi. Rapora Göre Suriye'deki Rus Hava Saldırıların Sadece %14'ü IŞİD Hedeflerini Vurdu ismini taşımaktadır.

Only 14% of Russian Airstrikes in Syria Hit Islamic State Targets, Report Says

Kaynak:

<https://www.themoscowtimes.com/2018/05/16/only-14-percent-russian-airstrikes-syria-hit-islamic-state-targets-report-says-a61470>
(06.12.2020)

Haberin başlığına göre, Rusya'nın hava operasyonlarının küçük bir kısmının IŞİD'i hedef aldığını tespit eden bir rapor mevcut. Başlıkta herhangi

bir yıl verilmemiş, raporun kaynağı aktarılmamış durumda. Bu durum Rusya'nın operasyonlarını global olarak terör örgütü kabul edilen IşİD'e yönelik ağırlıklı olarak değil, Rusya'nın politik çıkarlarını koruma amaçlı Suriyeli muhaliflere yönelik gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Esasında Rusya, Suriye İç Savaşı'na müdahil olduğunda IşİD tehdidi oldukça yüksek durumdaydı ve muhtemelen bu destek gerçekleşmeseydi, ABD'nin Esad rejiminin devrilmesiyle ilgili bir problemi olmayıp Kürt bölgesini örgütten temizlemesine yoğunlaşmasıyla bağlantılı olarak IşİD'in rejimi devirebilecek bir fırsatı olacaktı. Rusya'nın hava operasyonları 5 yıldır devam etmektedir ve hem Suriyeli muhalifleri hem de IşİD'i yoğun bir şekilde hedef almaktadır. Dolayısıyla manşetteki istatistik doğru olsa bile oldukça eksiktir ve yanıltıcıdır.

SONUÇ

İnsanların bir arada yaşamasıyla beraber oluşan toplumlar, özellikle Sanayi Devrimi ile birlikte kentleşmenin yoğunlaşmasına bağlı olarak gerçekleşen toplu göçlerin ardından kitle haline gelmişlerdir. Kitle kavramına olumlu olarak bakılabileceği gibi olumsuz bir yaklaşım da sergilemek mümkündür. Bir arada yaşama amacı bulunan insanlar topluluğunun oluşturduğu milletin ortak bir şekilde hareket ederek iyi eylemler gerçekleştirmesi konusu ele alındığında olumlu bir perspektiften yaklaşıyoruz, kitleyi sorgulamayan ve tüketen geniş insan topluluğu olarak yorumladığımızda ise olumsuz bir paradigmadan değerlendirme gerçekleştiriyoruz demektir. Toplumların genişlemesiyle oluşan kitlelerin birey üzerinde, bireylerin de kitleler üzerinde tesirinin olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda çift yönlü bir etkileşimin mevcudiyeti kabul edilmelidir. Kitlenin doğru ve yanlış olarak kabul ettiklerinin nasıl belirlendiği konusu ise ciddi bir tarih araştırması gerektirecektir.

Toplumların kalabalıklaşmasından doğan kitlelerin haberleşme ihtiyacı da artmıştır. Gazete ve dergi ile başlayan kitle iletişim araçları, teknolojinin gelişmesiyle beraber telgraf, telefon, radyo, televizyon, internet ve sosyal medya ile genişlemiş ve yayın biçimlerini değiştirmiştir. Yazılı basının yanında görsel medya ve elektronik medya da ortaya çıkmıştır. Bu durum haberleşme hızının oldukça artmasına rağmen yalan haberciliğin de önünü açmıştır. Haberlerin denetlenmesi konusunda yetersizlik, medya kuruluşlarının yanı sıra özellikle sosyal medyada her kullanıcının da bir medya üreticisi haline gelmesinden ötürü günümüz şartlarında aşılabilecek bir durum değildir.

Çalışmada, iletişim kavramının temel unsurları, iletişimin tarihsel gelişimi, kitle ve birey arasındaki ilişkiler, kitle iletişim araçlarının işlevleri ve bu araçların kronolojik sıralamayla ortaya çıkış zamanları, toplumsal etik kapsamında ahlakın çeşitli toplumlarda ele alınış şekli, ahlak felsefesi hakkında görüşleri dünya literatüründe yerini almış düşünürlerin genel anlamdaki fikirleri, ahlak felsefesi akımları ve bu durumun medya ile ilişkisine bağlı olarak dünya kamuoyunu dokuz senedir meşgul eden Suriye İç Savaşı ve dünyanın süper güç olarak tarif ettiği ülkelerden biri olan Rusya'nın Suriye İç

Savaşı politikası ile bir başka süper güç olarak kabul edilen ABD'nin ana akım medyasında ülkelerin karşılıklı olarak politikalarının ele alınış şekli incelenmiştir.

Genel ahlaka göre her alanda olduğu gibi medyada da doğruluk ve gerçeğin aktarılması oldukça önemlidir. Çalışmada, Suriye gündemi üzerinden medyada gerçekliğin sorgulanması amaçlandığı için öncelikle iletişimin tarifi, ardından tarihi ve çeşitleri, iletişim üzerine teoriler, birey toplum ve kitle ilişkisiyle bu ilişkiden doğan ahlak anlayışları aktarılmıştır. Bu bölümlerin ardından, güncel bir konu olan Suriye İç Savaşı konusu üzerine bilgiler aktarılmıştır. İncelemeleri yapılan medya kuruluşlarının web siteleri, internetteki popülerliklerinin de yüksek olması göz önünde bulundurularak, milyonlarca web sitesinin yayın yaptığı internet ağından Alexa'da ilk 35.000'e girmiş siteler arasından seçilmiştir. The New York Times sıralamada 72, The Washington Post 159, Russia Today 303, Los Angeles Times 1166 İnterfax 4744 The Moscow Times ise 32043.sırada yerini almıştır.

Medyada gerçekliğin aktarılmasının savunulması oldukça mühimdir. Çalışma sonucunda, Suriye İç Savaşı'nda ABD ve Rusya ana akım medya organlarının birbirlerini suçlayan bir dille haberler aktarırken gerçeklikten uzaklaşabildikleri ya da kişisel yorumları abartılı manşetlerle vererek iki ülke arasındaki rekabetin Suriye'deki trajedinin önüne geçtiği gözlemlenmiştir. Bu durum iki farklı yönetim anlayışına sahip süper güçlerde bile ortak bir amaca hizmet eden yaklaşımın olabileceğini göstermiştir. Verilen örneklerde, özgürlükçülüğün beşiği olan ABD'de Rusya terörizme destek vermekle suçlanırken, daha otoriter bir rejim olduğu kabul edilen Rusya'nın da ABD'yi benzeri bir ithamla suçladığı fakat iki ülkenin de resmi bir delile dayanıp bir dava açmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla, medya çalışanları, haber verme görevini yaparken gerçekliğin bükülmemesi konusunda, medya etiği açısından dikkatli olmalıdır. Haberlerini, politikaya bulaştırmadan, tarafsızlık ilkesiyle paylaşmalıdır.

KAYNAKÇA

- 21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü (2020). İdlid’te Neler Oluyor, Neler Yapılabilir? <https://21yyte.org/tr/suriye/idlib-te-neler-oluyor-neler-yapilabilir> (6 Kasım 2020)
- ABC News (2018). Trump orders US troops to leave Syria as White House declares victory over ISIS. <https://abcnews.go.com/Politics/trump-announce-us-withdraw-troops-syria-official/story?id=59906876> (5 Eylül 2020)
- Acet İnce, G. (2020). Uluslararası Hukuk Bağlamında Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekatları. *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 1(1): 80. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1025616> (7 Kasım 2020)
- Akkuş, A. (2020). Akıllı Telefon Kullanımı ve Kişisel Zaman Yönetimi Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. *Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities*. 7(7): 51. https://www.pearsonjournal.com/Makaleler/792161925_50-61.pdf (7 Aralık 2020)
- Albayrak, İ. (2016). Sembollerden Çiviyazısına Geçiş ve Yazının Anadolu’ya Gelişi. *Archivum Anatolicum*. 10(2): 19. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/661063> (1 Aralık 2020)
- Al Jazeera Türk. (2015) Adım adım Şah Fırat operasyonu. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/adim-adim-sah-firat-operasyonu> (3 Aralık 2020)
- Allison, R. (2013). Russia and Syria: explaining alignment with a regime in crisis. *International Affairs*. 89(4): 801. <https://academic.oup.com/ia/article-pdf/89/4/795/19401675/1468-2346.12046.pdf> (27 Kasım 2020)
- Al-Monitor. (2018). Soçi görüşmeleri Cenevre sürecine ivme verebilir mi? <https://www.al-monitor.com/tr/contents/articles/originals/2018/02/syria-settlement-process-next-sochi-russia.html> (17 Eylül 2020)
- Amerika’nın Sesi. (2020). Üçüncü Tur Türkiye-Rusya Müzakereleri Devam Ediyor. <https://www.amerikaninsesi.com/a/ucuncu-tur-turkiye-rusya-muzakereleri-devam-ediyor/5305760.html> (6 Ağustos 2020)
- Anadolu Ajansı. (2019). Suriye iç savaşı 9. yılına girdi. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-ic-savasi-9-yilina-girdi/1417715> (2 Eylül 2020)
- Anadolu Ajansı. (2017). Başbakan Yardımcısı Akdağ: Suriyeliler için harcanan toplam maliyet 84 milyar 880 milyon lira.

- <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/basbakan-yardimcisi-akdag-suriyeliler-icin-harcanan-toplam-maliyet-84-milyar-880-milyon-lira/990509> (7 Ağustos 2020)
- Anisin, A. (2019). Comparing Protest Massacres. *Journal of Historical Sociology*. 32(2): 263.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/johs.12236> (1 Kasım 2020)
- Aristoteles. (2013). *Politika*. İstanbul: Lord Matbaacılık ve Kağıtçılık.
- Aslan, Ö. (2011). İnternet Ekonomisi ve Türkiye. *Sosyoloji Konferansları*. 0(32): 77. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/100971> (2 Aralık 2020)
- Atak, H. (2017) Piaget ve Vygotsky'nin Kuramlarında Çocukların Toplumsallaşma Süreci. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 9(2): 163-176.
http://www.cappsy.org/archives/vol9/no2/cap_09_02_04.pdf (12 Aralık 2020)
- Aydın, H. (2010) Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye: Kuruluşu ve Basında Tartışmalar. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 0(27): 553-569. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/258479> (12 Aralık 2020)
- Aydın, M. (2013) John Stuart Mill'in Faydacı Ahlakı. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 15(28): 143-167.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/192175> (20 Aralık 2020)
- Aydınalp, E. (2017) Jacques Derrida'da Yazı ve Anlam Oyunu. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 0(38): 151-160.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/402002> (28 Eylül 2020)
- Aytekin, H. (2019) *İnsan İlişkileri ve İletişim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bayrakçı, M. (2007) Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 0(14): 198-210.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/115558> (23 Eylül 2020)
- Baudrillard, J. (2010). *Sessiz Yığınların Gölgesinde - Toplumsalın Sonu*. O. Adanır (çev.), Ankara: Doğu Batı Yayınları. (orijinal baskı tarihi 1982)
- BBC. (2014). Syria Iraq: The Islamic State militant group.
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-24179084> (10 Ağustos 2020)
- BBC. (2017). İlkere sahne olan Astana görüşmeleri başladı.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38714279> (11 Ağustos 2020)
- BBC. (2017). Syria conflict: Russia issues warning after US coalition downs jet. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-40329036> (9 Ağustos 2020)
- Bergson, H. (1998). *Zihin Kudreti*. M. Katırcıoğlu (çev.), Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. (orijinal baskı tarihi 1998)
- BirGün. (2016). Başlangıcından günümüze Suriye Krizi.
<https://www.birgun.net/haber/baslangicindan-gunumuze-suriye-krizi-104693> (7 Ekim 2020)

- Böttcher, A. (2016). Humanitarian Aid and the Battle of Aleppo. *Syddansk Universitet*. https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/centre/c_mellemoest/videncenter/artikler/2017/ab+article+jan+17.pdf (1 Aralık 2020)
- Britannica. (2020). Hafez al- Assad. <https://www.britannica.com/biography/Hafiz-al-Assad> (3 Ekim 2020)
- Business World Global. (2019). Suriye İç Savaşı Ve Türkiye-Rusya-İran Görüşmeleri. <https://www.businessworldglobal.com/suriye-ic-savasi-ve-turkiye-rusya-iran-gorusmeleri/> (1 Ekim 2020)
- Carnegie Endowment For International Peace. (2012) The Muslim Brotherhood in Syria. <https://carnegieendowment.org/2012/02/01/muslim-brotherhood-in-syria> (4 Kasım 2020)
- Cengiz, E. (2019) Haz ve Acının Matematiği: J.Bentham'ın Faydacı Ahlakının İmkânı. *Dört Öge*. 0(15): 141-153. <https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-goruntule&id=AW0gvG-xyZgeuuwfSPK2> (12 Aralık 2020)
- CNN Türk. (2012). Hama katliamının 30. Yılı. <https://www.cnnturk.com/2012/dunya/02/02/hama.katliaminin.30.yili/647434.0/index.html> (1 Eylül 2020)
- Conermann, S., & Şen, G. (2017) *The Mamluk-Ottoman Transition*. Göttingen: V&R unipress GmbH.
- Columbia University (2021). Programming The ENIAC. <http://www.columbia.edu/cu/computinghistory/eniac.html> (8 Şubat 2020)
- Demirci K. (2008) Davranışsal Dil Bilimine Kısa Bir Bakış: L.Bloomfield ve B.F. Skinner Yaklaşımları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 56(1): 63-70. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/722333> (12 Aralık 2020)
- Dent, E. (2019). The Unsustainability of ISIS Detentions in Syria. *POLICY*. https://www.mei.edu/sites/default/files/2019-03/The%20Unsustainability%20of%20ISIS%20Detentions%20in%20Syria_reduced.pdf (25 Aralık 2020)
- Deutsche Welle. (2017). Şam yönetimi Cenevre boykotuna son veriyor. <https://www.dw.com/tr/%C5%9Fam-y%C3%B6netimi-cenevre-boykotuna-son-veriyor/a-41690707> (6 Eylül 2020)
- Deutsche Welle. (2018). Afrin'e "Zeytin Dalı Harekatı" başladı. <https://www.dw.com/tr/afrine-zeytin-dal%C4%B1-harekat%C4%B1-ba%C5%9Fad%C4%B1/a-42236447> (16 Ekim 2020)
- Duran, M. (2017) Kant'ın Ödev Ahlakı. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*. 0(6): 57-84. <https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-file/4790> (12 Aralık 2020)

Dünya. (2012). Cenevre'de Suriye zirvesi. <https://www.dunya.com/dunya/cenevre039de-suriye-zirvesi-haberi-178215> (5 Ekim 2020)

Dünya Bülteni. (2020) Suriye devleti nasıl kuruldu? Esed dönemi nasıl başladı ? <https://www.dunyabulteni.net/olaylar/suriye-devleti-nasil-kuruldu-esed-donemi-nasil-basladi-h215973.html> (1 Kasım 2020)

Evrensel. (2017). Cenevre'de 8. Suriye toplantısı. <https://www.evrensel.net/haber/339187/cenevrede-8-suriye-toplantisi> (3 Kasım 2020)

Flanagan, S. (2013) The Turkey-Russia-Iran Nexus: Eurasian Power Dynamics. *The Washington Quarterly*. 36(1): 163. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0163660X.2013.751656> (25 Kasım 2020)

Foucault, M. (2010). *Yapısalcılık ve Post Yapısalcılık*. Ü.Amaç ve A.Utku (çev.), Ankara: Birey Yayınları. (orijinal baskı tarihi 1999)

Foucault'da İktidar İlişkileri Bağlamında Ethos ile Gerçekleşmiş Toplum İmkani. (t.y.) <https://cutt.ly/yxQsa3V> (19 Ocak 2020).

Gazetecilik ve Bizde İlk Gazete (t.y) <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/viewFile/2124/2092> (13 Aralık 2020)

Gazete Karınca. (2017). Astana'da altıncı tur 14-15 Eylül'de: Sahada olan PYD masada da olacak mı? <https://gazetekarinca.com/2017/09/astanada-altinci-tur-14-15-eylulde-sahada-olan-pyd-masada-da-olacak-mi/> (11 Eylül 2020)

Gazete Karınca. (2017). Kuzey Suriye Federasyonu'na dair merak edilen sorular ve cevapları. <https://gazetekarinca.com/2017/08/kuzey-suriye-federasyonuna-dair-merak-edilen-sorular-cevaplari/> (16 Ekim 2020)

Han, A.K. (2013) Suriye'de Kimyasal Silah Kullanımı: Gerçekten bir “Oyun Dönüştürücü” mü? *Ortadoğu Analiz*. 5(57): 36. http://orsam.org.tr/d_hbanaliz/4ahmethan.pdf (17 Aralık 2020)

Haaretz. (2015). Russia Deploys S-400 Anti-aircraft System in Syria. <https://www.haaretz.com/middle-east-news/russia-deploys-s-400-anti-aircraft-system-in-syria-1.5427453> (1 Eylül 2020)

Human Rights Watch. (2017) Death by Chemicals. <https://www.hrw.org/report/2017/05/01/death-chemicals/syrian-governments-widespread-and-systematic-use-chemical-weapons> (6 Eylül 2020)

Hürriyet. (2006) Abdülhamid'in Washington elçisi Lübnan'ı verip Suriye'ye cumhurbaşkanı olmuştu. <https://www.hurriyet.com.tr/abdulhamid-in-washington-elcisi-lubnan-i-verip-suriye-ye-cumhurbaskani-olmustu-4799030> (1 Kasım 2020)

Interfax (2015). Горбачев одобрил участие России в бомбардировках Сирии. <https://www.interfax.ru/russia/470566> (6 Aralık 2020)

Interfax (2015). Россия заявила о неготовности Запада совместно бороться с терроризмом в Сирии. <https://www.interfax.ru/world/472188> (6 Aralık 2020)

Interfax (2015). Россия попросила Великобританию помочь установить контакты с Сирийской свободной армией. <https://www.interfax.ru/world/472233> (6 Aralık 2020)

Issa, S. O., Mohammed, C. B. The Impact of the Trump Doctrine on Syria. *Qalaai Zanist Scientific Journal*. 5(3): 842. <http://journal.lfu.edu.krd/ojs/index.php/qzj/article/view/56/55> (15 Aralık 2020)

Jewish Virtual Library. (2020). Hafez-al Assad <https://www.jewishvirtuallibrary.org/hafez-al-assad> (10 Aralık 2020)

Kadıoğlu, İ. A., (2020) Zeytin Dalı Harekatı: Türkiye'nin Suriye'ye Sınır Ötesi Operasyonu ve Meşru Müdafaa Hakkı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 0(41): 213. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1136710> (4 Aralık 2020)

Kanat, K., Hannon, J. (2018) The Manbij Roadmap And The Future Of U.S.-Turkish Relations *Middle East Policy*. 25(3). <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/mepo.12365> (27 Aralık 2020)

Kap, D. (2014) Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları. *Akademik Perspektif*. 1(33): 30-35. [https://www.ikv.org.tr/images/files/Akademik-Perspektif-Aralik-2014_30-35\(1\).pdf](https://www.ikv.org.tr/images/files/Akademik-Perspektif-Aralik-2014_30-35(1).pdf) (12 Aralık 2020)

Kayapınar, P. (2017) İletişimde Geri Besleme Sürecinin Önemi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(117)-118. http://www.ibaness.org/bnejss/2017_03_special_issue/15_Kayapinar_2.pdf (7 Aralık 2020)

Köylü, M. (2018). Suriye, PYD/YPG Yapılanması Ve Zeytin Dalı Harekatı. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*. 5(11): 76. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/522298> (21 Aralık 2020)

Los Angeles Times (2016). How Russia's military campaign in Syria is helping Moscow market its weapons. <https://www.latimes.com/world/la-fg-russia-weapons-20161118-story.html> (2 Aralık 2020)

Los Angeles Times (2015). Syrian-Russian attacks target rebels, but apparently not Islamic State. <https://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-syria-homs-20151016-story.html> (2 Aralık 2020)

Los Angeles Times (2015). With Syria, Vladimir Putin positions himself on global security stage. <https://www.latimes.com/world/europe/la-fg-putin-syria-un-20150926-story.html> (2 Aralık 2020)

Meclis Özel. (2017). Suriye krizi için Cenevre 5 görüşmeleri. <https://www.meclisozel.com/guncel/suriye-krizi-icin-cenevre-5-gorusmeleri/> (2 Eylül 2020)

- Nar, M. (2014) Yapısalcılık Kavramına Antropolojik Bir Yaklaşım: Levi-Strauss ve Yapısalcılık. *Antropoloji Dergisi*. 0(27): 29-46. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/645314> (12 Aralık 2020)
- NTV. (2011). Suriye'yi anlamak: Baas nasıl doğdu? <https://www.ntv.com.tr/dunya/suriyeyi-anlamak-baas-nasil-dogdu,PGZtoNqZ9EC8GdShJaYhg> (19 Eylül 2020)
- Onan, B. (2012) Dil Eğitiminin Dil Bilimsel Temelleri: Ferdinand De Saussure'ün Genel Dilbilim Kuramında Dil Eğitimiyle İlgili Bulgular. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(17): 219-243. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/182966> (12 Aralık 2020)
- Orton, K. (2017). *The Forgotten Foreign Fighters: The PKK in Syria*. Londra: The Henry Jackson Society.
- ORDAF. (2018). Suriye Krizinde Dürziler Yol Ayrımında. <https://ordaf.org/suriye-krizinde-durziler-yol-ayriminda/> (4 Kasım 2020).
- Oweis, K. Y. (2015) Burying heads in Geneva sands: without dismantling the secretarian crux of Assad's rule, Syria peace talks are unlikely to usher in stability. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2015C52_ows.pdf (7 Aralık 2020)
- Özdoyran, G. (2020) Judith Butler ya da Lacancı Psikanaliz: Medya Etkileri ve Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları. *Selçuk İletişim Dergisi*. 13(2): 1025-1054. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1182841> (12 Aralık 2020)
- Özkan, F. (2013) Sokrates'in Entelektüalist Ahlakı. *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 0(4): 35-53. [http://sosbilder.igdir.edu.tr/Makaleler/1292039673_03_Ozkan_\(35-53\).pdf](http://sosbilder.igdir.edu.tr/Makaleler/1292039673_03_Ozkan_(35-53).pdf) (12 Aralık 2020)
- Reuters. (2015). Russia begins Syria air strikes in its biggest Mideast intervention in decades. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-russia-idUSKCN0RU0MG20150930> (1 Aralık 2020)
- Russia Today (2020). Covid-19 gives cover for US-led coalition to keep up pressure on Syria. <https://www.rt.com/op-ed/487270-covid-19-us-coalition-pressure-syria> (5 Aralık 2020)
- Russia Today (2018). Bolton calls on Al-Qaeda to stage more chemical attacks in Syria. <https://www.rt.com/op-ed/436783-us-syria-chemical-attack-bolton/> (5 Aralık 2020)
- Russia Today (2017). Russian op saved Syria from being overrun by ISIS – analysts to RT. <https://www.rt.com/news/405106-russia-op-syria-analysts/> (5 Aralık 2020)
- SETAV. (2018). Zeytin Dalı'nın Kazandırdıkları. <https://www.setav.org/zeytin-dalinin-kazandirdiklari/> (25 Kasım 2020)
- Shevtsova, L. (2007). *Russia lost in transition: the Yeltsin and Putin legacies*. Washington: Carnegie Endowment.

Simura, B. (2015) USA and Russia in Syria and Ukraine: The Irony of Geo-Political Interventions. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*. 14(1): 71. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/261667> (14 Aralık 2020)

Sinkaya, B. (2011) İran-Suriye İlişkileri ve Suriye’de Halk İsyanı. *Ortadoğu Analiz*. 3(33): 38-48. https://orsam.org.tr/d_hbanaliz/4bayram.pdf (12 Aralık 2020)

Siyaset Dergisi. (2020). Türkiye- Rusya- İran’ın Ankara Zirvesi Mutabakatla Sonuçlandı. <https://siyasetdergisi.com.tr/turkiye-rusya-iranin-ankara-zirvesi-mutabakatla-sonuclandi/#prettyphoto/0/> (5 Ekim 2020)

Souleimanov, E. A., Dzutsai, V. (2018) Russia’s Syria War: A Strategic Trap? *Middle East Policy*. 25(2): 46. https://www.researchgate.net/profile/Valery-Dzutsai/publication/325566219_Russia%27s_Syria_War_A_Strategic_Trap/links/5f839a8492851c14bcc1384a/Russias-Syria-War-A-Strategic-Trap.pdf (9 Ekim 2020)

Sözcü. (2017) Cenevre görüşmeleri yeniden başladı. <https://www.sozcu.com.tr/2017/dunya/cenevre-gorusmeleri-yeniden-basladi-1696937/> (10 Eylül 2020)

Sputnik. (2017). Türk Dışişleri’nden Astana açıklaması: İdlib’de çatışmasızlık bölgesi ilan edildi. <https://tr.sputniknews.com/columnists/201709151030158125-turks-disisleri-astana-idlib-catismasizlik-bolgesi-ilan-edildi/> (2 Aralık 2020)

Sputnik. (2017). Suriyeli muhalif Eliko: Cenevre-7 görüşmelerinde siyasi geçişi müzakere ediyoruz. <https://tr.sputniknews.com/columnists/201707141029282755-suriyeli-muhelif-eliko-cenevre-siyasi-gecis-muzakere/> (4 Aralık 2020)

STAR. (2017). Astana 7'nci tur görüşmelerinin 30-31 Ekim tarihlerinde yapılacağı açıklandı. <https://www.star.com.tr/dunya/astana-gorusmelerinin-7nci-tur-gorusmelerinin-3031-ekim-tarihlerinde-yapilacagi-aciklandi-haber-1265930/> (1 Ekim 2020)

Sünter, E. (2020) Sühreverdi’ye Göre Arınmanın Felsefesi “İnsan Felsefesi ve Etik Yönüne Dair Bir Değerlendirme” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 24(1): 89-111. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1007659> (12 Aralık 2020)

Şahin, K., Cavlak, Ç.M (2018) Başarısız Bir Pan-Milliyetçilik Girişimi: Birleşik Arap Cumhuriyeti. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 5(16) <https://bit.ly/3fmBAiL> (8 Aralık 2020)

Tan, E. (2003) Fonetik Alfabenin Bulunuşundan Matbaanın İcadına Kadar Olan Süreçte El Yazısı (Cursives) Gelişimi ve Çağdaş Tipografiye Katkıları. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 0(8): 305-313. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/31320> (12 Aralık 2020)

The Guardian. (2014). US confirms 14 air strikes against Isis in Syria. <https://www.theguardian.com/world/2014/sep/23/us-launches-air-strikes-against-isis-targets-in-syria> (5 Aralık 2020)

The Guardian. (2018). Syria: 500 Douma patients had chemical attack symptoms, reports say. <https://www.theguardian.com/world/2018/apr/11/syria-douma-patients-chemical-attack-symptoms-who> (12 Aralık 2020)

The Guardian. (2017). Syrian regime recaptures Palmyra from Islamic State. <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/02/syrian-regime-recaptures-palmyra-from-islamic-state> (4 Aralık 2020)

The Hindu. (2016). Syria Timeline: (1961 to date) — From Ba'ath takeover to the uprising. <https://www.thehindu.com/news/international/syria-timeline-1961-to-date-from-baath-takeover-to-the-uprising/article3609596.ece> (29 Ekim 2020)

The Malcolm H. Kerr Carnegie Middle East Center (2015). What's Behind the Kurdish-Arab Clashes in East Syria? <https://carnegie-mec.org/diwan/58814> (20 Kasım 2020).

The Moscow Times (2017). The Growing Risks of Russia's Military Intervention in Syria (Op-Ed). <https://www.themoscowtimes.com/2017/05/19/the-growing-risks-of-russias-military-intervention-in-syria-op-ed-a58048> (6 Aralık 2020)

The Moscow Times (2015). Russia Using Syria to Overshadow Ukraine, Analysts Say. <https://www.themoscowtimes.com/2015/09/15/russia-using-syria-to-overshadow-ukraine-analysts-say-a49561> (6 Aralık 2020)

The Moscow Times (2018). Only 14% of Russian Airstrikes in Syria Hit Islamic State Targets, Report Says. <https://www.themoscowtimes.com/2018/05/16/only-14-percent-russian-airstrikes-syria-hit-islamic-state-targets-report-says-a61470> (6 Aralık 2020)

The New York Times (2015). Putin's Imperial Adventure in Syria. <https://www.nytimes.com/2015/10/09/opinion/putins-imperial-adventure-in-syria.html> (2 Aralık 2020)

The New York Times (2015). ISIS Makes Gains in Syria Territory Bombed by Russia. <https://www.nytimes.com/2015/10/10/world/middleeast/hussein-hamedani-iran-general-killed-in-syria.html> (2 Aralık 2020)

The New York Times (2015). Iraq Should Fear Russia's Help. <https://www.nytimes.com/2015/10/13/opinion/iraq-should-fear-russias-help.html> (2 Aralık 2020)

The New York Times (2015). NATO-Russia Tensions Rise After Turkey Downs Jet. <https://www.nytimes.com/2015/11/25/world/europe/turkey-syria-russia-military-plane.html> (9 Ekim 2020)

The Washington Post (2018). Russian disinformation campaign targets Syria's beleaguered rescue workers. <https://www.washingtonpost.com/world/russian-disinformation-campaign-targets-syrias-beleaguered-rescue->

[workers/2018/12/18/113b03c4-02a9-11e9-8186-4ec26a485713_story.html](https://www.washingtonpost.com/workers/2018/12/18/113b03c4-02a9-11e9-8186-4ec26a485713_story.html) (4 Aralık 2020)

The Washington Post (2016). Stop trusting Putin on Syria. https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/stop-trusting-putin-on-syria/2016/08/02/4908146e-58c3-11e6-9aee-8075993d73a2_story.html (4 Aralık 2020)

The Washington Post (2016). Opinion: Russia is lying about Syria. But Trump has no credibility to counter it. https://www.washingtonpost.com/opinions/trump-has-no-credibility-to-counter-russias-lies-on-syria/2018/04/13/35af9722-3f29-11e8-974f-aacd97698cef_story.html (4 Aralık 2020)

Time Turk. (2020). Astana'da başlayan 4. tur görüşmelerine muhalifler katılmama kararı aldı. <https://www.timeturk.com/astana-da-baslayan-4-tur-gorusmelerine-muhalifler-katilmama-karari-aldi/haber-1647600> (5 Ekim 2020)

TRT. (2017). Astana 3 toplantısında söz Türkiye, Rusya ve İran'da olacak. <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avasyadan/astana-3-toplantısında-soz-turkiye-rusya-ve-iran-39-da-olacak/58c67a238a58c927bc638981> (1 Ekim 2020)

TRT. (2017). Suriye konulu 5. Astana görüşmeleri başladı. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/suriye-konulu-5-astana-gorusmeleri-basladi-322773.html> (4 Ekim 2020)

Uğur, G. (2010) Düünden Bugüne Anarşizm ve Anarşizmin Çözmesi Gereken Sorunlar. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 12(1): 133-158. <http://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423881283.pdf> (12 Aralık 2020)

UİAP. (2018) Barış Pınarı Harekâtı Başladı. <https://uianaliz.org/haber/91/17/baris-pinari-harek%EF%BF%BDti-basladi> (1 Eylül 2020)

Ülger, E. (2013). Platon'un Sanat Kuramının Düşünsel Evrimi. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 16: 15-28.

Yeni Şafak. (2017). 21'nci yüzyılda bir zafer: Fırat Kalkanı. <https://www.yenisafak.com/dunya/21nci-yuzyilda-bir-zafer-firat-kalkani-2784901> (7 Aralık 2020)

Yılmaz, B. (2003) Toplumsal İletişim ve Kütüphane. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 2:13. [http://yunus.hacettepe.edu.tr/~byilmaz/byilmaz/huedebiyatdergisi20\(2\)11-30.pdf](http://yunus.hacettepe.edu.tr/~byilmaz/byilmaz/huedebiyatdergisi20(2)11-30.pdf) (8 Aralık 2020)

Wikipedia. (2014). 2012–2013 escalation of the Syrian civil war. https://en.wikipedia.org/wiki/2012%E2%80%932013_escalation_of_the_Syrian_civil_war (4 Ekim 2020)

Wikipedia. (2020). Fırat Kalkanı Harekâtı. https://tr.wikipedia.org/wiki/F%C4%B1rat_Kalkan%C4%B1_Harek%C3%A2t%C4%B1 (6 Ekim 2020)